

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA ÇALIŞMALARI PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

AVRUPA BİRLİĞİ KAMUSAL ALANININ DİJİTAL
DÖNÜŞÜMÜ

Sadık DEMİRBAĞ

Danışman
Prof. Dr. Şehriban KAYA

2025

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA ÇALIŞMALARI PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

AVRUPA BİRLİĞİ KAMUSAL ALANININ DİJİTAL
DÖNÜŞÜMÜ

Sadık DEMİRBAĞ

Danışman
Prof. Dr. Şehriban KAYA

İZMİR- 2025

**DOKTORA
TEZ ONAY SAYFASI**

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Sadık DEMİRBAĞ
Öğrenci No : 2019801021
Tez Başlığı : Avrupa Birliği Kamusal Alanın Dijital Dönüşümü

Savunma Tarihi : 17/03/2025

Danışmanı : Prof.Dr. Şehriban KAYA

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Prof.Dr. Şehriban KAYA	- Dokuz Eylül Üniversitesi	.....
Prof. Dr. Yeşim ÜÇDOĞRUK GÜREL	- Dokuz Eylül Üniversitesi	.....
Prof. Dr. Zeki ERDUT	- Dokuz Eylül Üniversitesi	.....
Prof. Dr. Huriye TOKER	- İzmir Yaşar Üniversitesi	.....
Doç. Dr. Aysel ÇETİNKAYA	- Kocaeli Üniversitesi	.....

Sadık DEMİRBAĞ tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği( ) / oy çokluğu( ) ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Zehra Nilüfer KARACASULU
Müdür

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum Avrupa Birliği Kamusal Alanının Dijital Dönüşümü adlı çalışmanın tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

17/03/2025

Sadık DEMİRBAĞ

ÖZET

Doktora Tezi

Avrupa Birliği Kamusal Alanının Dijital Dönüşümü

Sadık DEMİRBAĞ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Avrupa Birliği Anabilim Dalı

Avrupa Çalışmaları Programı

Temel hak ve özgürlükler ekseninde ortak değerler üzerine kurulan Avrupa Birliği (AB), kurucu antlaşmalarda yer verdiği haklar aracılığıyla ulusüstü bir yurttaşlık anlayışının inşasını hedeflemiştir. Bu süreç, bireylerin ortak yurttaşlık çerçevesinde politik bilincini artırmayı ve derinlemesine bir bütünleşme sürecini geliştirmeyi amaçlamıştır. Ancak küreselleşme ve dijitalleşme, toplumsal yaşamda serbestleşmeyi ve kuralsızlaştırmayı beraberinde getirmiştir.

Dijital medya alanında birkaç şirketin küresel hakimiyeti dijitalleşmenin neoliberal boyutunu ortaya koymaktadır. AB'nin dijitalleşme sürecine yönelik yaklaşımı ve stratejileri ise pazar odaklı ve niceliksel ölçümlere dayalı, ancak Avrupa değerlerine ve yurttaşlarının ihtiyaçlarına odaklanan bir politik yaklaşımdan uzaktır. Bu durum, dijitalleşme sürecinde iletişim hakkına ve politikalarına ilişkin ortak bir rejimi de geliştirememektedir. Üstelik, teknolojik ilerleme, toplumsal dönüşüm sürecini hızlandırmış, Avrupa kamusal alanı sınırlarının geçirgenliğini artırmıştır.

Sınırların geçirgenliği, kamusal alanlara zarar vermekte; yurttaşlar ve bölgeler arasında dijital eşitsizliğin artmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, AB'de iletişim hakkı çerçevesinde toplum temelli dijital bir kamusal alanın geliştirilip geliştirilemeyeceği meselesi bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır.

AB'de kamusal alanların dijital dönüşüm sürecini iletişim hakkı bağlamında tartışan bu tez çalışması, nitel araştırma yöntemine göre

tasarlanmıştır. Çalışmada, birincil ve ikincil veri kaynakları kullanılmıştır. Birincil veri kaynakları, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerdir. Avrupa kamusal alanı konusunda çalışan akademi, sivil toplum ve medya sektöründen 10 araştırmacı ile yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. İkincil veri kaynakları ise hukuki kararlar, AB strateji belgeleri ve raporlardır. Elde edilen verilere tematik analiz ve doküman incelemesi yapılmıştır. Bulgular doğrultusunda, Birlik için *birleşik kamusal alanlar* adlı bir kavram önerilmektedir. Bu kavrama giden süreçte çalışma, kamusal alan kavramının tarihsel süreçteki dönüşümünü ele alırken, bütünleşme sürecini göz önüne alarak kavramın AB'deki yerini de tartışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Bütünleşme, Temel Hak ve Özgürlükler, Kamusal Alan, İletişim Hakkı, Dijitalleşme

ABSTRACT
Doctoral Thesis
Doctor of Philosophy (PhD)
Digital Transformation of the European Union Public Sphere
Sadık DEMİRBAĞ

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of European Union
European Studies Program

The European Union (EU), built on shared values within the fundamental rights and freedoms, aims to construct a supranational understanding of citizenship through the rights enshrined in its founding treaties. This process seeks to increase individuals' political awareness within the framework of shared citizenship and to foster a deep integration process. However, globalization and digitalization have brought about liberalization and deregulation in social life.

The global dominance of a few companies in the digital media field highlights the neoliberal dimension of digitalization. The EU's approach and strategies towards the digitalization process are market-driven and based on quantitative measures. Yet, they are far from focusing on European values and the needs of its citizens. This situation also prevents the development of a standard regime for communication rights and policies within the digitalization process. Furthermore, technological advancement has accelerated the process of social transformation and increased the permeability of the boundaries of the European public sphere.

The permeability of borders harms public spaces; it causes digital inequality to increase between citizens and regions. In this context, the question of whether a society-based digital public space can be developed within the framework of the right to communication in the EU constitutes the main problem of this study.

This thesis, which discusses the digital transformation process of public spaces in the EU within the context of the right to communication, was designed according to the qualitative research method. Primary and secondary data sources were used in the study. Primary data sources are semi-structured in-depth interviews. Semi-structured in-depth interviews were conducted with 10 researchers from academia, civil society and the media sector working on the European public space. Secondary data sources are legal decisions, EU strategy documents and reports. Thematic analysis and document review were conducted on the obtained data. The obtained data were analyzed using thematic analysis and document review. Based on the findings, the study proposes a concept of ‘unified public spheres’ for the Union. In the process leading to this concept, the study addressed the transformation of the concept of public space in the historical process and also discussed the place of the concept in the EU, taking into account the integration process.

Keywords: European Union, Integration, Fundamental Rights and Freedoms, Public Sphere, Communication Rights, Digitalisation

AVRUPA BİRLİĞİ KAMUSAL ALANININ DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
TABLOLAR LİSTESİ	xii
ŞEKİL LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAMUSAL ALAN

1.1. KAMUSAL ALANIN TANIMI	4
1.2. KAMUSAL ALANIN UNSURLARI	9
1.3. TEMEL DEĞERLER BAĞLAMINDA KAMUSAL ALAN	11
1.4. KAMUSAL ALAN VE YURTTAŞLIK İLİŞKİSİ	13
1.5. KAMUSAL ALANDA KATILIM VE SİVİL TOPLUM	16
1.6. KAMUSAL ALANDA MEDYA VE İLETİŞİM	19

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA KAMUSAL ALANINDA İLETİŞİM VE DİJİTALLEŞME

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ KAMUSAL ALANI AN	25
2.1.1. Avrupa Birliği'nde İletişim Politikaları	27
2.1.2. Avrupa Birliği'nde Medya Politikaları	36
2.2. AVRUPA KAMUSAL ALANINDA KİMLİK VE AVRUPA YURTTAŞLIĞI	39

2.3. AVRUPA KAMUSAL ALANINA KATILIM VE SIVİL TOPLUM	42
2.4. İLETİŞİM HAKKI BAĞLAMINDA AVRUPA KAMUSAL ALANI	45
2.5. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE HAK BAĞLAMINDA DİJİTALLEŞME POLİTİKALARI	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM VERİ VE YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, PROBLEMİ VE ARAŞTIRMA SORULARI	55
3.2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE YÖNTEMİ	56
3.3. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN TOPLANMASI VE ÖRNEKLEMİN BELİRLENMESİ	57
3.4. GÖRÜŞME SORULARININ HAZIRLANMASI VE ETİK KURUL PROSEDÜRÜ	63
3.5. VERİLERİN ANALİZİ	64
3.5.1. Tematik Analiz	64
3.5.2. Doküman İncelemesi	66

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR

4.1 SÖYLEM VE İHTİYAÇ EKSENİNDE AVRUPA KAMUSAL ALANINDA DİJİTAL DÖNÜŞÜM	68
4.2. HAK TEMELLİ DİJİTAL KAMUSAL ALANLARIN İNŞASINA YÖNELİK TEMEL DİNAMİKLER	76
4.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DİJİTALLEŞME SÜRECİNE YÖNELİK TOPLUMSAL İHTİYAÇLAR VE HUKUKİ DÜZENLEMELERİN VARLIĞI	83
4.4. DİJİTALLEŞMENİN SOSYAL VE POLİTİK KATILIMIN GELİŞİMİNDEKİ ROLÜ VE AVRUPA'DA ORTAK REFAHIN GELİŞİMİNE KATKISI	87
4.5. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DİJİTAL KAMUSAL ALANLARIN GELECEĞİNE YÖNELİK ÖNERİLER VE ELEŞTİRİLER	92

SONUÇ

96

KAYNAKÇA

101

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABİDA	Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma
BBC	Britanya Yayın Kuruluşu
CBA	Kültürel Yayıncılık Arşivi
CEDCHE	Kültürel Miras için Ortak Avrupa Veri Alanı
EuMePlat	Avrupa Medya Platformları
GİMHD	Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Direktifi
InnoPSM	Kamu Hizmeti Medya Politikalarında Araştırma Ağı
ORF	Avusturya Radyo Televizyon Kurumu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Avrupa Birliği Kamusal Alanına İlişkin Yapılan Akademik Çalışmalar	s.24
Tablo 2: Kamusal Alanın Unsurları Bağlamında Avrupa Kamusal Alanı	s.26
Tablo 3: Yarı-Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Yapılan Katılımcılar	s.59
Tablo 4: Avrupa Kamusal Alanına İlişkin Temalar	s.67

ŒEKİL LİSTESİ

Œekil 1: Aktörler ve Gücü Bağlamında Günümüz Kamusal Alanı

s.8

GİRİŞ

Avrupa bütünleşmesi, devletlerin kendi kendine yetebildiği ve geçici bir temelde ittifaklar kuran aktörler olduğu yönündeki geleneksel anlayışa meydan okumaktadır. Bu meydan okuma, Avrupalı devletlerin ulusal yetkilerinin bir kısmını ulusüstü bir otoriteye devretmesiyle güçlendirilmiştir. Bütünleşme süreci, savaş sonrası ekonomik kalkınmanın ve toplumsal barışın bir aracı haline gelmiştir. Bu kalkınma sürecinde Avrupa ortak pazarı, temelinde dört serbestiyi – bireylerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin dolaşımı – barındırırken tarihsel süreç, Avrupa bütünleşmesi için temel değerler ekseninde demokrasinin ve temel hakların gelişimine de tanıklık etmiştir. AB, kurucu antlaşmalarda yurttaşlara verilen subjektif haklar aracılığıyla ulusüstü düzeyde bir yurttaşlık anlayışını geliştirmeye ve bu sayede kendisine bir meşruiyet sağlamaya çalışmıştır.

Söz konusu meşruiyet alanı, sadece yasalar ve haklarla sağlanamamakta, kamusal gücün halk nezdinde de karşılık bulması gerekmektedir. Ancak Birlik, 1970’li yıllara kadar tek yönlü bir iletişim politikası benimsemiş ve bu politik yaklaşım bilgi verme esasına dayanmıştır. Bu yaklaşımın, iç ve dış faktörlere bağlı olarak gelişen kriz ortamlarında pek de sürdürülebilir olmadığı görülmüş ve AB’nin iletişim politikalarında paradigma değişimine yol açmıştır. Günümüze kadar evrilen bu süreçte, kapsayıcı katılımı sağlayan, Ortak Pazar’ın ruhuna uygun çift yönlü iletişim politikalarını da beraberinde getirmiştir.

Avrupalı yurttaşların ortak yaşamlarına dair seçimler yapabilmesi ve görüşlerini paylaşabilmesi zorunludur. Bilinçli bir yurttaş ideali, tüm Avrupalıların sahip olduğu bilgiler doğrultusunda özgür seçimler yapmasına işaret etmektedir. Güçlü bir iletişim süreci de Birlik düzeyinde kamusal alanların gelişimine fırsat tanımaktadır. İletişim hakkı, yurttaşların siyasal ve toplumsal yaşama katılımı konusunda bir insan hakkı olarak ifade edilmektedir. Bu hakkın eşitlik ve erişilebilirlik temelinde somutlaştırılması göz önüne alındığında, iletişim hakkının AB kurucu antlaşmalarında tanımlanmadığı görülmektedir. Buna ek olarak, dijital ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak ülkeler ve bölgeler arasında dijital altyapı yetersizliğinin yüksek olduğu da dikkat çekmektedir.

AB'nin teknolojik ve hukuki bağlamda yurttaşlarını güçlendirme konusunda yetersiz kalması, pazar odaklı stratejiye sahip küresel medya ve ağ platformları tarafından Avrupa kamusal alanının sınırlarını geçirgen hale getirmiştir. Metalaşan ve ticarileşen medya, kamusal alanın temel aktörü olan yurttaşları da birer izleyici ve tüketici konumuna düşürmüştür. Dijital alanda yurttaşlar için tüketime dayalı dönüşüm, AB'nin temel değerlerine zarar vermektedir.

AB'de kamusal alanın geleceği, başta akademisyenler olmak üzere birçok Avrupalı araştırmacının ve sivil toplum aktörlerinin önemli bir gündemini oluşturmaktadır. Bu konuya ilişkin tartışmaların çoğunluğu, ulusal kamusal alan değerleriyle ele alınmakta ve AB'de ortak kamusal alanların tesis edilip edilmeyeceği üzerine gelişmektedir. Son yıllarda ise medya ve iletişim alanındaki dijitalleşme gerçeği, dijital kamusal alan söylemini öne çıkarmıştır. Bu bağlamda, demokratik değerlere dayalı kamusal dijital altyapılara olan ihtiyaç ve buna ilişkin beklentiler tartışılmıştır. Tartışmaların çoğunluğu, sivil girişimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak süreç, mevcut ticari platformlara karşı alternatif dijital altyapılar çerçevesinde vurgulanmaktadır. Özellikle son beş yılda AB'de kamusal alanların dijitalleşme sürecine yönelik çalışmalar artsa da literatürün zenginleştirilmesi için daha fazla akademik çalışma yapılması gerekmektedir. Mevcut literatüre bakıldığında, iletişim hakkı bağlamında AB'de kamusal alanın dijital dönüşümüne yönelik teorik çerçevenin oldukça sınırlı olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada, nitel araştırma yönteminin örnek olay incelemesi deseni kullanılmıştır. Çalışma verileri birincil ve ikincil kaynaklardan oluşmaktadır. Birincil kaynaklar Avrupa kamusal alanı konusunda çalışan akademik, sivil toplum ve medya sektöründen araştırmacılar ile yapılan yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerden elde edilmiştir. İkincil kaynaklar ise tez konusuyla ilişkili hukuki kararlar, AB strateji belgeleri, rapor ve ağ sayfalarından sağlanmıştır.

Bu tez, dört bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünde, kamusal alan kavramına ilişkin tarihsel süreç ele alınarak kamusal alan kavramının tartışmasına yer verilmiş ve kavramın dinamikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Tarihsel süreç, kamusal alanların sınırlarının çizilmesi, aktörlerinin tanımlanması ve işlevinin değerlendirilmesi konusunda sahip olduğu dinamik özellikleri, farklı yönetim yapılarını ve rollerini öne çıkarmıştır. Kamusal alanın tarihsel sürecine ilişkin

gelişmeler göz önüne alınarak aktörler ve gücü bağlamında günümüz kamusal alanının dijital dönüşüm süreci incelenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde kamusal alan, AB özelinde daha somut hale getirilerek ulusüstü bir yapı içerisinde kavrama ilişkin temel dinamikler ekseninde derinlemesine incelenmiştir. AB için medya ve iletişim politikaları başta olmak üzere değişen kamusal alanda kimlik ve Avrupa yurttaşlığı, katılım ve sivil toplum ile Birliğin dijitalleşme politikaları hak bağlamında ele alınmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde, veri ve yöntem yer almaktadır. Bu bölümde ayrıca araştırma problemi ve bu problemi çözmek için belirlenen araştırma soruları tanıtılmıştır. Ardından veri toplama teknikleri ve elde edilen verilerin analizi anlatılmıştır. Birincil ve ikincil veri kaynaklarının kullanıldığı bu çalışmada, birincil veriler tematik analiz ile incelenmiş, ikincil verilere doküman incelemesi yapılmıştır.

Tezin dördüncü bölümünde ise AB kamusal alanının dijital dönüşümüne yönelik bulgulara ve tematik başlıklara yer verilmiştir. Araştırmaya katılan araştırmacıların, sivil toplum temsilcilerinin ve uzmanların görüşleri araştırma problemi ve araştırma soruları kapsamında tematik olarak analiz edilmiş ve bu analiz sonucunda Avrupa yurttaşlığı, dijitalleşme ve kamusal alan kavramları çerçevesinde bulgular kategorize edilerek yazılmıştır. Sonuç bölümünde ise araştırma verilerinden elde edilen tüm bulgulardan yola çıkılarak AB için birleşik kamusal alan kavramı önerilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL ALAN

1.1. KAMUSAL ALANIN TANIMI

Yurttaşların kamusal tartışma yoluyla yönetim süreçlerine katılmalarına ilişkin tartışmalar, Antik Yunan şehir devletlerinden günümüzün liberal eleştirisine kadar uzanmaktadır (Weintraub, 1997:11). Kavram, Antik Yunan şehir devletlerinde yaşayan özgür yurttaşların bir araya gelerek ortak meselelerini tartıştığı mekânsal alanlara çağrışım yapmaktadır (Conrad, 2014:44). Kamusal alanın bu mekânsal çağrışımı, Habermas'ın 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'daki burjuva kamusal alanının tarihsel inşasını vurgulamış (Butsch, 2007:3-4), günümüzde ise demokrasinin eleştirisi çerçevesinde ortak yaşamın tasarımında ve oluşturulmasında kabul edilen bir kavram olarak değerlendirilmiştir (Özbek, 2004:24). Bu açıdan kamusal alanlar, modern toplumların temel dinamikleri olan sivil toplum, medya ve politik alan arasındaki bir mekâna yerleşmektedir (Habermas, 2023:9-10).

Kamusal alanlar, halkın kendi yaşamının yanı sıra devletin siyasal ve toplumsal pratiklerine dair eleştirel tartışma ortamını sağlamaktadır. Kavram, bu eleştirel ortamın oluşturulması konusunda toplumsal gelişmelere bağlı olarak birikimsel ancak hiyerarşik bir anlayışa sahip olmuştur (Goode, 2005:90). Kamusal alan, 17. yüzyıldan itibaren burjuva toplumunda soylu erkeklerden oluşan entelektüel takımının edebiyat ve sanat alanında tartışmak üzere bir araya geldiği; Fransa'da salonlar, İngiltere'de kahvehaneler ve Almanya'da okuma odalarında somut hale gelmiştir (Habermas, 2018:98-102). Bu süreçlere ilişkin kamusal alanın incelenmesi, Avrupa'daki kamusal alanının gelişimi için bir keşfetme fırsatı yaratmıştır.

Buradaki siyasal ve toplumsal hiyerarşik düzen, 18. yüzyıldan itibaren yerini liberal anlayışa bırakmış ve bu bağlamda, kamusal alanlara katılımında toplumsal çeşitlilik artmıştır. Habermas'ın bu yüzyıla ilişkin kamusal alan kavramsallaştırması, Immanuel Kant'ın siyaset ahlâkı ilkesine dayanmaktadır. Akla dayalı eleştirel tartışmalarda toplum için neyin doğru olduğuna dair temel bir tartışma alanı görülebilir. Çünkü kamusal akıl üreten özel şahısların mutlak egemenliğine karşı harekete geçirilen eleştirel yaklaşım, siyaseti ahlâk adına rasyonel hale getirmeyi

amaçlamıştır (Habermas, 2018:200). Özellikle 18. yüzyıl, burjuva sivil toplum anlayışının güçlenmesiyle birlikte, burjuva kamuoyunun şekillendiği bir sürece şahit olmuştur. Bu dönemde, gazete ve dergiler aracılığıyla yayınlanan haber ve yazılarda ele alınan konular, kamusal alanın genel çerçevesini şekillendirmiştir. Burjuva, sınırlı da olsa siyasal iktidara karşı kendi kamusal alanının temelini oluşturmuştur. Bu alanda, devletin kamu ile ilgili düzenlemeleri eleştirilmiş ve yurttaşlar devletten ayrı bir alanda konumlanmıştır (Habermas, 2018:168).

Soylulardan bağımsız konumlanan ve daha fazla katılımcıyı içine çeken burjuva kamusal alanı, kitlesel basının gelişim sürecine sahne olmuştur. 13. yüzyılda sermaye, ticaret mantığı çerçevesinde mal ve haber dolaşımı konusunda muhafazakâr bir yaklaşım sergilerken (Habermas, 2018:74), 18. yüzyıldan itibaren, haberin ve bilginin piyasa çıkarlarına hizmet etmesi ve daha fazla tüketici kitlesine ulaşmasından dolayı liberal bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu aşamadan itibaren artan gücü ile kitle iletişim araçları yeni bir kamusal alan ortamı olarak değerlendirilmiştir. Tekelci kapitalist anlayışın büyüttüğü medya, tüketilebilir bir nesne haline dönüşmüş; yurttaşlar bu çatışma alanı içerisinde bilinçli bir propagandanın hedefi ve bu metanın birer tüketicisi olmuştur (Butsch, 2007:4). 19. yüzyıla kadar kültürel akıl üreten kamusal topluluklar, bu yüzyıldan itibaren birer gelir kaynağı ve boş zaman tüketicisi konumuna getirilmiştir (Habermas, 2018:271).

Günümüzde iletişim teknolojilerine yönelik koşullar içerisinde kamusal alan, aktörler arasındaki ilişkileri analiz etmek ve eleştirmek için teorik bir çerçeve sunmaktadır. Devlet, yurttaşlar ve devlet dışı aktörler, toplumsal tartışmalara ilişkin somut alanlar oluşturmaktadır (Auel ve Tiemann, 2018:31). Bugüne kadar kamusal alan, tüm tartışmaların yer aldığı tekil bir iletişim alanı olarak tanıtılmasına rağmen, artık toplumsal yaşam alanı içerisinde sosyal grupları da barındıran çoğul ve soyut alanlar haline gelmiştir (Conrad, 2014:41-42).

Kamusal alan, medya ve iletişim teknolojilerinin gelişimi çerçevesinde iletişim yöntemlerinde önemli bir değişim geçirmiştir. Geçmişte hem konuşmacı hem de dinleyici şeklinde gelişen iletişim süreci, tüketim anlayışının bir mirası olarak günümüzün modern ve büyük toplumlarında medya ve iletişim araçlarıyla konuşmacı-izleyici veya yazar-okuyucu ilişkileri çerçevesinde sürdürülmektedir. Bu anlayışın

gelişmesinin temelinde yer alan iletişim, teknolojik gelişmelere bağlı olarak toplumlarda etkisini her geçen gün artırmıştır.

Tarihsel süreçlere bağlı olarak kamusal alanı anlamlandırma arayışı, ortak yaşama dair değişen koşullar altında yurttaşların kamusal alanda var olma çabasının bir sonucudur. Bugüne kadar kamusal alana ilişkin temel tartışmaların arka planında yurttaşların kamusal alana hangi düzeyde katılabildiği ve söz sahibi olabildiği sorgulaması hâkim olmuştur. Bu anlamlandırma arayışı, özellikle liberal toplumlarda hukuk ile güvence altına alınan haklar ile somutlaşmaktadır. Haklar, özünde eşitlik anlayışını barındırırken, eşitliğin düzeyini ise o ülkenin toplumsal ve siyasal pratikleri belirlemiştir. Yurttaşlar, ortak sorunlar veya konular üzerinde uzlaşa sağladığında, siyasal işlev görevi gören bir kamusal topluluk oluşmaktadır. Böylece liberal hukuk devletinin örgütlenme ilkesi meydana gelmektedir (Habermas, 2018:205). Bu aşamada kişisel özgürlükler güvence altına alınarak bireyleri yasalar önünde eşit hale getirirken, yasama da halk iradesine dayanarak kamusal uzlaşının bir parçası olmaktadır.

İdeal olarak kamusal alan, en fazla sayıda kişinin adil katılımını güvence altına alan yönetim meseleleri hakkında da bireylere bir katılım fırsatı sunmaktadır. Kamusal alanda her birey kendi düşüncelerini dile getirebilirken, diğer bireylerin de düşüncelerini dinler. Tartışmaların sonucu, katılımcılar arasındaki güç farklılıklarının karşılaştırılmasından ziyade bireyler arasındaki uyumu ölçmektedir. Böylece kamusal alanın değeri, toplumsal alanda eşitsizliklerin yeniden üretilmesine neden olan koşulların eleştirisini de mümkün kılmaktadır. Bu durum, kamusal alanın müzakereci pratiğinin karşılaştırılabildiği ve toplumsal sorunlara ilişkin önerilerin sunulabildiği bir idealdir (Crack, 2008:15).

Kamusal alanın öncelikle yurttaşlara gerekli bilgileri sağlaması ve onları bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde kapsamaması konusunda temel bir fikir birliği söz konusudur. Söz gelimi, yasal düzenlemeler yoluyla kamusal alana ait tüm hakların güvence altına alınması ve yurttaşlar ile iletişimsel bir bağ oluşturulması için gerekli adımların atılması öngörülmektedir (Fossum ve Schlesinger, 2007:5). Bu bağ ile sistemin devamı için yurttaşların o sistem hakkında bir inanca sahip olması beklenmektedir. Böylece yurttaşlar, yükümlülüklerini yerine getirerek kurallara göre hareket edebilirler (Peters, 2005:97). Bu süreçte, siyasi aktörlerin de yurttaşlara karşı kapsayıcı olma konusunda sorumlu olması, onlara seslerini duyurabilme fırsatını

vermesi ve ortak bir topluluğa ait olma duygusunun geliştirilmesini teşvik etmesi temel görevlerinden biri haline gelmektedir (Auel ve Tiemann, 2020:8). Bu yaklaşımlar, yurttaşı odağına almakta, ortak meselelere ilişkin yurttaşın katılımını desteklemektedir. Bu husus, günümüz koşulları içerisinde medya ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak yurttaşların bu araçlara ve altyapıya erişimi meselesini de tartışma konusu haline getirmektedir. Söz konusu durum, düzenleyici bir kurum olarak devleti, medya ve iletişim tekeli elinde bulunduran piyasa aktörlerini ve bu süreçte demokratik katılımın artırılması için mücadele eden sivil toplum kuruluşlarını da dâhil etmektedir.

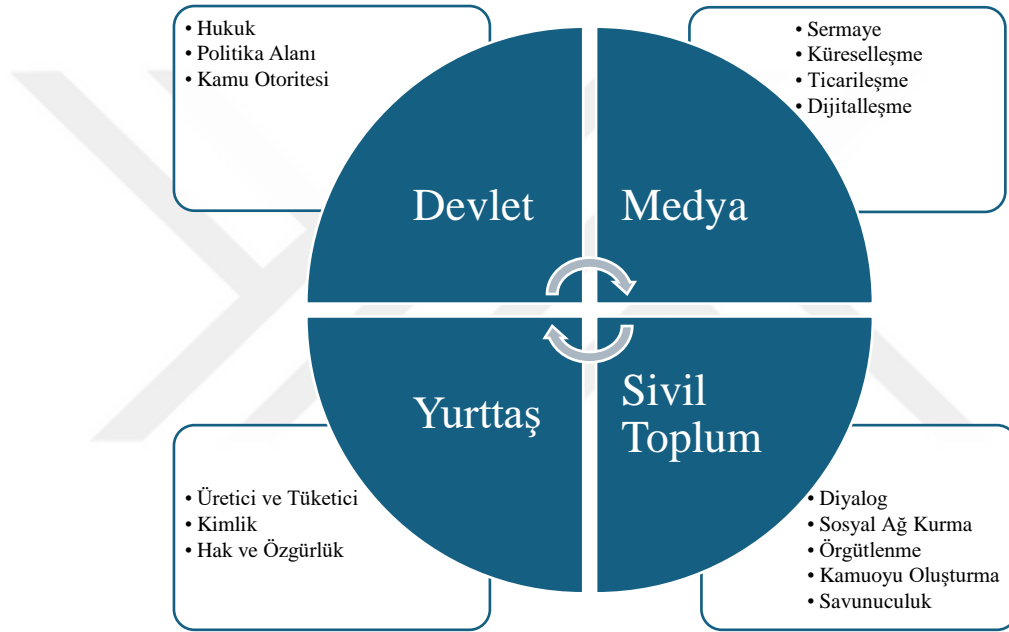
Günümüzdeki aktörler ve rolleri, iktidar gücünün uygulanmasıyla ilgili eleştirel bir alan oluşturmaktadır. Bu alan, mutlak monarşiler de dahil olmak üzere, tüm siyasal rejimler için geçerlidir. Mutlak monarşilerde iktidarın temsil gücünü halkına kanıtlaması gerekirken (Bärenreuter ve diğerleri, 2009:3), demokratik sistemde yöneticiler, kendi kararlarını gerekçelendirme ve kabul ettirme konusunda kamuoyundan destek almak zorundadırlar. Bu açıdan kamusal alanın varlığı, kapsamı, yapısı ve değeri, siyasal sistemin meşruiyetiyle yakından ilişkilidir. İlkesel bağlamda, siyasal sistemin meşruiyeti, yönetenlerin iradesinin yanı sıra, yönetilenlerin de rızasına bağlıdır (de Vreese, 2007:8). Bu durumun bir denge unsuru yaratması gerekmektedir. Çünkü kamusal alanın bir denge içerisinde tutulması, onu demokratik bir kaynak haline getirirken; dengenin bozulması, iktidarların meşruiyetini sorgulatabilir.

Kamusal alanın tanımına ve kapsamına ilişkin literatür, kavrama yönelik şekilsel bir çerçeve çizmektedir. Çünkü kamusal alana dair kuramsal tartışmaların özünde, ulus devlet referans alınmış ve normatif değerler geliştirilmiştir. Ulusal kamusal alanlara atfedilen ortak dil, ortak kültür, ortak medya ve ulusal sınırlar, bu şablonun temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, küreselleşmenin ve dijitalleşmenin iletişim ve medya çalışmaları başta olmak üzere sosyoloji alanındaki araştırmalarda kamusal alanların incelenmesine yönelik kısıtlı bir anlayışı doğurmaktadır. Bu açıdan, kamusal alan çalışmalarında ulusal alanın ötesine geçmek, farklı bakış açılarının da gelişmesine imkân tanıyacaktır.

Bugün kamusal alan; devlet, medya, sivil toplum ve halk arasında (Şekil 1) diyalektik bir ilişkiyi oluşturmakta ve bu ilişki sahip olduğu rol ve güç ile sürekli olarak birbirini beslemektedir (Fuchs, 2014:61). Kavram, liberal toplumlarda

demokratik anlayışın oluşması ve gelişmesi için gerekli bir koşul olarak görülmektedir. Çünkü kamusal alanın varlığı, toplumların demokratik yaşamda siyasal ve toplumsal ilişkileri kavraması ve eleştirmesi için ilkesel bir yaklaşıma sahiptir. Bu ilkesel yaklaşım, yurttaşların temel meseleler hakkında anlatım hak ve özgürlüğü ile eşit katılım yoluyla toplumsal yaşama dahil olmalarını sağlamıştır (Özbek, 2004:55). Böylece kavram, yurttaşlara siyasileri denetleme gücünü verirken, hesap sormanın da bir hak olduğunu göstermiştir.

Şekil 1: Aktörler ve Gücü Bağlamında Günümüz Kamusal Alanı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Siyasal ve ekonomik alanda küreselleşmenin iletişim bağlamında ise dijitalleşmenin yarattığı dönüştürücü güç, kamusal alanın yapısal dönüşümünü ve müzakereci demokrasi anlayışını farklı bir yaklaşımla ele almaya zorlamaktadır. Habermas'ın kamusal alanın yapısal dönüşümüne ilişkin çizmiş olduğu tarihsel bakış açısı, bugün farklı normlar altında ulusal değerlerin ve gündemin de ötesine geçerek, kamusal alana dair yeni ve sorgulayıcı bir bakış açısının geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Çünkü teknolojik gelişmeler yoluyla toplumsal yaşam koşullarında meydana gelen dönüşüm, kapitalist anlayışın içerisinde karmaşık bir bilinçsel yapı oluşturmaktadır. Özellikle batı toplumlarındaki bu dönüşüm, toplumsal alanda

ekonomik ve teknolojik hızlanma adı altında yurttaşlar arasında savunmacı bir anlayışı geliştirmektedir. Öyle ki, eşitsizliğin getirmiş olduğu sorunlar ile ezilen ve dışlanan tüm toplumsal grupların bilinçlerini ayakta tutan toplumsal hareketler, insan haklarını ve ortak değerleri açığa çıkarmaktadır (Habermas, 2023:14). Bu nedenle kamusal alanlarda demokratik toplulukların geliştirmesine yönelik en büyük ihtiyaç, temel hakların yurttaşlar için katılımcı bakış açısını güçlendirmesidir. Bu açıdan, temel haklarla güçlendirilmiş kamusal alanlar, karar alıcıların ve sermayenin çıkarları ve kararları karşısında halkın haklarını savunma, ağ kurma ve kamuoyu oluşturma noktasında önemli görevlere sahiptir. Bu çerçevede, bu bölümün sonraki başlıklarında, hak temelli kamusal alanların inşasına yönelik yurttaşlık, katılım ve sivil toplum ile medya ve iletişim politikasına yönelik yapısal süreç ele alınmıştır.

1.2. KAMUSAL ALANIN UNSURLARI

Kamusal alan, toplumsal tartışmaların yapılabildiği somut alanları sunmasının yanı sıra; yurttaş, medya, siyasi otoriteler ve sivil toplum aktörleri arasındaki ilişkileri analiz etmek ve bu ilişkileri değerlendirmek adına önemli bir kavramsal çerçeve sunar. Aktörler arasında ele alınan konuların akla dayalı değeri, kişilerin sosyal ve ekonomik statüsünün üzerindedir. Bu yönüyle kamusal alan, gerçek müzakereci pratiğin karşılaştırılabildiği, eksikliklerin tespit edilebildiği ve düzeltici eylemlerin önerilebilebildiği normatif bir değerdir (Crack, 2008:15).

Normatif değer oluşturulabilmesi ve aktörler arası iletişim sürecinin sağlanması için kamusal alanın unsurları vardır. Bu unsurlar, dört temel başlık altında sıralanabilir. İlk unsur, ortak bir kimlik anlayışının geliştirilmesidir. Ortak bir kimlik anlayışının geliştirilmesi yoluyla toplumsal bütünleşmenin sağlanması ve bu bütünleşme altında yeni bir politik yapının oluşturulması, içinde bulunulan siyasal yapının meşruiyetinin sağlanması konusunda önemli bir araçtır. Böylece ortak kimlik aracılığıyla bireyler, genel iradeye katılarak yurttaşlık bilincini geliştirebilirler (Rauchfleisch ve Kovic, 2016:3-4). Ancak kamusal alanın çokkültürlülük anlayışı çerçevesinde benimsenmesi, genel bir alan yerine çoklu kamusal alanları ikame etmektedir. Habermas'ın klasik olarak vurguladığı ulusal düzeydeki kamusal alan

yerine farklı toplumsal grupların sesi daha duyulabilir hale gelmektedir (Lichterman, 1999:103).

İkinci unsur, kamusal alanların geliştirilmesinin erken adımı olarak sayılabilecek gündem belirlemedir. Gündem belirlemedeki temel amaç, iletişim araçları yoluyla yurttaşların ilgisinin nasıl artırıldığını ortaya koymaktır. Bu hedef, temel iletişim sürecinin bir parçası olarak alıcı ve verici arasındaki ilişki dinamiğini vurgulamaktadır (Rauchfleish ve Kovic, 2016:4). Ancak buradaki yaklaşım, gündemin belirlenmesine ilişkin yurttaş ve karar alıcı arasındaki ilişkide yurttaşı alıcı, karar alıcıları ise verici konumuna getirmektedir. Bu durum, günümüzdeki iletişim ve medya araçları ile aşılmakta, yurttaşlar da görüş ve taleplerini bu araçlar yoluyla paylaşmaktadır. Bu açıdan, medya ve iletişim araçlarındaki dijitalleşme sürecinin de katkısıyla gündemin oluşmasına dair dinamikler değişmektedir.

Üçüncü unsur, hesap verebilirliktir. Kamusal alanda hesap verebilirlik, yurttaşların, karar alıcıların gerçekleştirdiği eylemlere ve aldığı kararlara yönelik tepki vermesi ölçüsünde gerçekleşir. Yurttaşların siyasi aktörlerin eylemlerini incelemesine; onları, eylemlerinden dolayı sorumlu tutmasına ve seçim süreçleri de dahil olmak üzere demokratik kontrol haklarını ellerinde tutmalarına yardımcı olur. Bu unsur, yurttaşlara siyasi otoriteleri eleştirme yetkisini verir ve yönetenlerin eylemlerine karşı bir kontrol mekanizması oluşturur (Goegana, 2021:231; Rauchfleish ve Kovic, 2016:4).

Son unsur ise erişebilirlik hakkıdır. Erişebilirlik, eşitlik anlayışı temelinde bireyler arasındaki ayrıcalıkların ve farklılıkların kaldırılması konusunda hukuki bir temelin de oluşturulmasına katkıda bulunur (Habermas, Lennox ve Lennox, 1974:50). Bu unsurlar, kamusal alanda aktörler arası iletişim sürecinin normatif bir özellik kazanması için demokratik kurumların ve uygulamaların varlığını zorunlu hale getirmektedir. Böylece kamusal alanda konumlarını yeniden belirlemeleri konusunda karar alıcılara ve yurttaşlara destek sunmaktadır. Söz konusu destek, ulusal kamusal alanlardaki aktörlerin yanı sıra ulus üstü kamusal alanlardaki aktörler için de geçerlidir.

Kamusal alanda ortak bir kimlik anlayışının geliştirilmesine ilişkin yaklaşım, ulusal kamusal alanlara atfedilmektedir (Bärenreuter ve diğerleri, 2009:12-13; Auel ve Tiemann, 2020:36; Crack, 2008:122-123; Fossum ve Schlesinger, 2007:7). Ancak

burada vurgulanmak istenen kimlik, demokrasi anlayışı altında siyasal topluluk ilişkisini geliştirmeye yönelik inşacı bir yaklaşımı benimsemektedir (Conrad, 2014:76). Bu durum, ulus üstü siyasal yapılarda, ortak kamusal alanların gelişimine ilişkin inşacı bir yaklaşım sunmaktadır.

İhtiyaçlar, beklentiler veya sorunlar etrafında başlayan tartışma süreci, kamusal alanlarda farklı gündem başlıklarını oluşturabilmektedir. Gündeme dair konunun önemi, süresi, etki alanı ve muhatapları düşünüldüğünde, tartışma alanı da şekillenmektedir. Ulus üstü kamusal alan ekseninde gündemin oluşturulması, ulusal sistemlere göre daha zor görünse de iletişim teknolojilerinde sağlanan gelişim, farklı ulusal ya da ulus üstü siyasal yapılarda kamusal alanların gelişiminde süreleri yakınlaştırmaktadır.

Hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğüne dayalı bir demokrasinin temel ön koşulu olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, siyasal sistemlerde etkili bir yönetim sürecini teşvik ederken, kamu kurumlarının meşruiyetini ve güvenilirliğini de artırır (Panizzala, 2019:2). Bu bakımdan, karar alma süreçlerine yurttaşların katılımı şeffaflığı ve iyi yönetim sürecini teşvik ederek halk nezdinde yönetimlerin demokratik kimliğini güçlendirmektedir.

Kamusal alanlara dahil olma sürecinde erişebilirlik anlayışı, iletişim hakkını beraberinde getirmektedir. Erişebilirlik hususu, kamusal tartışmalara fiziksel olarak ya da iletişim araçları ile dahil olma sürecini kapsamaktadır. Bu açıdan, her bir yurttaşın bu süreçte iletişim hakkı çerçevesinde kamusal alanlara erişebilirliğinin sağlanması, müzakere etme hakkını da vermektedir. Bu çalışma kapsamında, hak temelli bir anlayış ile kamusal alanların varlığına ve gelişimine ilişkin tartışmalarda bu unsurlar yol gösterici olacaktır.

1.3. TEMEL DEĞERLER BAĞLAMINDA KAMUSAL ALAN

Normatif açıdan kamusal alan, iletişim ve müzakerenin özgürleştirici potansiyelini barındırmakta, ampirik açıdan ise demokratik yönetimin temel bir aracı olarak halkın kamusal alana erişimini ve etkinliğini araştırmak için çok disiplinli yaklaşımlar üretmektedir (Brunkhorst ve diğerleri, 2024:5-6). Bu anlayışa göre, eşit haklara sahip yurttaşların kendi yaşamlarına yönelik ortak hareket ederek söz sahibi

olmalarını sağlayan Şey hukuk kuralları çerçevesinde ortaya koydukları anlaşma ile yönetenleri denetleyebilme gücüdür (Dumlu, 2023:45). Bu açıdan modern devletin meşruluğu, rızaya bağlı olarak hukuk kurallarına dayanmaktadır.

Demokratik toplumlarda kamusal alanların gelişimi sürecinde iki temel değer ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, yurttaşların görüşlerinin ve taleplerinin hukuk ile güvence altına alındığı özgürlük alanı; diğeri ise bu özgürlük alanı içerisinde herkes için geçerli olan eşitlik ilkesidir. Kamusal alanda, özgür ve eşit yurttaşlar arasındaki tartışmalardan itibaren, yalnızca belirli politikalar ve yasalar değil, aynı zamanda demokrasinin anayasal ilkeleri de periyodik olarak tartışılmakta ve değerlendirilmektedir (Piras, 2021:31-32). Eşitlik bağlamında yurttaşların sahip olduğu kişisel ve toplumsal değerler, inançlar ve sosyo-ekonomik düzeyi ne olursa olsun ortak yaşama dair meselelerde söz söyleme hakkı, eşitlik ilkesi ile gözetilmektedir (Dumlu, 2023:43-44).

Yurttaşların görüşlerini eşit fırsatlar altında özgürce sunabilmeleri ve siyasal/toplumsal yaşama katılabilmeleri için yurttaşların hak bağlamında güçlendirilmesi gerekmektedir. Haklarla güçlendirilen yurttaşların kamusal alana katılımı, kamuoyunu oluşturma ve yönetenleri meşrulaştırma bakımından da bir güce sahiptir. Böylelikle kamusal alan, müzakereci demokrasi anlayışının merkezinde gelişmekte; özgürlük, eşitlik ve hukukun üstünlüğü de anayasal çerçevede güvence altına alınarak yurttaşı korumaktadır (Crowley ve Giorgi, 2006:5-6).

Demokrasi, açık iletişim kanalları aracılığıyla kamusal alanda dinamik bir fikir alışverişinin sağlanmasına katkı sunmaktadır. Bu dinamik süreç, kamuoyunda karar alma ve sonunda kendi kendini yönetme konusunda yurttaşlara yardımcı olmaktadır. Demokrasinin idealleri ve demokratik sistemin gerçek işlevi, kamusal alanlarda yansıtılmaktadır. Bu alanlarda, eşit ve özgür bireylerden oluşan toplumun değerleri ve hedefleri tanınabilir hale gelmektedir (Peterson, 2022:141). Temelde, demokratik sistemlerde tüm yurttaşların kamu meseleleri hakkında doğru bir şekilde bilgilendirilmesi ve ortak çıkarlarının korunması demokrasinin gereğidir. Bu aşamada bilgiye erişim, yurttaşların kamusal müzakerelere katılımı ve adalet olgusu demokrasinin temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle, bilgi edinme hakkı ile demokratik katılım hakkı arasında gerçek bir ilişki söz konusudur. Böylece yurttaşlar kamusal tartışmalara katılabilir ve kendi fikirlerini paylaşabilirler (Rodrigues, 2022:11-12).

Temel değerler bağlamında hukukun üstünlüğü, eşitlik ilkesini ve özgürlük alanını korumada liberal demokrasiler için zorlayıcı bir siyasi idealdir. Prensip olarak, demokratik yönetimlerde hesap verebilirlik, bağımsız bir yargının varlığı, güçler ayrılığının uygulanması ile temel hak ve özgürlüklerin korunması, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü karşılıklı olarak kurucu bir değer haline getirmektedir (Habermas, 1999:261). Demokratik bağlamda hukuk, kamusal alanın ürünü olarak bağlayıcıdır. Sivil toplumla yeterli düzeyde istişarede bulunulduktan sonra parlamentolar aracılığıyla yasalaştırılır ve ilan edilir. Aksine, paydaşlarla yapılacak sınırlı istişare ve önerilerin hızla kabul edilmesi, hukukun üstünlüğü ilkesini baskı altına alabilir (Adamis, 2024:393).

Kavram; sorumluluk, karşılıklılık ve güven bağlamında iyi yönetişimin ve demokrasinin neyi temsil ettiğini somutlaştırmaktadır. Kamusal alanda bireylerin özgürlüğü ve kolektif hareket etme becerisi güvence altına alınmadığı sürece demokrasiye sahip olmak yeterli değildir. Hukukun üstünlüğü, yönetilenlerin zihnine güven veren işlevsel bir anlayıştır. Güven, ancak liderlere devlet için iyi bir yönetim sağlama ruhuyla işlevsel bir hukuk kuralı tarafından rehberlik edildiğinde gelebilir (Olatunji, 2013:76-77). Bu çerçevede, kamusal alanda devlet ve yurttaş arasında güven inşa etme potansiyeline sahip hukukun üstünlüğü, haklar ve özgürlükler, kamusal alanda bireylerin yurttaşlık bağıyla o toplumda yaşamlarını sürdürme konusunda önemli bir fırsat sunar. Böylece yurttaşlar, o toplumda yeri ve rolüne ilişkin temel hak ve ödevlerinin bilincinde olurlar.

1.4. KAMUSAL ALAN VE YURTTAŞLIK İLİŞKİSİ

Yurttaşlığın, toplumsal yaşamdaki yeri ve rolüyle ilgili bir sosyal kimlik olarak mı, yoksa bireylerin toplumsal müzakere süreçlerine katılımlarında siyasi bir kimlik olarak mı var olduğunun ayırımına varmak gerekmektedir (Biesta, 2014:2). Bu açıdan yurttaşlıkla ilgili tartışmalar, güçlü bir şekilde sosyal uyuma, bütünleşmeye ve sosyal dokunun niteliğine odaklanmaktadır. Ancak bu niteliklerin varlığı, o toplumları tek başına demokratik kılmaya yetmemektedir. Demokratikleşmeye ilişkin temel kriterler, toplumların eşitlik ve özgürlük gibi demokratik değerlere yönelmesini de gerektirmektedir.

Yurttaşlık, ele alınışı itibariyle uzun bir tarihsel sürece sahiptir. Antik Yunan'dan başlayarak günümüzün liberal toplumlarının eleştirine kadar siyasal ve toplumsal katılım, haklar ve özgürlükler bağlamında ele alınmıştır. Bu eleştirel süreçte yurttaşlık, kamusal alanların gelişimiyle de paralel olarak değerlendirilmiştir.

Yurttaşlık, devlet faaliyetlerinin kurucu ögesi olarak modern devlet sisteminin temel bir unsurudur. Modern anlamda yurttaşlığın oluşturulduğu siyasal yapı ulus devlettir. Yurttaş olmak, ortak haklar ve yükümlülükler esasına dayanarak düzenlenmektedir. Siyasal alanın tanımlanması, yurttaşlık ile ulus arasındaki bağı güçlendirmektedir (Aykutalp, 2017:432). Yurttaşlık, Fransız Devrimi'nin ardından ulusun bir bileşeni olarak kabul edilmiş, ulus devletlerin gelişimiyle de işlevsellik kazanmıştır. Yurttaşlığın boyutu, tanınan siyasal ve medeni haklarla genişlemeye başlamıştır (Çataloluk, 2008:4).

Yurttaşlık, sağladığı hukuki ve siyasi güçle kamusal alanda güçsüzlerin siyasal ve hukuki olarak çıkarlarını ve haklarını daha etkili bir şekilde savunmasına katkı sağlayan önemli bir dayanaktır. Bu bağlamda yurttaşlık, sınıf mücadelesinde toplumsal protestonun siyasallaştırılması, dışlanan bireylerin ve haklarının kamusal alanda yer bulabilmesi açısından bir dinamizm oluşturmaktadır (Leca, 1992:20-21). Ancak burada yurttaşlığa ilişkin ele alınan meselelerin görünürlüğü, kamusal alan ile özel alan arasında toplumsal bir bağ varsa mümkündür. Çünkü toplum, özel çıkarlar arasındaki bir çatışma veya devletin siyasi faaliyetlerinin bir ürünü olarak tasavvur edilirse, yurttaşlık anlayışı dışlanabilir.

Yurttaşlık meselesi, kamusal eylem ve siyasi müzakere alanlarının oluşturulması etrafında dile getirilirken, kamusal alan da yurttaşlık durumunu bireylerin müzakere süreçlerine katılımıyla daha görünür hale getirmiştir. Böylece kamusal alan, devleti inşa eden kanunlar ve kurumlar aracılığıyla var olabilmıştır. Kamusal eylem ve söylem alanlarının oluşturulması yurttaşlar için ortak bir dünyanın geliştirilmesine olanak tanımış ve kimlikleri de görünür hale getirmiştir (Leca, 1992:146). Kavram sosyal uyum, bütünleşme ve sosyal dokunun niteliğiyle bağlantılı bir ilişkiye sahiptir (Biesta, 2014:2). Yurttaşlık, kamusal yaşamda ortak bir topluluğun üyesi olanı ve olmayanı tanımlarken (Lehning, 2001:244), kamusal alanların oluşumuna ve gelişimine ilişkin tarihsel süreçte bir birikim oluşturmuştur. Bu açıdan, kamusal alanın gelişimi ile paralel olarak ilerleme sağlamıştır.

Yurttaşlık, gelişim süreci içerisinde sivil, toplumsal ve politik olarak parçalara ayrılmıştır. Yurttaşlık tarihi, bireyin ulus devlet altında sahip olduğu yalnızca resmi haklar üzerinden değil, aynı zamanda refah ve güvenlik hakkından sosyal mirasın tamamını paylaşma hakkına kadar tüm yelpaze içerisinde toplumda hâkim olan ölçütlere göre geliştiğini göstermektedir. Dolayısıyla modern anlamda yurttaşlık, kişinin emeğini serbest piyasada satma hakkı gibi medeni hakları; siyasi otoriteye sahip bir yapının üyesi veya bu yapının seçmenleri olarak siyasi gücün kullanılmasına yönelik katılma hakkı gibi siyasal hakları; sosyal unsur altında ise ekonomik refah ve güvenlik hakkından sosyal mirasın tamamını paylaşma, işsizlik sigortası, refahın geliştirilmesi, eğitim ve sosyal güvenlik kurumları aracılığıyla desteklenen sosyal adaletin sağlanması gibi hakları da beraberinde getirmiştir (Somers, 1993:590, Marshall, 1950:10-11, Leca, 1992:17).

Genişletilen bu yurttaşlık anlayışı, yurttaşlığın 20. yüzyılın ortalarındaki refah devleti siyaseti için altyapı oluşturmuştur. Bu altyapı, bir yanda kapitalizmin piyasa ve sınıf eşitsizlikleri ile diğer yanda yurttaşlığın eşitleyici ilkeleri arasındaki gerilimi ortaya koymaktadır (Somers, 1993:590). Yurttaşlık anlayışına ilişkin sınırların belirginleştiği bu dönemde, post-Fordizm tarafından karakterize edilen, siyasal ve ekonomik dinamiklerdeki yeniliklerin gelişmesiyle beslenen dünya ekonomisinin artan küreselleşmesi de ulus devletin egemenliğini ve meşruiyetini önemli ölçüde baltalamıştır. Nitekim sosyal, ekonomik ve politik dönüşümler nedeniyle bir coğrafi bölgeye bağlı egemen bir devlet olarak ulus-devlet kavramsallaştırmasını sürdürmek çok zor hale gelmiştir (Cammaerts, 2007:2).

Yurttaşlığa dair sosyal hakların eklenmesi, günümüzde sosyo-ekonomik hayatın politik ve yasal yapısına ilişkin bir öngörü sağlamaktadır. Bu öngörü, yurttaşlığa ilişkin yaklaşımı, kurumsal bir süreç olarak yeniden ele alarak üyelik ağlarına ve ilişkiselliğe odaklanmaktadır. Bu nedenle, yurttaşlığı devletler tarafından verilen hazır haklar ekseninde açıklamak yerine, evrensel kuralların ve değerlerin varlığına odaklanarak açıklanmalıdır (Somers, 1993:611).

1.5. KAMUSAL ALANDA KATILIM VE SİVİL TOPLUM

Kamusal alana katılımda sivil toplumun rolüne ve etki alanına ilişkin değerlendirmelerin temelinde, yurttaşların kolektif bir şekilde hareket etme tercihi yatmaktadır. Gruplar veya dernekler halinde örgütlenen bireylerin doğrudan eylemi, kolektif faydayı da beraberinde getirmektedir. Bu doğrultuda sivil toplum, yurttaşlar arasında ilişkileri güçlendiren, güven inşa eden ve sosyal sermaye yaratan bir etkileşim süreci olarak tanımlanmaktadır (Sommerfeldt, 2013:282).

Ulusal ya da ulus ötesi düzeyde kamusal alanlar, sivil toplumun demokratik yaşamda var olabilmesi için temel bir koşuldur. Bu gruplar, kamusal meselelerdeki seslerini duyurabilmelerine, şeffaflıklarına ve yaratıcılıklarına göre değerlendirilebilirler. Ortak hareket etme imkânı, geleceği birlikte şekillendirebilecek toplumsal grupların oluşumunu da sağlamaktadır. Böylece kamusal alan toplumu bilgilendirmek ve politikalara ilişkin hükümetleri ve devlet organlarını etkilemek için iletişim yoluyla sivil grupları birleştirir (Calhoun, 2011:320). Bu açıdan kamusal alan, kendini ifade etme özgürlüğünün kamu yararına dönüşmesi açısından öneme sahiptir.

Siyasal ya da toplumsal temelde, yerel veya ulusal ölçekte gelişen kolektif hareketler, gelişen iletişim pratikleri aracılığıyla kamusal alanlarda yeni ağlar oluşturmaktadır (Hauser, 1998:35). Bu ağlar, toplumsal meselelere ilişkin kamusal alanların güçlendirilmesi hedefiyle üç temel anlayış çerçevesinde güçlendirilebilir. Birincisi, tüm yurttaşların ve onların ortak yaşamlarının düzenlenmesine dair konuların ele alınması; ikincisi, yurttaşların diyalog ve tartışma yoluyla kamuyu ilgilendiren bu konulara ilişkin yaklaşımlar belirleyebilmeleri; üçüncüsü, yöneticilerin ve siyasal elitlerin kişisel çıkarlarından öte, halkın ortak çıkarlarına hizmet edecek şekilde örgütlenme becerisidir (Calhoun, 2011:311). İfade edilen bu üç temel anlayış, aklın kamusal kullanımının bilinçli yurttaşlar arasında gelişerek toplumu ilgilendiren konulara dair meşru bir kamu kaygısını da geliştirme gücüne sahiptir.

Kamusal alan, sivil toplum ve devlet arasında hak mücadelesi oluştuğunda siyasal bir anlam kazanmaktadır. Yurttaşların hak ve özgürlüklerine ilişkin tartışmaların ele alınması, örgütlü mücadelenin farklı platformlarda yürütülmesi ve tüm bu çalışmaların kamuoyunda tartışılması kamusal alanın parçası olan yurttaşları sürece dahil etmektedir. Kamusal alanın açıklığı ve iletişim ağlarının günümüzdeki

çeşitliliği, tam bir eşitlikçi anlayışı ortaya koyamasa da katılımcı bir ortamın gelişmesi için imkân sağlamaktadır. Bu açıdan sivil toplumda kamusal, büyük kitlelerin birlikte hareketi değil, bir açıklık meselesidir.

Örgütlenmenin önemli bir bileşeni haline gelen açıklık ilkesi, yurttaşların bir araya geldiği ve toplumun siyasi kurumları etkilemek için özerk görüşlerini dile getirdiği alanları çoğaltmaktadır. Sivil toplum, bu süreçlerin örgütlü bir ifadesidir ve devlet ile toplum arasındaki yönetim sürecinin temel taşıdır. Farklı fikirlerin ve çatışan çıkarlar üzerine yurttaşların tartışmalarını yapılandırma ve yönlendirme kapasitesine sahip etkili bir sivil toplum olmadığında devlet, yurttaşlarından uzaklaşabilir (Castells, 2008:78). Bu nedenle, kamusal alanların demokratik bir şekilde ilerleyebilmesi için politik, ekonomik ve örgütsel yapıların gelişmesi gerekmektedir. İster kitlesel ister sosyal medya aracılığıyla ve/veya yüz yüze konuşmalar aracılığıyla olsun, demokratik amaçlara hizmet edecek, demokratik kriterleri ve standartları karşılayacak iletişimsel temsil içeriklerine ve biçimlerine ihtiyaç vardır.

Kamusal alanların nihai olarak yurttaşların katılımıyla, onların söylemsel müdahaleleri, tartışmaları ve kamuoyu oluşturma mücadeleleri yoluyla yasalştırılması ve canlandırılması gerekmektedir. Aslında yapıların ve temsillerin katılımını ve yurttaşları güçlendiren demokratik bir kültürel ortamı teşvik etme sorumluluğu vardır. Bu sorumluluk, devlete ve sivil toplum kuruluşlarına düşmektedir. Demokratik ortam, insanları güçlendiren sivil bir kimliği de yaratmaktadır. Böylece sivil alanlar ve aktörler, yaşayabilir kamusal alanlar ve işleyen bir demokrasi için gerekli olan önkoşulu yaratmış olurlar (Dahlgren, 2018:9).

Politik alanı etkileyen faktörler geliştikçe, sivil toplumun rolü ve iktidarla olan ilişkisi değişmektedir. Sivil toplum, yurttaşların ortak çıkarları hakkında çeşitli kamuoyu oluşturmalarına olanak tanıyan doğal bir süreçtir. Günümüzde, sivil toplumun odaklandığı temel alanlar arasında yurttaşlığın doğası gereği toplumsal yaşama katılım, sosyal hareketlerin gücü ve etkisi yer almaktadır. Bu çerçevede, paylaşılan bu ortak çıkarlara dayalı olarak gelişen iş birliği, aktif ve bilinçli bir sivil toplumun somut eylemleriyle sürdürülebilir hale gelmektedir. Yurttaşların, kamusal alanda ortaya çıkan ortak sorunlarını dile getirmesine, açığa çıkarılmasına ve çözümlenmesine olanak tanımaktadır (Santino, 2016:1). Bugünün koşulları altında

dijital çağın getirdiği fırsatlar ve tehditler, sivil aktörlere politik alanı etkileme ve kendisine yeni mücadele alanı açma konusunda da önemli bir güç sağlamaktadır.

Sivil toplum ile kamusal alan arasındaki normatif ilişki şu yaklaşımı ortaya çıkarmaktadır: Güçlü bir sivil toplum ancak özgürlükçü bir politik kültür ve ona uygun toplumsallaşma kalıpları bağlamında ve halihazırda akla dayalı bir yaşam dünyasında gelişebilir. Bu yaşam dünyasının içerisindeki aktörler siyasi bir güç değil, yalnızca o alana nüfuz edebilirler. Sivil toplum da kendisini doğrudan dönüştürebilir ve siyasi sistemin kendi kendini dönüştürmesi konusunda dolaylı bir etkiye sahip olabilir (Santino, 2016:2-3).

Bu dönüşüm sürecinin kaynağını oluşturan toplumsal hareketler, ortak kaygıları ve o kaygıların çözümüne ilişkin önerileri dile getirmektedir. Bu anlamlandırma ve çözüm arayışı, kamusal alanda yeni değerleri ve kolektif kimlikleri üretirken, siyasetin yanı sıra sivil alanın kurumlarını da şekillendirmeye çalışmaktadır. Sivil toplum, sıklıkla devletin gücünün sınırlandığı bir alan olarak görülmektedir. Sivil toplumun çekirdeği, organize kamusal alanlar çerçevesinde genel çıkarları ilgilendiren sorunlara ilişkin söylemleri kurumsallaştırır (Fleming, 2000:3). Bu açıdan sivil toplum yapıları, devlet ile toplum arasında bilgi ve fikirlerin karşılıklı olarak iletilmesi için bir ağ oluşturur ve kamusal alanda hayat bulur.

Günümüzde medya araçlarına erişimin gün geçtikçe zorlaştığı bu süreçte, kamusal alanda dijitalleşme ve sivil toplum kuruluşlarının liderlik edebilme potansiyeli, kamusal alanların güçlendirilmesi konusunda bir fırsat sağlamaktadır. Özellikle geleneksel medya araçları (TV, gazete ve radyo) üzerinde sermayenin güçlü sahiplik yapısı karşısında, internet tabanlı medya teknolojileri, sivil toplum kuruluşlarının hareket alanını genişletmektedir. Ancak bu teknik avantaj tek başına yeterli değildir; kitleleri birleştirecek ve bu alanlarda da kamusal alanlar yaratacak düzenleyici bir halkla ilişkiler becerisine ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacın karşılanması ise sivil toplum kuruluşlarının kamusal alandaki yönetim ve iletişim becerisine dayanmaktadır. Sivil toplumda bu becerilere sahip aktörlerin sadece ses yükseltmeleri değil, aynı zamanda yurttaşlara da söz hakkı vererek onların katılımcı bir demokratik yaşama katılmaları konusunda teşvik edici olması gerekmektedir (Sommerfeldt, 2013:283).

1.6. KAMUSAL ALANDA MEDYA VE İLETİŞİM

Özü itibarıyla medya, kamusal alanda devlet, yurttaş ve sivil toplum arasında ilişkiyi geliştiren bir araç olmasının yanı sıra, sahiplik bakımından da bir aktördür. Bugün kamusal alanda medyanın bir aktör olarak öne çıkmasını sağlayan temel unsurlar, başta dijitalleşme olmak üzere sermaye sınıfının medya araçları üzerindeki sahiplik gücünün varlığı, ticarileşmesi ve etki bakımından da küreselleşmesidir.

Kamusal alanların yaratılması sürecinde iletişimin sağlanması için bir araç ve/veya ortam gerekmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri, bu ortamların yaratılmasında önemli bir paya sahiptir (Fuchs, 2014:66). Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan dönüşüme bağlı olarak kamusal alanlar, yer, zaman ve konu bağlamında geniş kümelere sahip olmuş, bu durum toplumsal meselelerin ele alınmasında yurttaşlara katılım fırsatı tanımıştır.

Modern toplumda, medya ve iletişim ağının gücü, kamusal iletişimi örgütlü hale getirmektedir. Medya sektöründe aktörler, iletişim ağları aracılığıyla kamusal bilgi üretir (Fuchs, 2021:13). Bu çerçevede medya, hükümetlerin toplum tarafından kontrol edilmesi, halkın talepleri ve beklentilerinin karşılanması için kamuoyu oluşturması adına halkı bir güçle donatmaktadır. Buna göre halk, seçim zamanlarında bilinçli tercihlerde bulunabilir, kamuoyu oluşturabilir, böylece hükümetin işleyişinin şekillenmesine katkıda bulunabilir. Dolayısıyla medya, kamusal alanın başlıca kurumlarıdır; yasama, yürütme ve yargının ardından dördüncü kuvvet olarak işlev görmektedir (Curran, 1991:29).

Modern toplumlarda yaşam giderek hızlanırken, gelişen bu dönüşüm sürecine siyasal karar alma süreçleri, yaşam dünyası ve ekonomik gelişmeler de dahil olmuştur. Tarihsel sürecin getirdiği birikim mantığı ile güçlenen kapitalist anlayış, medyanın ticarileştirilmesi, tekelleşmesi ve metalaştırılmasının bir yönünü oluşturmuştur (Fuchs, 2021:13). Bir zamanlar liberal toplumlarda kamu adına dördüncü güç olarak ifade edilen medya, sermayenin ve iktidarın bir çıkar aracı haline dönüşmüş ve kamusal alandaki tartışma ve konuları yüzeysel hale getirmiştir. Bu durum, kamusal alanları ve siyasal tartışma kültürünü aşındırma tehdidini beraberinde getirmekte, yurttaşlara kamusal alanlarda tartışma konularını geliştirmek ve diğer aktörleri eleştirmek adına fırsat vermemektedir.

Piyasa güçleri tarafından yönlendirilen büyük medya endüstrisi, kısa vadeli kârlarını artırma hedefleri çerçevesinde yayıncılığa ve haberciliğe dair normatif değerleri bir kenara itmiştir. Bu yaklaşım, kamusal alanda sağlıklı siyasal iletişim anlayışını sorgulamaktadır (Dahlgren, 2005:150). Geçtiğimiz yüzyılda, medya kurumları ve teknolojileri, kamusal yaşama dair sorunları, kazanımları ve beklentileri ortak alana taşımış, faktörler dijitalleşen 21. yüzyılın kamusal alanlarına da taşınmıştır. Demokrasi ve yurttaşlık açısından medya, bazı kesimlerde depolitizasyon ve kitle tüketiciliğinin aracı, diğerlerinde ise demokrasinin öncüsü olarak resmedilmiştir (Goode, 2005:89). Dijital iletişimin gelişimi, öncelikle sınırların kaldırılması düşüncesini ve aynı zamanda kamusal alanın fragmanlaşması eğilimi riskini de ortaya çıkarmaktadır. Yeni medyaların yükselişi, ağ iletişiminin ticari çıkarları gölgesi altında gerçekleşmektedir. (Habermas, 2023:11).

Dijital araçlarla sağlanan tüm bilgi ve iletişim, dijital kamusal alanların bir parçası değildir. Ekonomik birikim mantığı çerçevesinde metalaştırma ve sermayeleştirme, siyasal birikim mantığı çerçevesinde iktidar ve ideoloji süreçlerini dijital uygulamalarla şekillendirdiği için kamusal alanları güçlü kılma konusunda zayıftır. Bu nedenle dijital bir kamusal alandan bahsedilememektedir (Fuchs, 2021:14). Dijital ortamda bilgiye hızlı ve ucuz erişim, politik tartışmalara katılım konusunda fırsatlar sunabilir ancak bu durum demokrasiyi geliştirmede başlı başına yeterli olmayabilir. Dijital alanda farklı kamusal alanların varlığı, ana akım politik söylemler haricinde karşıt kamuları da yaratmalıdır. Ancak bu beklentiye karşın ticarileşmenin vardığı boyut, yeni iletişim teknolojilerinin bağımsız ve demokratik niteliğini tehdit etmektedir (Papacharissi, 2002:21).

Medya ve iletişim alanında var olan tekelci sahiplik anlayışı ve dijitalleşmenin çıkarlar doğrultusunda yarattığı aşındırıcı güç, kamusal alanda demokratik geleneğe karşı bir muğlaklık yaratmaktadır. Buna karşın yanlışları ifade etmeli, adaletsizliği düzeltilmeli ve gücün kullanılması eleştirel kamu incelemesine tabi olmalıdır. Bu yaklaşım, alternatif olarak farklı şekillerde de formüle edilebilir: Medya toplumdaki güç dengesizliğini düzeltmeye çalışmalıdır. Bu, seçkinlerin ayrıcalıklı erişime sahip olduğu toplumlarda kamusal alana erişimin genişletilmesi anlamına gelmektedir. Aynı zamanda, alt grupların baskın gruplarla karşılaştırılarak kendi çıkarlarını savunma ve rasyonelleştirme konusundaki yetersiz kaynaklarını ve becerilerini telafi etmesine de

işaret etmektedir (Curran, 1991:30). Buradaki öneriler, daha güçlü kamusal alanların inşası için kamusal medya hizmetinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Medya ve iletişim altyapısının kamu tarafından sağlanması, bugünkü medya yapısının ticarileşme mantığına karşın toplumsal eşitliğe katkı sağlayan bir alan yaratabilir. Bu durum, dijital mecralar da dâhil kamu medyası hizmetinin kamuya ait olduğu, yurttaşlar tarafından finanse ve kontrol edildiği, ayrıca yurttaşlar eliyle üretildiği sürdürülebilir özgürlükçü alanı ifade eder. Bu da kamusal medya hizmeti anlayışını demokrasinin temel taşı haline getirebilir (Fuchs, 2021:13).

Bu bölüm, kamusal alan kavramına ilişkin tarihsel süreci ele alarak kamusal alanları anlamlandırmaya ve dinamiklerini ortaya koymaya çalışmıştır. Tarihsel süreç, kamusal alanların sınırlarının çizilmesi, aktörlerinin tanımlanması ve işlevinin değerlendirilmesi konusunda sahip olduğu dinamik özelliğiyle, farklı yönetim yapılarıyla aktörleri ve rollerini öne çıkarmıştır. Buradaki aktörlerin ve rollerin çeşitlilik kazanmasının temel katalizörü demokrasi anlayışının gelişmesi, katılımı güvence altına alan temel haklardır. Sürecin belli zümreler ve statüler üzerinden kapsayıcı bir anlayışa sahip olma süreci, bir mücadelenin sonucudur. Buradaki mücadele de demokratik sistemlerin sağladığı savunuculuk ve haklarla korumacılık çerçevesinde güç kazanmıştır.

Gerek kamusal alanın tanımı gerekse de kapsamı ve unsurları ekseninde çizilen düşünce alanı, kamusal alanı ulusal değerler etrafında değerlendirmeye zorlamıştır. Ancak tarihsel gelişmeler, kamusal alanların sınırlarının çizilmesi, toplumsal grupların net bir şekilde belirlenmesi konusunda mevcut literatüre meydan okumaktadır. Çünkü günümüz kamusal alanlarına ilişkin var olan devlet, yurttaşın yanı sıra medya ve iletişimin getirdiği teknolojik gelişmeler ile ulus üstü veya uluslararası gelişen savunuculuk hareketleri ulusal sınırları zorlamaktadır. Bu açıdan 21. yüzyılın kamusal alanlarına ilişkin değerlendirmeler, ulusal bağlamların ötesinde daha geniş perspektifte ele alınmalıdır.

Dijitalleşmenin ve küreselleşmenin kamusal alanlardaki yarattığı anlamsal değişim, tezin ikinci bölümünde ele alınan AB kamusal alanının varlığına ilişkin farklı yönleri ortaya çıkaracaktır. Bugün dijitalleşme ve küreselleşme, uluslararası kamusal alanlara ilişkin düşünceleri olgunlaştırırken, AB gibi ulus ötesi bir siyasal yapıdaki ulus üstü bir kamusal alanın nasıl inşa edileceğine dair tartışmalar önem

kazanmaktadır. Bu çerçevede, AB kamusal alanına ilişkin bütünleşme süreci, sürecin sağladığı ortak politika alanları ve dijitalleşme politikaları ekseninde Birliğin stratejileri, AB kamusal alanının dönüşümüne ilişkin temel ipuçlarını sunacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA KAMUSAL ALANINDA İLETİŞİM VE DİJİTALLEŞME

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ KAMUSAL ALANI

AB kamusal alanı, burjuva kamusal alanı ile günümüzün liberal demokrasisinin arasında kendini var etmeye çalışan bir gerçekliktir. Bugüne kadar AB’de ortak kamusal alanlara yönelik temel tartışmalar, ulusal değerler göz önüne alınarak yapılmış, Birlik içerisinde ortak bir iletişim topluluğu geliştirmek için ulusal kamusal alanlara atfedilen temel önkoşulların olmadığı vurgulanmıştır (Risse, 2010:109). Buna karşılık, AB’de ortak kamusal alanların gelişim süreci, Birliğin bütünleşme süreci ile başlamış ve günümüze kadar farklı dinamikler altında ilerleme kaydetmiştir. Avrupa’da demokratik ilkelere dayalı ulus-üstü siyasal bir yapı ortaya çıkana kadar misyon olarak ortaya konan AB kamusal alanı, Birliğin meşruiyetini desteklemek için geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu çaba karşısında, politik ve kültürel olarak her biri kendi ulusal kamusal alanına sahip Avrupalı devletler, ulus-üstü anlayıştan uzak bir güç olarak şekillenmiş ve kamusal alanlarını ulusal değerler etrafında güçlendirmiştir. Avrupa kamusal alanı ise bu devletlerin birbirlerine karşı yaşadığı uzaklığı, hem ortak iletişim alanının geliştirilmesi yoluyla hem de Avrupa değerleri üzerinden yakınlaştırmaya çalışmıştır (Habermas, 2009:87). Ancak bu sürece, AB’de ekonomik, siyasal ve bilimsel bütünleşmeye ortak bir Avrupa kamuoyunun gelişimi eşlik edememiştir. Bunun yerine bölgesel bağlamda siyasal iletişim alanları gelişmiştir. Bu duruma medya kuruluşlarının çeşitliliği, farklı dillerin, toplumsal meselelerin ve ulusal yönetimlerin de varlığı eklendiğinde AB’de karmaşık bir iletişim ağı oluşmuştur (Rasmussen, 2013:101).

Bugüne kadar yapılan ampirik çalışmalar, Avrupa meseleleri hakkında aracılı müzakereye odaklandığı için AB kamusal alanına yönelik tartışmalar kısıtlı düzeyde kalmıştır. Mevcut çalışmalardaki yaklaşımlar, kitle toplumlarındaki yurttaşların sadece yüz yüze iletişim ile yetinmeyeceklerini, bunun yerine siyasi müzakereye katılabilecekleri ve siyasi bilgi birikiminin çoğunu medyadan kazanabilecekleri öncülüne de vurgu yapmaktadır. Ancak medya ve Avrupa kamusal alanı üzerine yapılan bu ampirik araştırmaların çoğu, içerik ve söylem analizi de dahil olmak üzere,

medya metinlerinin analizine odaklanan yöntemlerle gerçekleştirilmiştir (Bärenreuter ve diğerleri, 2009:3). Fakat aracılı müzakere yoluyla Avrupa kamusal alanını aramaya yönelik ortaya çıkan ampirik araştırma geleneği, ulus üstü Avrupa kamusal alanının önünde engel olarak görülmektedir. Analizlerde, medya da ulus üstü olmaktan ziyade, ulusal ya da ulus altı olma eğilimindedir ve metodolojik olarak ikincil kaynakların kullanımını hakimdir (Tablo 1). AB’de kamusal alanların dijital dönüşüm sürecini iletişim hakkı bağlamında tartışabilmek için Birliğin bütünleşme sürecine ışık tutmak ve bu sürecin temel aktörlerine odaklanmak gerekmektedir. Bu bağlamda bu çalışma, nitel yöntem metodolojisi ile birincil kaynaklar üzerinden temel verileri oluşturması ve ikincil kaynaklar ile bu verilerin desteklenmesi hususunda literatüre katkı sağlamaktadır.

Tablo 1: Avrupa Birliği Kamusal Alanına İlişkin Yapılan Akademik Çalışmalar

Başlık	Yazar	Yıl	Çalışmanın Bağlamı
Avrupa Bütünleşmesi ve Medya: Türkiye’de Kamusal Alanın Avrupalılaşması Sürecinde Basının Rolü	Şükran Özlem Taşkent Erkmen	2014	Türkiye’de kamusal alanın Avrupalılaşması konusu ele alınmıştır.
Kamusal Alanda Avrupa Birliği Tartışmaları: Haber Medyası İncelemesi	Huriye Toker	2012	Adaylık sürecindeki Türkiye’nin Avrupalılaşmasında medyanın rolü ele alınmıştır.
The Digital Challenge: National Governments and the Control of the Internet	Giampiero Giacomello	2001	Ulusal hükümetlerin interneti neden kontrol etmeye çalıştığını, liberal ve yerel siyaset yaklaşımlarını kullanarak açıklamaktadır.
Digital Inequalities as Class Inequalities? A Comparison of Youth in Advanced Societies In-and-Outside Europe	Tomasz Piotr Drabowicz	2012	Gençler arasındaki dijital eşitsizliği sınıf analizi üzerinden ele alınmaktadır.

An Overview of Research on the European Public Sphere	Christoph Bärenreuter, Cornelia Brüll, Monika Mokre ve Karin Wahl-Jorgensen	2008	Avrupa ve ulusal politika yapımının kamusal tartışmaları yansıtmadığı meselesine odaklanmaktadır.
The Public Sphere and Democracy in Transformation: Continuing The Debate – An Introduction	Hauke Brunkhorst, Martin Seeliger ve Sebastian Sevignani	2023	Sosyal teoriler, toplumsal değişimler ve demokratik katılım gibi konular incelenerek, kamusal alanların nasıl evrildiği ve bu dönüşümün demokrasiyi nasıl etkilediği tartışılmaktadır.
Introduction: How are Media Public Spheres?	Richard Butsch	2007	Medya araçlarının kamusal alanları nasıl şekillendirdiği ve kamusal alanlardaki tartışmaların demokratik süreçlere etkisi ve medya ile halk arasında

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bütünleşme sürecinin toplumsal yaşamda getirdiği kazanımlar göz önüne alındığında, AB’de kamusal alanın varlığına ilişkin yapısal bir tartışma alanının geliştirilmesi için kamusal alanın ulus üstü ölçekte kavramsallaştırılması gerekmektedir. Bu aşamadan itibaren Avrupa kamusal alanının gelişimi meselesi, bütünleşme sürecinin bir parçası olarak geliştirilmeye çalışılan ortak iletişim politikası ve bu politik alanının gelişiminde yurttaşların toplumsal alana katılım konusunu sorgulayan haklar ve özgürlükler temelinde var olmaktadır. Çünkü temel haklar ve değerler üzerine inşa edilen AB, kurucu antlaşmalarda yer verdiği subjektif haklar aracılığıyla idealize edilmiş ulus üstü bir kamusal alanın inşa sürecini başlatmıştır. Nitekim Habermas da Avrupa kamusal alanının ortaya çıkışını AB’nin demokratik meşruiyetine açıkça bağlamıştır. “Avrupa çapında bir kamusal alan – tüm üye devletlerin yurttaşlarına odaklanmış kapsamlı bir siyasi iletişim sürecinde yer almak için eşit fırsat veren bir ağ – olmadan meşruiyet açığı için hiçbir çare söz konusu olmayacaktır” (Habermas, 2001:17). Habermas’ın ifade ettiği bu yaklaşım, Avrupa kamusal alanını ampirik olarak ele alan ulusal kamusal alan anlayışlarından farklılaştırarak kamusal alanı normatif bir ideal biçiminde ortaya koymaktadır. AB ise bütünleşme süreci boyunca, sahip olduğu ya da olabileceği meşruiyet açığını ortadan kaldırabilmek için Avrupa kamusal alanlarını ortak politikalar ve yasal düzenlemeler

yoluyla geliştirmeye çalışmıştır. Bu noktada, kamusal alanın unsurları ile Avrupa bütünüleşmesinin yasal, ekonomik ve siyasal dinamikleri arasında yakın bir ilişki vardır (Tablo 2).

Tablo 2: Kamusal Alanın Unsurları Bağlamında Avrupa Kamusal Alanı

Kamusal Alanın Unsurları	Avrupa Kamusal Alanı	Temel Değerler
Gündemi Belirleme	İletişim Politikaları	Demokrasi
Ortak Bir Kimlik	Avrupa Yurttaşlığı	Eşitlik
Hesap Verebilirlik	Sivil Toplum	Hukukun Üstünlüğü
Erişebilirlik	İletişim Hakkı ve Dijitalleşme	Eşitlik ve Özgürlük

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Son yıllarda, Avrupa kamusal alanının yokluğu, *demokratik açığa* neden olan bir faktör olarak değerlendirilmekte ve bunun da Avrupa bütünüleşmesine yönelik desteği zayıflattığı ifade edilmektedir (Rumford, 2001:210). Bu sorunun da iki boyutu ortaya çıkmaktadır. *Birincisi*, AB'nin ulus devletler ötesinde inşa edilmiş politik bir yapı olması, *ikincisi* ise gerçek bir Avrupa kamusal alanının ortaya çıkması konusunda büyük bir isteksizliğin olmasıdır. Bu da demokrasinin ve Avrupa kimliğinin güçlendirilmesi ile genişleme ve bütünüleşme konusunda engel yaratmaktadır (Rumford, 2001:211). Ortaya çıkan bu sorunlar, Avrupa'da kamusal alanların gelişiminde açıklara neden olmaktadır.

Kamusal alanların eksikliği, AB'nin güçlü bir siyasi topluluk olma, yurttaşlık fikrini güçlendirme ve demokratik açığı ortadan kaldırmanın önünde önemli bir sorun oluşturmaktadır. AB'de kamusal alanların inşasına yönelik tarihsel birikim de göz önüne alınarak bugünün koşulları ekseninde kapsayıcı kamusal alanların gelişimi (i) kamusal alanın normatif unsurları, (ii) AB'de kamusal alana ilişkin bütünüleşme dinamikleri ve (iii) Birliğin bütünüleşme sürecinden bu yana var olan temel değerleri ekseninde varlık gösterebilir.

AB'de iletişim politikaları dahil olmak üzere, kamusal alanların gelişimine ilişkin alınan kararlar ve sürdürülen politikalar, Avrupa kamusal alanının Birlik için konumunu belirleme ve onu şekillendirme konusunda önemli bir yere sahiptir. İletişim politikaları, ortak yurttaşlık anlayışı, sivil toplumun gelişimi ve haklar, bütünüleşme

sürecine bağı olarak ortaya çıkan ihtiyaçlar ve beklentiler çerçevesinde gelişim göstermiştir. Birlik, kuruluşundan bu yana farklı mekanizmalar ve uygulamalar yoluyla Avrupa yurttaşlarıyla iletişim kurmaya çalışmış, bütünleşme süreci derinleştikçe iletişim ve bütünleşme alanlarını geliştirmiştir. Buradaki iletişim ve bütünleşme alanları, kamusal alanın temel unsurları olan ortak bir kimlik arayışı, gündem belirleme, hesap verebilirlik ve erişilebilirlik gibi hususlar etrafında gelişim göstermeye açık hale gelmiştir. Ancak bu politik süreç, Birliğin bütünleşme sürecinde ortaya çıkan fırsatlar ve krizler etrafında farklı özelliklere sahip olmuştur. Bu açıdan AB kamusal alanlarının gelişimine yönelik kurucu unsurların idealize yaklaşımı, Birliğin bütünleşme sürecine dair normatif politika alanları ve temel değerleri arasında karşılıklı bir bağ kurmaktadır.

2.1.1. Avrupa Birliği'nde İletişim Politikaları

AB'de iletişim politikasının varlığı ve gelişimi, bugün ortak kamusal alanların inşası sürecinde tüm yurttaşlar için hak temelli bir alan yaratıp yaratmama konusunda ipuçları vermesi açısından önemlidir. İletişim politikalarının AB kurumları arasında sahip olduğu önem ve Birliğin bütünleşme konuları derinleştikçe yurttaşlarla diyalogunu geliştirme isteği, AB'nin demokratik meşruiyeti ve iletişim tartışmaları konusunda sorgulamaları da beraberinde getirmiştir (Valentini ve Nesti, 2010:2). Bugünkü koşullar altında AB'nin demokratik meşruiyetine ve iletişim alanına yönelik tartışma alanı, AB kurumları tarafından tek başına alınan kararların ve uygulamaların bir sonucu değil, bütünleşme sürecinde ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması ve krizlere karşı çözüm arayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

AB'de iletişim politikasının oluşturulmasına yönelik gelişmeler krizler ve fırsatlar arasında inişli ve çıkışlı bir yol izlemiştir (Ferrer, 2021:37). Birlik, bütünleşme sürecinin başlangıcından itibaren Avrupa'da sivil bilinci canlandırma ihtiyacı taşımıştır. Çünkü bu durum, Avrupa bütünleşmesinin yurttaşlar tarafından kabul edilmesinin önkoşulu olarak gösterilmiştir (Harrison ve Pukallus, 2015:233). Bütünleşmenin güçlü bir iletişim politikasından geçeceğine yönelik başta vurgulanan bu inanç, süreçte ortaya çıkan ekonomik ve siyasal krizler ile siyasilerin iletişim alanını kendi politik öncelikleriyle araçsallaştırması nedeniyle sorgulanmıştır.

AB'nin bütünleşme sürecinde benimsediği iletişim tercihleri, kamusal alanların sınırlarını belirleme konusunda sorgulanmıştır. Çünkü Birlik, iletişim politikası ile hem konu hem de yapı bağlamında kamusal alanda gündem belirleme zorunluluğuna girmiştir. Bir konunun politika yapıcılar tarafından ele alınması, tartışılması ve günün sonunda da karar alınmasıyla ilgili olan gündem belirleme (Princen, 2011:927), Birliğin ortak iletişim politikasının sınırlarını belirlemesi konusunda zorluklar oluşturmuştur. Buradaki birinci zorluk, tüm gündem belirleme çabalarının ortak olması ve bir soruna dikkat çekilmesi gerekliliğidir. İkinci zorluk ise AB'nin sorunlarla başa çıkabilmesi için yeterli güven ortamını oluşturup oluşturamamasıdır (Princen, 2011:928-929).

Birliğin gündem belirlemeye ilişkin tercihi, iletişim politikalarına dair iki temel yaklaşımı ortaya çıkarmaktadır. Bu yaklaşımlardan ilki, asimetrik veya tek yönlü olmakla birlikte, kurumlar ve yurttaşlar arasında iletişim kurmaktan uzak ve bilgi verme esasına dayanmaktadır (Wilson ve Irvine, 2012:93). Komisyon, Topluluğun kuruluşundan 1970'li yıllara kadar benimsediği bu yaklaşım ile yurttaşların görüşlerini ikinci plana atarken, Birliği oluşturan kurumların ve temsilcilerin görüşlerine daha fazla önem vermiştir. Yukarıdan aşağıya gelişen bu iletişim stratejisi, hiyerarşik bir düzende geleneksel bir iletişim anlayışına sahiptir. İkinci yaklaşım ise 1970'lerden başlayarak günümüze kadar uzanan süreçte, kapsayıcı katılımı sağlamayı amaçlayan, iki yönlü iletişim kanalları aracılığıyla yurttaşlarla iletişim kurmayı benimsemiştir. Burada, halkın talep ve beklentilerinin değerlendirildiği, müzakere ve karar alma süreçlerinde katılımın desteklendiği görülmektedir (Wilson ve Irvine, 2012:93; Ferrer, 2021:10).

AB'de tek yönlü iletişim politikası, çok yönlü yönetim anlayışından uzak, bütünleşme sürecinde sermaye sınıfı ve siyasal elitler arasında iş birliğini teşvik etmeyi hedeflemiştir (Nesti, 2010:26). Bu yaklaşım, Avrupa bütünleşmesinde teknokratik bir anlayışı temsil etmiş ve AB ile yurttaşlar arasında kamuya açık bir iletişimin olmadığını göstermiştir. Birliğin kuruluşunun ilk yıllarında var olan bu iletişim anlayışı, ne sistematik bir kamusal iletişim politikasına sahip olmuş ne de Avrupa kamuoyu ile iletişim kurma kaygısını taşıdığını göstermiştir (Harrison ve Pukallus, 2015:236).

Bütünleşmenin ilk dönemlerinde, Avrupa düzeyinde politika alanlarında değişiklik talep eden bir Avrupa halkının varlığı söz konusu değildir. Ayrıca sürekli olarak anketlerdeki durumuna veya bir sonraki seçimin sonuçlarına bakan seçilmiş bir Avrupa hükümeti de yoktur. Bu nedenle politikalar, yurttaşlardan ziyade Avrupa bütünleşme sürecinin içsel baskıları ve liderleri tarafından büyük ölçüde yönlendirilmektedir (McCormick, 2008:105). Liderlerin politik tercihlerine bağlı olarak gelişen süreç, kullandıkları iletişim kanalları aracılığıyla yurttaşın ilgisini belirlenen alanlara çekmiştir.

Kurumsal olarak Topluluk adına tek yönlü iletişimi sağlayan Yüksek Otorite Bilgi Servisi, 1955 yılında Basın ve Bilgi Servisi'ne, 1958'de de Avrupa Toplulukları Ortak Basın ve Enformasyon Servisi'ne evrilmiştir (Harrison ve Pukallus, 2015:236). Topluluk nezdinde basın biriminin gelişimi, açık bir kamu politikası hedefinden uzak ve günlük basın açıklamaları ile sadece bilgi vermeye yönelik olmuştur. Kamuoyunun bilgilendirilmesine yönelik atıfta bulunan 1951 Paris Antlaşması'nın 5. Maddesi, Topluluğun hedeflerine yönelik bilgi sağlama ve genel hedefleri paylaşma konusunda sınırlı bir iletişimsel eylem alanı belirlemiştir (Treaty Constituting the European Coal and Steel Community, 1951:10). Bu dönemde Topluluk, ortak bir kamusal alanın inşasına yönelik bir kaygı taşımamaktadır. Ortak bir kimlik anlayışı, bütünleşme adımları çerçevesinde kısıtlı olarak gelişmiş, gündem belirleme süreci ise tek taraflı olarak sadece bilgi verme amacı çerçevesinde gelişmiştir. Ancak Topluluk, yurttaşlara yönelik bir hesap verme veya halkın gelişmelere ilişkin bilgilere erişimi konusunda isteksiz davranmıştır (Harrison ve Pukallus, 2015:235).

İlk 20 yılında uygulanan tek yönlü ve karşılıklı diyaloga kapalı iletişim politikasına karşın, 1970'li yıllardan itibaren açık bir iletişim politikası izlenmeye başlanmıştır. Kuşkusuz 70'li yıllar hem iç politikada hem de dış politikada önemli ekonomik ve siyasal gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. 1973 yılında Arap-İsrail Savaşı'nın ardından başlayan Petrol Krizi, ilk siyasal ve özellikle ekonomik açıdan dış kaynaklı bir sınama geliştirmiştir. Aynı yıl Topluluk; Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallık'ın katılımıyla ilk genişlemesini yaşarken, askeri vesayetle yönetilen İspanya, Portekiz ve Yunanistan'da yönetimler çökmüştür. Demokrasi ve yönetim adına Avrupa'da başlayan bu olumlu havaya, bölgeler arası eşitsizliği azaltmak adına Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun kurulması eşlik etmiştir. Bu

kapsamda, üye ülkeler arasında dayanışmanın sağlanması, altyapının iyileştirilmesi, yatırımların artırılması ve istihdam olanaklarının sağlanması amaçlanmıştır.

Avrupa yurttaşları arasında *topluluk* duygusunun geliştirilmesi amacıyla hazırlanan Avrupa Kimliği Raporu, o zamana kadar tek yönlü gelişen iletişim politikasına karşı atılan önemli bir adım olmuştur. Bu rapor, başta demokrasi olmak üzere, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve sosyal adalet gibi temel değerlerin yurttaşların ihtiyaçlarına uygun bir toplum inşa etme kararlılığı temelinde var olacağını belirtmiştir. Ülkeler arasındaki farklılıklara rağmen, ortak değerler ve ilkeler etrafında Avrupa kimliğinin geliştirilmesi, üyelerce kabul görmüştür (Centre Virtuel de la Connaissance Sur l'Europe, 2013:1-2).

1970'li yıllar, Avrupa kamusal alanının oluşturulması ve güçlendirilmesi noktasında, iki önemli gelişmeye daha sahne olmuştur. Bunlardan ilki, Birlik ile ilgili konularda Avrupa kamuoyunun konumunu gözlemlemek, siyasi ve sosyal nitelikteki konularda tutumunu öğrenmek adına 1974 yılında Eurobarometre'nin kurulmasıdır. Eurobarometre, Avrupalıları kendilerine tanıtmanın bir yolu olarak tasarlanırken, genel veya çeşitli gündem çerçevesinde yapılan anketler yoluyla düzenli olarak yurttaşların görüşleri alınmıştır (European Union (2), 2024). İkinci gelişme ise Avrupa yurttaşlarının Avrupa Parlamentosu (AP) seçimlerinde ilk kez sandığa gitmesidir. 1979 yılına kadar ulusal parlamentolar tarafından belirlenen üyeler, bu seçimle beraber tüm Avrupa'yı kapsayan siyasal gruplarda yer almıştır.

Katılımcı bir iletişim politikasının geliştirilmesinde 1970'li yıllar, önceki 20 yıla göre Brüksel ile yurttaşlar arasında sınırlı da olsa bir iletişim alanı geliştirmiştir. Avrupa iletişim alanı, yurttaşlardan çok Brüksel'in istekleri doğrultusunda geliştirilmeye çalışılmıştır. Talepten öte, Avrupa bürokrasisinin geliştirmeye çalıştığı bu iletişim alanı içerisinde, özellikle ilk doğrudan Parlamento seçimlerinin yapılması ve Eurobarometre'nin kurulması Brüksel'in Avrupa yurttaşları ile iletişim süreci için en önemli adımlardır.

1980'li yıllar, Topluluk için yurttaşlarıyla iletişim alanı oluşturma konusunda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ekonomik ve siyasal alana ilişkin bütünleşme politikalarının artık halka indiği, temel hak ve özgürlüklere dair somut çıktılarının olduğu bu dönemde Topluluk, iletişim politikasında bir paradigma değişikliğine gitmiştir. 1980'lere kadar elitlerin Avrupası olarak ifade edilen Topluluk, 1985 yılında

yayınladığı Adonnino Raporu ile Halkların Avrupası kavramını ilk kez kullanmıştır (Adonnino, 1985:4). Bu rapor kapsamında vurgulanan kavram, Avrupa siyasi bütünleşmesinin Avrupa yurttaşlarına nasıl yarar sağlayacağı konusunda bir fikir vermeyi hedeflemektedir (Ferrer, 2021:18).

Bu dönemde, bütünleşme sürecine yönelik ekonomik, siyasi ve eğitim alanı açısından üç önemli adım atılmıştır. 1985 yılında beş kurucu üye ülke arasında imzalanan Schengen Anlaşması ile iç sınırlardaki kontroller kademeli olarak kaldırılmıştır. Bu anlaşmanın ardından, 1986 yılında imzalanan Tek Avrupa Senedi, Topluluk içerisinde iç sınırlar olmadan malların, kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbestisini sağlamıştır (Official Journal of the European Communities, 1987:7). Son olarak, 1987 yılında Erasmus Programı başlatılarak gençlik, eğitim, spor ve gönüllülük alanında üye ülke yurttaşları arasında hareketliliğin sağlanması hedeflenmiştir. Bu üç önemli bütünleşme adımı öncesi geliştirilen *Halkların Avrupası* yaklaşımı, yurttaşların Topluluğa yaklaşması, bu hak ve özgürlüklerden yararlanabilmesi için uygulamaların basitleştirilmesine ve anlaşılabilir olmasında önemli bir adım olmuştur.

1990'lı yıllar, AB'nin kamusal iletişim politikalarında köklü değişiklikleri beraberinde getiren bir döneme tanıklık etmiştir. Bu dönemin en önemli gelişmesi, 1992 yılında imzalanarak Avrupa Topluluğu'nu AB'ye çeviren, Birliğe tüzel bir yapıyı, üye ülke yurttaşlarına da AB yurttaşlığını kazandıran ve ortak para birimi Avro'yu oluşturan Maastricht Antlaşması olmuştur (Official Journal of the European Communities, 1992:4-8). Ancak bu antlaşma, yapısı itibarıyla Birliğin bütünleşme sürecine yönelik temel bütünleşme alanlarını güçlendiriyor olsa da antlaşmaya ilişkin Danimarka ve Fransa'da yapılan referandum sonrası alınan olumsuz sonuçlar, kamusal iletişim sürecini yeniden sorgulanır hale getirmiştir. 1980'lerin sonunda *Halkların Avrupası* sloganı altında güçlendirilmeye çalışılan yurttaş-topluluk ilişkisi, Maastricht sürecine ilişkin alınan referandum sonuçlarının ardından, AB'nin kendi meşruiyeti ile etkili iletişim stratejileri arasında bağlantıyı yeterince düşünmediğini göstermiştir (Ferrer, 2021:19).

Maastricht Antlaşmasının kabul edilmesi sürecinde ortaya çıkan ihtilaf, AB'nin gelecekte olabilecek risklere karşı önlemini de beraberinde getirmiştir. 1993 yılında Lüksemburg'ta gerçekleşen kurumlar arası konferansta AB Komisyonu, AB Konseyi ve AP, üye devletlerin hükümet sistemlerinin dayandığı demokratik ilkelere

tam olarak saygı göstereceğini teyit etmiş, şeffaflığın kurumlar tarafından uygulanmasına bağlılıklarını vurgulamışlardır. Bu kapsamda Konsey, daha güçlü bir iletişim anlayışı çerçevesinde, tartışmaların bazılarının kamuoyuna açılması, oylama kayıtlarının ve açıklamaların yayınlanması, çalışmalar ve kararlar hakkında basın bilgilendirilmesi ile Birlik arşivlerine erişim sağlanması konusunda karar almıştır (Commission of the European Communities, 1993:118).

Maastricht sürecinde ve sonrasında yaşanan gelişmeler, AB’de yönetim sorununu ön plana çıkarmış ve bu kapsamda Birlik, üye ülkeleri ve sivil aktörleri de kapsayacak şekilde bir yönetim alanı geliştirmeye çalışmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan ilk adım, 2001 tarihli Beyaz Kitap’ın yayınlanmasıdır. Beyaz Kitap, politika yapım sürecini daha kapsayıcı ve hesap verilebilir hale getirmek için yetkilerin daha etkili kullanılması, AB’yi yurttaşlarına daha yakın hale getirmesi ve etkili politikalarla yurttaşların sorunlarına çözüm bulunmasını hedeflemiştir (Official Journal of the European Communities, 2001:8). Bu bağlamda, İnteraktif Politika Girişimi oluşturularak bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı kitleler için katılımcı bir araç olarak demokrasiyle ilişkilendirilmiş ve genel söylem, AB’nin demokratikleştirilmesi üzerine olmuştur.

Ortak anayasa girişiminin başarısızlığı ve 10 yeni üye ülkenin Birliğe katılmasına rağmen 2004 AP seçimlerindeki %45,6’lık düşük oran (Publications Office of the European Union, 2007), Komisyon’un iletişim politikası konusunda izlediği politikayı yeniden düşünmesine yol açmıştır. Hem anayasa referandumunda alınan sonuçlar hem de 2004 Parlamento seçimlerine yönelik düşük katılım oranı, Birliğin beklediği bütünleşme hedefine yönelik bir meşruiyet krizinin örneği olmuştur. Bu krize karşın AB, Birlik ile yurttaşlar arasındaki *halkla ilişkiler* faaliyetlerinin güçlendirilmesine yönelik yeni bir strateji geliştirme dönemine girmiştir. Avrupa yurttaşlarıyla diyalog konusu öncelikli hale gelmiş, diyalog sürecine ilişkin bir dizi politika belgesi ve eylem planı geliştirilmeye çalışılmıştır.

Komisyon’un 2005 yılında Avrupa ile İletişimi Geliştirmeye Yönelik Eylem Planı, AB’de iletişim yöntemlerinin profesyonelleşmesini ve modernleşmesini amaçlayan bir dizi önlemden oluşmuştur (European Commission, 2007). Bu önlemler, karşılıklı iletişim sürecini destekleyecek yaklaşımları barındırmaktadır. Avrupa yurttaşlarının sorunlar ve beklentiler konusunda dinlenmesi, güçlü iletişim kanalları

aracılığıyla yurttaşların demokratik tartışmalara katılabilmesi ve yerelleşme anlayışı ile yurttaşlarla iletişim kurulabilmesi bu önlemlerin genel eksenini oluşturmaktadır. Bu politik anlayış, yurttaşların güçlendirilmesi yaklaşımını benimsemiştir. Bu çerçevede, yurttaşlık eğitimiyle ilgili eğitmenleri de sürece dahil eden destek mekanizmalarının geliştirilmesi, tüm Avrupa kütüphanelerinin dijital olarak birbirine bağlanması, AB kurumlarına yönelik ziyaret programlarının geliştirilmesi ve AB ağ sitelerine çevrimiçi forumların eklenmesi karşılıklı iletişim sürecinin tesis edilmesi konusunda atılan ilk adımlar olmuştur.

AB'nin bu eylem planı çerçevesinde yerel ve bölgesel aktörlerle de birlikte çalışma konusunda bir isteği söz konusudur. Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi ile Bölgeler Komitesi'nin kurulması ve sivil toplum kuruluşlarının kamusal iletişim alanında hedefe yönelik iş birliği projeleri tasarlamaya teşvik edilmesi bu isteğin öne çıkan iki önemli unsuru olmuştur. İlgili eylem planı, anayasa krizinin ortaya çıkmasının ardından AB'nin daha etkili iletişim ve halkla ilişkiler anlayışının güçlendirilmesi konusundaki isteğinin ilk adımını oluştururken, gerçek bir Avrupa kamusal alanının yaratılmasına yönelik politik adımları, her bir politik yaklaşımın ardından ortaya çıkan ihtiyaçların giderilmesi konusunda birikerek ilerlemiştir.

Komisyon, 2005 yılında Demokrasi, Diyalog ve Tartışma çerçevesinde D Planı'nı önermiştir. Bu plan; eğitim, gençlik, kültür ve aktif Avrupa yurttaşlığının desteklenmesi alanlarındaki gibi halihazırda mevcut veya önerilen girişim ve programların tamamlayıcısı olarak görülmüştür. Planda belirtilen girişimler Avrupa demokrasisini yeniden canlandırmak ve yurttaşlara karar alma sürecine aktif olarak katılmaları için bilgi ve araçların verildiği bir Avrupa kamusal alanının ortaya çıkmasına yardımcı olmak adına uzun vadeli bir plan ortaya koymuştur (Commission of the European Communities, 2005:2-3).

Özellikle anayasa önerisinin reddedilmesinin ardından önerilen bu plan, AB'nin geleceği konusunda fikir birliğinin geliştirilmesi, meşrulaştırılması ve beklentilerin karşılanmadığı noktalara çözüm bulması açısından bir araç olarak tavsiye niteliği taşımaktadır (Ivic, 2011:17). Özellikle başta anayasa tartışmaları olmak üzere, ortak konulara ilişkin ulusal tartışmaların başlatılması için ulusal yönetimlere talimatlar verilmiş; AB kurum ve kuruluşları ile koordinasyonun sağlanarak

yurttaşların endişe ve beklentilerine yönelik geri bildirim sürecinin başlatılması istenmiştir (Commission of the European Communities, 2005:11).

D Planı çerçevesinde ortaya çıkan öneriler, ortak kamusal alanların geliştirilmesi konusunda AB'nin yurttaşlardan uzak kalmaya devam ettiğini göstermekte, ulusal yönetimlerin yurttaşlarla iletişim sürecini gerçekleştirme konusunda sorumluluğu alması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu politik yaklaşım, belirlenen çerçeve içerisinde yurttaşların sürece dahil edilmesini kolaylaştırıcı ve kapsayıcı anlayışa sahip değildir. Mevcut iletişim sorununun göz önünde olduğu koşullar altında D Planı, kamusal alana ilişkin etkili çözüm mekanizmaları yerine kamusal alanın ve Avrupa değerlerinin homojen ve statik değerlerini kullanmıştır. Bu da güçlü kamusal alanların öngörülebilirliğini uzun vadede zorlaştırmıştır (Ivic, 2017:90).

Kriz karşısında AB'nin nereye gittiği ve ne yapması gerektiği konusunda politika alanları bakımından dar bir çerçeveye sahip olan D Planı'nın ardından AB, başlatmış olduğu diyalog sürecini güçlendirmek adına daha fazla aktörün sürece dahil olması gerektiğine kanaat getirmiştir (Commission of the European Communities, 2006:2). Ayrıca AB kurumlarının yanı sıra yerel yönetimler, siyasi partiler ve sivil toplumun katılımının önemini de vurgulamıştır. Bu kapsamda, 2006 yılında yayınladığı Avrupa İletişim Politikasına İlişkin Beyaz Kitap ile aktörlerin de dahil olduğu ve Avrupa'da kamusal tartışmayı güçlendirmek adına ileriye dönük bir gündem belirlemeye çalışmıştır.

AB'nin Anayasa Referandumu krizi sonrası önem verdiği bu iletişim ve halkla ilişkiler sürecinin ne kadar önemli olduğuna yönelik ilk işaretler, 1992 yılında kabul edilen Maastricht Antlaşması'nı göstermektedir. Anayasa referandumunda olduğu gibi Maastricht Antlaşması'nda da Fransa referandumuna gitmiş ve halkının %49'u 'hayır' oyu vermiştir (Warloutet, 2022:2). Zayıf bir evet olarak nitelendirilen (Beck ve Morey, 2007:65) referandum sonrası süreç, Avrupa iletişim uçurumunun en derin kısmı olmuş ve tartışılmıştır.

Bütünleşme sürecinde, Brüksel'in insanların görüşlerini dinlemekten ziyade ne yapmaya çalıştığını anlatması iletişim uçurumunun büyümesinde önemli bir faktör olmuştur (Bijmans ve Altides, 2007:325-326). Danışma mekanizmaları, standart uygulama haline gelmiş olsa bile, belirli politika girişimlerinin sınırlı ve yurttaşların

tartışmaya katılabilecekleri kanalların erişilemez olduğu izlenimine sahiptir. Kurumsal iletişim, her ne kadar gerekli ve istikrarlı bir şekilde geliyor olsa da açık bir şekilde aradaki açığı kapatmaya yeterli olmamıştır (Commission of the European Communities, 2006:4). Bu nedenle Komisyon, Beyaz Kitap'ta tek yönlü iletişimden güçlendirilmiş diyaloga ve yurttaş merkezli iletişime geçişi hedeflemiştir.

Beyaz Kitap; kapsayıcılık, çeşitlilik ve katılım gibi nitelikler çerçevesinde Avrupa kamusal alanının yaratılma olasılığını ilk kez tartışmıştır. Ancak Avrupa kamusal alan fikri bu kitap ile sınırlı tutulmuş, iletişim hakkı özelinde kapsayıcı bir politika geliştirecek karakter ortaya konulamamıştır. Beyaz Kitap, Temel Haklar Şartı'nda da vurgulanan bilgi edinme hakkı ve ifade özgürlüğü başlıklarını demokratik gelişim sürecine yönelik bir araç olarak sunmuş ve bu yaklaşım tavsiye niteliğine sahip olmuştur (Commission of the European Communities, 2006:5).

D Planı ve Beyaz Kitap'ta kısık sesle ifade edilen Avrupa kamusal alanına ilişkin, dönemin İletişim Stratejisinden Sorumlu Komisyon Başkan Yardımcısı Margot Wallström tarafından dört temel hak çerçevesinde bir politika önerisi geliştirilmiştir. Wallström bu süreçte, yurttaşların hayatlarını etkileyen kararlarla ilgili tam ve adil düzeyde bilgi edinme hakkı; farklı görüş ve bakış açılarını duyma ve kararlaştırma hakkı; ortak çıkarları ilgilendiren konuları tartışma hakkı, görüşlerini ifade etme ve sesini duyurma hakkını demokratik bir Avrupa kamusal alanının yaratılması hususunda olması gereken haklar olarak vurgulamıştır (Nieminen, 2010:11).

Avrupa Komisyonu, Wallström'ün sunmuş olduğu bu önerilere karşılık Avrupa'yı Ortaklarla İletişime Geçirme belgesini Ekim 2007'de yayınlamıştır (Commission of the European Communities, 2007:9). Bu belgede kamusal alana ilişkin yaklaşımlar büyük bir başlık altında toplanırken, haklara ilişkin vurgudan ziyade Beyaz Kitap'ta olduğu gibi bütünleşme sürecindeki politikalara ilişkin halkla ilişkiler alanının güçlendirilmesini hedeflemiştir.

Bütünleşme sürecinde, ulus üstü bir anlayışla tüm yurttaşları dahil eden bir iletişim politikasının oluşturulması ve bu politikanın parçası olarak Avrupa kamusal alanının geliştirilmesine dair bir hedef oluşturulmak istenmiştir. Ancak hedef, meydana gelen krizlere ve bütünleşme sürecinde zayıflayan halkla ilişkiler yönetimine doğru evrilmiştir. Teknolojik, ekonomik ve toplumsal koşullara bağlı

olarak medya ve iletişim alanı genişledikçe Avrupa kamusal alanının geliştirilmesinde iletişim hakkının zorunlu hale geldiği görülmektedir.

2.1.2. Avrupa Birliği'nde Medya Politikaları

AB'de medya politikası, her üye devletin kendi topraklarındaki iletişim sürecini denetlemek istemesinden dolayı, ulusal düzeyde yürütülmüştür. Çünkü üye ülkelerdeki medya kuruluşlarının finanse edilme biçimleri, organizasyon yapıları ve politikaları birbirinden farklı olmuştur. Bu durum, üye ülkelerin kendi sınırları içerisinde düzenleyici rejimlerini geliştirmelerine yol açmış, ülkelerin medya sistemlerinin organizasyonu ve işleyişi homojen bir özellik göstermemiştir (Iosidifis, 2011:143). Ulusal bağlamda medyaya ilişkin oluşturulmak istenen düzenlemeler, ilgili ülkelerin toplumlarını kendi politik ve toplumsal hedefleri çerçevesinde bir arada tutmayı amaçlamıştır. Böylece sosyal uyumun ve dayanışmanın teşvik edilerek bilinçli yurttaşlığın yaratılması hedeflenmiştir.

AB'nin medya ve iletişim alanına yönelik daha fazla rol oynamak istemesinin arkasında, iletişim sistemlerinin küreselleşmesi ve dijitalleşmesinden dolayı geleneksel medya sistemlerinin güç bakımından arka planda kalması yatmaktadır (Dragomir, Rodríguez Castro ve Aslama Horowitz, 2024:1379-1380). AB, ulusal düzenleyici rejimleri uyumlu hale getirmek istediği için ulusal düzenlemeler konusunda önemli bir aktör haline gelmiştir. Her üye ülke kendi iletişim endüstrisini yönetmek için belirli bir düzenleyici çerçeve oluştursa da 1980'li yıllardan itibaren ulusal düzenlemelerde kademeli bir yakınsama söz konusu olmuştur (Levy, 1999:72).

AB, medya hizmetlerinin yaygınlaşmasını liberalleşme ve bütünleşme ilkeleri yoluyla geliştirmeye çalışmıştır. Ancak AB'nin hedefleri kamu yararının gözetilmesi, kültürel ve toplumsal bütünleşmenin sağlanmasından çok rekabet, mülkiyet ve lisanslama gibi alanları içinde barındıran Tek Pazar'ın geliştirilmesine yönelik olmuştur. Üye ülkeler ise kamu yararının gözetilmesi için medya mülkiyetine ilişkin kurallardan hala sorumludur. Bu çerçevede AB, medya politikasını teknik bağlamda gelişen düzenlemeler ekseninde somutlaştırmaya çalışmıştır. Medya politikasına ilişkin ilk adım, Avrupa Adalet Divanı'nın televizyon sinyallerini iç pazarda serbest dolaşımını sağladığı 1974 tarihli Sacchi Kararı (European Economic Community,

1974:411-412) ile atılmış, 1989 yılında onaylanan Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi aracılığıyla radyo ve TV sinyallerinin bir üye devletten diğerine aktarılmasıyla da yasallaşmıştır (Official Journal of the European Communities, 1989). Daha önce programlama ve reklam gibi içeriklerin düzenlenmesi, köken ilkesi uyarınca sinyalin alındığı devlet tarafından değil, yayımlandığı devlet tarafından yönetilmiştir. Bu direktif, birçok şirketin merkezlerini diğer devletlere taşımasıyla Avrupa içinde sermaye hareketliliğini yaratmış ve bu da yerel olmayan uydu ve geniş bant lisansları için içerik üzerindeki kısıtlamaları gevşetmiştir (Harcourt, 2022:2). 2010 yılında değişikliğe uğrayan Direktif, Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Direktifi (GİMHD) olarak yeniden adlandırılmıştır. Komisyon'un 2013 yılında GİMHD'nin uygulanmasına yönelik yayınlamış olduğu Yeşil Kitap, medya hizmetleri ile bu hizmetlerin tüketilme ve sunulma biçimlerinin giderek artan bir biçimde bir araya gelmesiyle karakterize edilen görsel-işitsel medyanın devam eden dönüşümünün etkileri konusunda geniş bir kamuoyu tartışması başlatmayı hedeflemiştir (European Commission, 2013:3).

AB yayınlamış olduğu Yeşil Kitap ile medya politikalarına ilişkin kamusal tartışma alanının geliştirilmesi konusunda bir dayanak oluşturmaya çalışmıştır. Geliştirmiş olduğu *değerler* başlığı, ifade özgürlüğü ve medya çoğulculuğu temelinde kamusal alanların korunmasına yönelik bir yaklaşım benimsemiştir. Buna göre, yurttaşların internet aracılığıyla ulusal alanların ötesinde daha fazla bilgi ve içeriğe erişebileceği ve fikirlerini paylaşabileceği ifade edilirken, bu sürecin ifade özgürlüğünü kolaylaştırabileceği ve kamusal alanların gelişimine katkıda bulunabileceğinin altı çizilmiştir (European Commission, 2013:13).

Yeşil Kitap'ın vurgulamış olduğu olumlu yaklaşıma karşılık negatif hususlar da söz konusudur. Buradaki öngörü, internet tabanlı medyaya yönelik zararlar ve tehditler bağlamında geliştirilmiştir. Bu çerçevede, iki tehdit ön plana çıkmıştır. Birincisi, çevrimiçi platform sağlayıcılarının güçlenerek günümüz medyasının kamusal alanda editör olarak rolüne zarar vermesidir. İkincisi ise bu platformların hangi içeriğin erişilebilir olduğunu belirlemekle kalmayıp yurttaşların tercihlerinde kısıtlama yapabilme tehdididir. Bu iki tehdide karşı Komisyon, platformların açık ve şeffaf olmasını gelişen bir medya ortamı için önemli bir koşul olarak değerlendirmiştir (European Commission, 2013:13).

Medya politikalarına ilişkin dijital geçiş sureci, AB için önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Bu sure, kamusal alanda çoğulculuk ve özgürlük başta olmak üzere medya okuryazarlığı ve erişilebilirlik hususlarını ön plana çıkarmıştır. Bu erevede Birlik, 2019 yılında telif haklarına ilişkin yayınladığı direktif ile i pazardaki rekabetin bozulmamasını sağlayarak ye devletlerin telif hakkı ve ilgili yasalara ilişkin ulusal yasalarının daha uyumlu hale getirilmesini amaçlamaktadır. Buna göre, evrimii içeriğe daha fazla sınır ötesi erişiminin sağlanması, telif hakları ile korunan materyallerin eğitim, kültürel miras ve araştırma için kullanılması konusunda daha fazla fırsatın oluşturulması ile daha iyi işleyen telif hakkı pazarının yaratılması başlıkları ön plana çıkmıştır (Official Journal of the European Union, 2019:92-95). Buradaki yaklaşım, ulusal sistemleri uyumlaştırmayı hedeflese de yeni mevzuat ile uluslararası evrimii içerik sağlayıcılarının telif hakkı konusunda kontrol altında tutulmasını da hedeflemiştir (Official Journal of the European Union, 2019:106).

Ortak medya politikalarına ilişkin vurgulanan teknik yaklaşımın yanı sıra Avrupa kamusal alanının güçlendirilmesine ilişkin medya özgürlüğü ve oulculuğunun korunması için kabul edilen Avrupa Medya zgrlğ Yasası, AB içinde medya pazarlarını, özgürlüğü ve oulculuğu etkileyen eylemlerin şeffaflığını, bağımsızlığını ve hesap verebilirliğini artırmak için yeni mekanizmalar oluşturmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda, editoryal bağımsızlığın korunması, medyada oulculuğun tesis edilmesi, bağımsız kamu hizmeti medyasının güçlendirilmesi, kamu ilanlarının adil bir şekilde dağıtılması ve evrimii medya içeriğinin korunması gibi alanlarda medya kuruluşlarını, medya çalışanlarını ve yurttaşları koruyan bir anlayış geliştirilmeye çalışılmıştır (Official Journal of the European Union, 2024:23-26).

AB, iletişim ve medya politikaları konusunda g ve yetkinlik bakımından önemli bir ayrıma sahiptir. İletişim politikaları, medya politikalarına göre daha erken başlamış ve buradaki politik yaklaşım, AB'nin bütünleşme surecinde meşruluğuna katkı sağlamayı hedeflemiştir. Bu aşamada, Birliğin kuruluş felsefesini yurttaşlara anlatması ve politikalarını kamuoyu nezdinde halka kabul ettirme arayışı vardır. Bu yaklaşım, Birliğin yurttaşlar ile iletişimini ön plana koymuş ve politik düzenlemeler ulus devletlerin iç işlerine müdahale etmeksizin Birlik düzeyinde gerçekleştirilmiştir.

Medya politikasına ilişkin düzenlemeler, ulusal tercihler göz önünde bulundurularak daha çok Tek Pazar'ın korunmasına yönelik teknik bağlamda oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra dijitalleşme ve küreselleşmenin etkisiyle AB, medya alanını üçüncü ülkelere ve içerik sağlayıcısı büyük şirketlere karşı korumacı bir anlayışla savunmaya çalışmıştır (Flonk, Jachtenfuchs ve Obendiek, 2024: 2319-2320). Bu bağlamda, özellikle telif hakkı ve rekabet alanı gibi konuların (Official Journal of the European Communities, 2001: 10) yanı sıra, Avrupa toplumunu koruyan ve kurucu antlaşmalara vurgu yapan değerlerin korunması üzerinden hareket etmiştir. İletişim ve medya politikaları birlikte düşünüldüğünde, bütünsel bir politik çerçevenin gelişmediğini, ulusal tercihler ve uluslararası gelişmeler bağlamında reaktif bir politik alanın geliştiği görülmektedir. Avrupa kamusal alanı ise bu iki politik alanın içerisinde farklı gruplara ve değerlere atıfta bulunularak ele alınmıştır. Özellikle medya özgürlüğü başta olmak üzere çoğulculuk anlayışı çerçevesinde vurgulanan medya alanı, kamusal alana ilişkin somut çerçevenin iki önemli örneklerindedir.

2.2. AVRUPA KAMUSAL ALANINDA KİMLİK VE AVRUPA YURTTAŞLIĞI

Avrupa yurttaşlığı kavramı, farklı uluslardan insanların AB'nin düzenleyici ve denetleyici kurallarına tabii olması ve ulus üstü haklar bakımından aynı haklara sahip olması olarak açıklanabilir. Ancak bireylerin AB yurttaşı olarak doğrudan kavramsallaştırılması, ortak sorumluluğun ve geleceğin paylaşılması adına bir ön koşul yaratmaktadır. Buna karşılık yurttaşlar, kendilerini AB üyesi olan devletlerin yurttaşları olarak tanımlamaktadır. Avrupa yurttaşlığının ve kimliğinin yaratılmasında kurucu aktörlerin bilinçli bir hedefinin olup olmadığı ise şüphelidir (Pérez-Díaz, 1998:235'ten aktaran Lehning, 2000:269).

AB kamusal alanına ilişkin Avrupalı yurttaş kimliği kavramının ulusal ya da Avrupa düzeyinde gerçekleştirilmesi gereken ampirik ortamı tartışıldığında kavram, bir ulus devlet bağlamından çok nesnel ya da öznel yurttaşlık arasında bir ayrıma yönelmektedir. Buradaki nesnel yurttaşlık, AB tarafından Birlik içerisindeki bireylere verilen hakların bir AB yurttaşlığı yaratmaya eşdeğer olması ve ortak bir siyasi kurumlar kümesi katılımını mümkün kılan gerekli siyasi kurumların kurumsallaşmış

olmasıdır. Özel yurttaşlık ise bireylerin kendilerini gerçekten AB'nin yurttaşları olarak görmeleri ve bu ulus üstü Birliğe ait olma duygusuna sahip olmalarıdır (Lehning, 2000:273-274).

AB'nin kurucularından Jean Monnet'nin tasarımında, ulus üstü örgütlenmedeki ilerleme, ulus üstü yurttaşlığın ilerlemesinden ayrılmıştır. Avrupa Topluluğu, klasik devlet kurma biçimlerinin gerektirdiği meşruiyet alanı olmadan hayatta kalabilen ve büyüeyebilen bir rejim olarak tasarlanmıştır. Monnet'nin pragmatik yaklaşımında, AB öngörülebilir gelecekte ortak bir kimliğin kabulüne değil, uluslararasılaşmış bir karma ekonomide, siyasi-idari kararların ve örgütlü çıkarların işlevsel bağlılığına dayanmıştır. Bu yaklaşım, AB'nin bütünleşme sürecindeki motivasyonuna da etki etmiştir. Ekonomik bütünleşme için Birlik genelinde dört temel serbestiye dayanan ekonomik bir yurttaşlık anlayışı benimsenmiştir (Streeck, 1995:412'den aktaran Lehning, 2000:270).

Bütünleşmenin ilk dönemlerinde ekonomik motivasyona indirgenen süreç, Birliğin iletişim politikalarıyla benzerlik göstermektedir. Sadece ekonomi politikalarla bütünleşme sürecinin ilerlemesi mümkün görülmemiştir. Topluluk, halk nezdinde bir meşruluk zemini aramıştır. 1970'lere kadar ekonomik gerçekliğe dayalı koşullar altında gelişen Topluluk (Bee, 2008:446), farklı bir motivasyon ile yoluna devam etmiştir. Bu bağlamda, 1972'deki Paris Zirvesi'nin ardından, Avrupa yurttaşlığının somut uygulamaları öğrenci hareketliliği, öğretmen değişimi ve diplomaların uyumlaştırılması hususunda gerçekleşmiştir. Zirve sonunda Konsey, ortak bir pasaport politikası da dahil olmak üzere yeni politika araçlarını geliştirmeyi amaçlamış ve Topluluk içindeki sınır kontrollerinin kaldırılmasına yönelik adımlar atılmıştır. Bu dönemin en önemli girişimlerinden biri olan ortak eğitim politikasına ilişkin hazırlanan Janne Eğitim Politikası Raporu, üye devletlerdeki ekonomik, sosyal, teknik ve pedagojik gelişmenin sağlanması, eğitim sistemlerinin ve mesleki rehberlik alanlarının geliştirilmesi, sunulan istihdamın akılda tutularak işçilerin yetkinliklerine daha iyi uyarlanmış bir eğitim alanının geliştirilmesini öngörmektedir. Bu durum, eğitim ile ekonomi arasındaki bağın geliştirilmesi, sürekli eğitim sistemlerinin güçlendirilmesi konusunda bir farkındalığın yaratılmasını öngörmüştür (Janne, 1973:11).

Topluluğun üçüncü ülkelere karşı kendi konumunu belirlemeye yönelik 1973 yılında Kopenhag'da yayınlanan Avrupa Kimliği Belgesi aracılığıyla, diğer ülkelerle ilişkilerin, sorumlulukların ve dünya meselelerine ilişkin sahip olunan konumun daha iyi tanımlanması amaçlanmıştır. Bu belge aracılığıyla, dokuz üye ülkenin ortak mirasının, çıkarlarının, özel yükümlülüklerinin ve Birlik içinde o güne kadar sağlanan bütünleşmenin gözden geçirilmesi, Topluluğun üçüncü ülkelerle ilişkilerinin değerlendirilmesi ve Avrupa bütünleşmesinin dinamiklerine dikkat çekilmesi hedeflenmiştir (European Political Cooperation, 1988:48).

Topluluk üyeleri tarafından kültürel çeşitliliğe saygı, ortak değerlere ve ilkelere olan bağlılık ve ortak çıkarlara sahip olma bilinci, normatif bir alanı inşa etme gayretini göstermiştir. Ancak kamusal alanda kimliğin dayandırılması gereken tanımın net bir sınırı söz konusu olmamıştır. Bu noktada, iletişim politikası da düşünüldüğünde, kamusal alanda kültürel ve politik kimlik arasında politik olan daha çok tercih edilmiştir (Bee, 2008:439).

Ortak iletişim politikasının geliştirilmesi sürecinde de yer aldığı üzere 1973'te kurulan Eurobarometre, 1980'lerde kamuoyu ve yurttaşlık gibi kavramların geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Yapılan anketler aracılığıyla kamuoyundaki eğilimlerin takip edilmesi, halkın toplumsal konular hakkında diğer yurttaşların ne söylediğini bilmesi ve AB'de farklı görüşlere yer verilmesi kimliklerin ve öznel yaklaşımların sınıflandırılması konusunda önemli bir adım sağlamıştır. Bunun yanı sıra, iletişim politikasına ilişkin yol haritası sunan Adonnino Raporu'nda yer alan topluluğun imajının ve kimliğinin güçlendirilmesi hedefi, sembollerin kullanımıyla yeni bir kimlik türünü ortaya koymuş ve Birliğin 2000 yılında kabul ettiği Çeşitlilikte Birlik sloganının unsurlarını belirlemiştir (Adonnino, 1985:29). Sloganın gerçekte ne anlama geldiğini tam olarak anlamak için üye ülkelerin ve Birliğin kurucu değerlere vurgu yapması beklenmektedir. Bu da Lizbon Antlaşması'nın 2. Maddesi altında yer alan insan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı gibi kurucu değerlere atıf yapmaktadır. Bu değerlerin; çoğulculuk, hoşgörü, adalet ve dayanışma ile ayrımcılık yapmama ilkeleriyle Avrupa toplumlarında somutlaştırılması hedeflenmektedir. Bu hedef, Maastricht Antlaşması'na giden süreçte AB yurttaşlığına biraz daha yaklaşmıştır.

1980'li yıllar, Topluluğun ekonomi politikaları kapsamında, Avrupa yurttaşları arasında serbestiyi sağlayan bir anlayışın gelişmesine büyük olanak sağlamıştır. 1985-1995 yılları arasında Komisyon başkanlığını yürüten Jacques Delors'un sunduğu Beyaz Kitap'ta vurgulanan (Commission of the European Communities, 1985:18) ve iç sınırları kaldıran Ortak Pazar, Avrupa genelinde yurttaşların homojen bir topluluk içerisinde özgürce hareket edecekleri ortak bir kamusal alanın olduğu algısını yaratmayı amaçlamıştır (Bee, 2008:441).

Maastricht Antlaşması'nda yer aldığı üzere, Birlik yurttaşlığı kavramı, Birliğin kuruluşundan bu yana izlediği yönü değiştirmemiştir. 1991'de Maastricht'te Avrupa yurttaşlığına doğru atılan adımlar, piyasa yurttaşının tam teşekküllü AB yurttaşına dönüşmesine, yani evrensel haklar üzerine inşa edilmiş Avrupa refah devleti yürüncesini içeren yeni bir senteze izin vermiştir (Lehning, 2000:271).

Bütünleşme süreci, AB toplumsal yapısının heterojenliğini önemli derecede artırmış, bölgeler arasında ekonomik ve toplumsal farklılıklardan doğan eşitsizlikler ise yurttaşların toplumsal yaşama katılımları konusunda engel oluşturmuştur. Bölgeler arasında gelişen ulusal kümelenmeler ve merkez-çevre üye ülke farklılıkları Avrupalılaşıma anlayışında eşitsizliği büyütmektedir (Kapeller, Gräbner ve Heimberger, 2019:6). Büyüyen heterojenlik ve kümelenmeler, yurttaşlar arasındaki ortak yararın takibini sürdürmekten ziyade çatışma riskini artırabilir.

Bugün, Avrupa'da kamusal alanların dönüşüm sürecinde yurttaşlığa ilişkin var olan ihtiyaçların, sorunların ve fırsatların en iyi şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü içinde bulunduğumuz dijitalleşme çağında yurttaşların varlığı Birlik için bir piyasa yurttaşlığına mı yoksa Avrupa yurttaşlığına mı dönüşeceği sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Birliğin buradaki tercihi önemlidir, çünkü demokrasinin ve eşitliğin kamusal tartışmalarda katılım, diyalog ve siyasal bir topluluğa ait olma kavramlarıyla olan yakın ilişkisi, Avrupa yurttaşlığının değişen bu kamusal alanlarda nasıl temsil edileceğini önemli kılmaktadır.

2.3. AVRUPA KAMUSAL ALANINA KATILIM VE SİVİL TOPLUM

Avrupa sivil toplumu, Birliğin politika yapım sürecindeki normatif yayılmacılığına karşı bir savunma işlevi görmektedir. Avrupa sivil toplumunun

savunma anlayışı, proaktif bir yaklaşım çerçevesinde, Birliğin merkezden aldığı kararlara karşı çeperleri de içine dahil ettiği kamusal alanları geliştirmektedir (Liebert ve Trenz, 2017:3). Bu durum, gücün kötüye kullanılması riskine karşı önleyici bir anlayışı geliştirmektedir (Müller, 2014:8-9). Bu ekseninde, 1990'lar ve 2000'ler boyunca, AB'de katılımcı demokrasinin bir norm olarak ortaya çıkışı, sadece AB'deki katılımın ana akım anlatılarını değil, aynı zamanda uygulamalarını da etkilemiştir. AB'nin başlangıçtaki mimarisi korporatist bir yapıda iken 2000'li yıllardan itibaren çoğulcu bir anlayışı temsil eden düzenlemeye gidilerek daha baskın hale gelmiş ve sivil toplum aktörlerinin rolü gelişmiştir (Oleart, 2023:2). AB için sivil toplum kuruluşları, demokratik kamusal alanların gelişiminde hesap verebilirlik anlayışının önemli bir aktörü olmuştur. Bu nedenle Birlik, sivil toplum kuruluşları ve aktörleri ile ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemiştir (Kutay, 2012:23).

AB'nin sivil topluma olan ilgisinin altında yatan temel varsayım, potansiyel olarak katılım, hesap verebilirlik, istişare ve tartışma için ek kanallar yaratarak demokratik uygulamayı genişletebileceğidir (Kutay, 2012:20-21). Dolayısıyla teorik olarak, sivil toplum hem yönetim kalitesini hem de popüler destek düzeylerini iyileştirme vaadinde bulunmaktadır. Bu noktadan itibaren, AB için sivil toplum ve aktörleri, AB kamusal alanlarının demokratik gelişimi, yurttaşların karar alıcılardan karar ve eylemlerine ilişkin hesap sorması, örgütlenmesi, ortak meselelere ilişkin kamuoyu oluşturması, savunuculuk yapması, yurttaşlar ve karar alıcılar arasında diyalog kurması ve Birlik genelinde kamusal alanların gelişimine ilişkin sosyal ağlar kurması konusunda önemli bir misyona sahip olmuştur. Bu nedenle kamusal alanda sivil toplum kuruluşları, Avrupa yurttaşlarını ortak meseleler etrafında katılım ve müzakere yoluyla bir araya getirme gücüne sahiptir (Kutay, 2022:253). Bu gücü meşru kılan husus, AB politika yapım sürecine dahil edilmeyi bekleyen Avrupa yurttaşlarıdır ve sivil toplum kuruluşlarının temsil ettiğini iddia ettiği halktır (Kohler-Koch, 2009:51-52).

AB, yurttaşlık haklarının korunmasında teşvik, yaptırım ve iş birliği mekanizmalarına sahip olmasına rağmen, norm geliştirme ve sivil toplumun güçlendirilmesi temel hakların korunması hususunda ek gereklilik olarak görülmektedir (Thiel, 2014:439). Bu gereklilik, Birliğin önceki yıllarda yurttaşlarıyla yaşadığı ve süregelen iletişim eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu ekseninde sivil

toplum kuruluşları, AB kurumları ile yurttaşlar arasında boşluğu kapatmak için alternatif bir araç olarak değerlendirilmiştir. Sivil toplum aktörlerine biçilen bu rol ile AB'nin katılımcı yönetişiyle ilgili idari reformları başlatması ve Birliğin meşruiyetini artırması için Avrupa düzeyinde örgütlü sosyal eylem alanlarının güçlendirilmesine destek sağlanmıştır (Kutay, 2022:250).

Sivil toplumun Avrupa düzeyinde dayanışma duygusunun gelişimini teşvik etmede oynayacağı önemli bir rol vardır. Avrupa'da kamusal alanların geliştirilmesi sürecinde önemli olan husus, bölgesel, kültürel ve politik bir alana ait olma duygusuna dayalı toplumsal bir değer desteklenmesidir (Bee ve Guerrina, 2013:33). Bu süreçte temel aktörler, Avrupa düzeyinde eşitliği ve toplumsal katılımı teşvik eden devlet dışı aktörlerdir. Bu bağlamda, Avrupa kamusal alanının geliştirilmesinde karşılıklı tanınmanın ve toplumsal uyumun ne kadar önemli olduğu görülmektedir (Bee ve Guerrina, 2013:34).

Politika ağları, yeni sosyal medya araçları ve sivil toplum örgütleri, söylemsel etkileşime dayalı ağ tabanlı bir kamusal alanın oluşturulmasında itici güçlerdir. Dahil olan aktörlerin doğası gereği, bu etkileşimler Avrupa yönetiminin farklı seviyelerinde gerçekleşmektedir (Bee ve Guerrina, 2013:34). Avrupa kamusal alanlarının gelişiminde Birliğin sivil toplum aktörlerine yönelik düşüncesi, AB kurumları, bürokrasisi ve yurttaşları arasında bir dizi dinamikle bağlantılıdır. Bunun arkasında yatan motivasyon, Birliğin yurttaşlık anlayışının güçlendirilmesine yönelik adımlarıdır (Seçkinelgin, 2012:269).

Sivil toplumun AB'de yönetim sürecine ilişkin katılımı, AB'nin temellerinin dayandığı temsili demokrasinin unsurlarını tamamlamayı amaçlamaktadır. Komisyon'un demokrasiyi güçlendirmek adına sağladığı bu fırsat, iyi yönetişi ve ortak gündemi teşvik etmede yatmaktadır. Bu adım, Avrupa sivil toplumunu yönetim sürecinin bir parçası olarak dahil etme yoludur ve AB politika yapımının verimliliğini, işlevselliğini ve genel meşruiyetini artırmaktadır (Trenz, 2009:38). Gerçekten de sivil toplumla ilgili güncel tartışmaların çoğunu çerçeveleyen, Avrupa entegrasyonunun son aşamasının göstergesi katılım ve siyasal yaşama katılım kavramlarıdır. Son on yılda ivme kazanan AB politika girişimleri, giderek bu yeni siyasi katılım düzeyinin dönüştürücü potansiyelinden destek ve meşruiyet elde etmeye yönelmiştir (Dunkerley ve Fudge, 2004:237-238).

2.4. İLETİŞİM HAKKI BAĞLAMINDA AVRUPA KAMUSAL ALANI

Avrupa kamusal alanında yurttaşların ortak yaşama dair önemli konularda seçimler yapabilmesi için bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu, evrensel düzeyde bilgiye erişebilirliği zorunlu kılmaktadır. Bilgili bir yurttaş ideali toplumun tüm üyelerinin eriştikleri bilgi ölçüsünde özgür seçimler yapması gerektiği anlamına gelmektedir (Nieminen, 2016:42). Avrupa yurttaşlarının kamusal alana katılımı, toplumsal ve siyasal yaşamda karar alma süreçlerini etkileme ve yönlendirmede önemli fırsatlar yaratmaktadır. İletişim süreci, bu aşamada ulusal düzeyden Birlik düzeyine erişerek kamusal alanların genişlemesine olanak tanımaktadır. Bu işlevselliğin getirmiş olduğu güç, iletişimin varlığını AB içinde yurttaşların siyasal yaşama katılımı açısından temel bir insan hakkı olarak göstermektedir (Hoffman, 2009:114).

AB'nin bütünleşme sürecinde ortak iletişim ve medya politikalarına yönelik ortaya koyduğu normatif yaklaşımı, bugün küreselleşme ve dijitalleşme aracılığıyla yaşanan dönüşüm sürecinde önemli sınamalarla karşı karşıyadır (Nieminen, Padovani ve Sousa, 2023:185-186). Bu sınamalara karşı, AB'nin nasıl cevap vereceği önemli bir sorudur. Demokratik kamusal alanların doğası gereği iletişimin tek yönlü olmadığı gerçeği, iletişimi bir hak olarak öne çıkarmaktadır (Fossi ve diğerleri, 2019:4). Haklar, AB'deki yurttaşların meşru bir şekilde nasıl yönetilebileceğine dair önemli ipuçları vermektedir. Temel statüye sahip bir dizi hakkın yaratılması, bu haklara doğrudan örgütsel işlevler atfetmektedir. Bu anlamda, eşitlik, ifade özgürlüğü ve mahremiyete ilişkin temel hakların varlığı, Avrupa yurttaşları için temel insani ihtiyaçları korumakla kalmaz, aynı zamanda çeşitlilik içeren ve kapsayıcı bir kamusal alanın da önkoşulunu oluşturmaktadır (Frantzioni, 2016:5-6). Bu husus hem AB'de yönetenlerin meşruiyetinin sağlanması hem de yönetim anlayışının geliştirilmesine yönelik kamusal alanların ortaya çıkması için yapısal işlevler sunmaktadır.

AB, kamusal alanlara ilişkin normatif ideali sunarken, meydan okumalar da söz konusu olacaktır. Giderek daha fazla büyüyen küresel sermaye, ulus temelli kamusal alanların gelişimini baltalamakta ve yurttaşlığın temel değerlerine zarar vermektedir. Dolayısıyla bu durum, modern dünyadaki yurttaşlığın doğasını yeniden düşünmeye zorlamaktadır (Garnham, 1992:361). Ulus devletlerin karşılaştığı bu risk

düşünüldüğünde ve özellikle ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda, Avrupa yurttaşlığının üye ülkeler nezdinde çok güçlü olmadığı günümüzde, küresel risklerin AB'nin oluşturmaya çalıştığı kamusal alan için de tehdit oluşturması kuvvetle muhtemeldir.

AB'de iletişim hakkı konusunda açık bir yetki ve özel hüküm yoktur. Ancak Avrupa bütünleşmesi ile ortaya çıkan yasalar ve politikalar, iletişim alanına yönelik hakları etkileme potansiyeline sahiptir. Medya ve iletişim politikasına ilişkin yargı yetkisi, farklı medya ve iletişim teknolojisi sektörlerine yönelik politikalar oluşturmak amacıyla Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma'nın (ABİDA) çeşitli maddelerinden alınmıştır. Bu durum ne salt kültürel ne de ekonomik ürün olarak tanımlanabilecek medyaya ilişkin mal ve hizmetlerin karmaşık doğasından kaynaklanan bir zorunluluktur (European Parliament, 2023). Yasal dayanak, ABİDA'da konu edilen malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı; rekabet politikası, teknolojik uyumlaştırma ve yakınlaştırma; eğitim, kültür, sanayi ve ortak ticaret politikasına ilişkin maddeler ekseninde oluşturulmuştur.

AB, kararlarını ve faaliyetlerini yurttaşlarına ve diğer ilgili taraflara iletme sorumluluğuna sahiptir. Bu sorumluluk, Birliğin toplumsal meselelere ilişkin kamuoyunu dinlemesi, görüş ve kaygılarını dikkate alması, Birlik politikalarının yurttaşların yaşamlarını nasıl etkilediğinin izah edilmesi ve medya aracılığıyla tüm yurttaşlara eşit düzeyli iletişim imkânı sunması çerçevesinde somutlaşmaktadır (European Parliament, 2023).

Yukarıdaki hedefler bağlamında Avrupa bütünleşmesinin meşruiyeti için iletişim hakkının önemi göz önüne alındığında, Avrupa hukuku ve politikasının çeşitli alanlarındaki faaliyetlerin bu hakların korunmasını nasıl etkilediğini anlamak önemlidir. Bu öncül altında, Avrupa bütünleşmesi sürecinin yurttaşların iletişim haklarını nasıl etkilediği öne çıkan bir sorudur (Hoffman, 2009:114). Bu soruya karşın, AB'de kamusal alanların güçlendirilmesi açısından bakıldığında, Birlik düzeyinde medya ve iletişim politikalarına ilişkin tutarlı bir stratejik planlama görmek zordur. AB'de uluslar üstü bir rejim gelişmemiş ve Birliğin mekanizmaları, küreselleşmeye ve ulusal tercihlere karşı sınırlıdır. Bu nedenle, AB'nin medya ve iletişim politikasının sonuçları, çoğunlukla kısmi reformlarla ve önceki normların güncellenmesiyle sınırlı kalmıştır (Nieminen, 2016:48-49).

İletişim hakkı bağlamında erişim, tüm yurttaşların dağıtım biçimleri ve teknolojiden bağımsız olarak bilgi kaynaklarına erişimi için eşit fırsatlara sahip olması gerektiği anlayışını vurgulamaktadır. AB'nin erişim konusundaki bu yaklaşımı, açık, demokratik ve sürdürülebilir bir toplum başlığı altında, Birliğin Dijital Gündemi'nde açıkça vurgulanmıştır. Birliğe göre hem çevrimiçi hem de çevrimdışı ortamda yurttaşların etkileşimde buldukları alanların güçlendirilmesi ve güvenilir ortamlar haline getirilmesi önemlidir. Bu katkının, Avrupa demokrasisinin geliştirilmesi, temel hak ve özgürlüklerin korunması ve ekonomik yaşama katkı sağlayacak dijital dönüşüme de giden Avrupa yolunu güçlendirileceği ifade edilmiştir (European Commission, 2020:2-3).

Erişim, AB kamusal alanında telekomünikasyon hizmetlerine, medya araçlarına ve internete erişime işaret etmektedir. Evrensel Hizmetler Direktifi, üye ülkelerin evrensel hizmetler yükümlülüğü için hem sabit hem de kablosuz mobil ağ çözümlerin kullanılmasına izin vermiştir. Ayrıca direktif, evrensel hizmet yükümlülüğü üzerinden kullanıcıların internete erişebilmeleri gerektiğini önerirken, Ortak Pazar alanındaki bağlantılar için herhangi bir asgari internet hızı belirlememiştir. Bu direktif aracılığıyla, tüm kullanıcıların uygun bir fiyatla erişebileceği asgari düzeyde kaliteli elektronik iletişim hizmetlerinin sağlanması amaçlanmıştır. Evrensel hizmet yükümlülükleri kapsamında, tüm kullanıcıların kendi bölgelerinde belirli kalitede ve uygun bir fiyatla elektronik haberleşme hizmetlerine erişimlerinin sağlanması, engelli kullanıcıların kendi ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş ve diğer kullanıcıların yararlandığı düzeyde bir hizmette yararlanabilmesi ile düşük gelirli tüketicilerin özel tariflerden yararlanma imkânını sunduğu aktarılmaktadır (Official Journal of the European Communities, 2002:59-61).

Mevcut medya araçlarının sağladığı erişim ortamına ve içeriğin çeşitliliğine rağmen, dijitalleşme sınırsız bir erişilebilirliğe dönüşmemiştir. Ortaya çıkan tercihler ve kararlar neticesinde yeni kısıtlamalar içerik ve araçlara erişimi zorlaştırmaktadır (Fossi ve diğerleri, 2019:6). Bu kısıtlılıklar, günümüzde Avrupa yurttaşlarının yüksek kapasiteli ağlara erişimi, 5G bağımsız ağlarına ulaşımı ve kırsal-kentsel bölgeler arasındaki erişim düzeyleri konusunda önemli farklılıkları ortaya koymaktadır. 2007 yılı verilerine göre, AB'de sabit hat kullanımı %72 iken (European Commission, 2007:6), 2021 yılında bu oran %53'e kadar gerilemiştir. Buna karşılık, mobil telefon

abonelikleri ise sabit telefon aboneliklerinin tersine önemli bir ivme yakalayarak %96'ya kadar ulaşmıştır (European Commission, 2021:8-9). Bugün hanelerin yaklaşık %82'si internete erişime sahip olsa da bunların yalnızca %70'i sabit çok yüksek kapasiteli ağlara erişebilmektedir (European Commission, 2022a:6). Bu nedenle, Avrupa yurttaşlarının büyük bir çoğunluğu mobil geniş banda bağımlıdır.

Dijital altyapılara ilişkin genel veriler incelendiğinde, gigabayt bağlantısı sağlamak için kritik öneme sahip olan fiber ağlar, hanelerin yalnızca %56'sına ulaşmaktadır. 5G nüfus kapsamı %85 seviyesinde iken, 5G bağımsız ağların dağıtımı geri planda kalmıştır (European Commission, 2024). 5G kullanıcılarının beklentileri ve sektör ihtiyaçlarının yanı sıra kırsal ve kentsel alanlar arasındaki uçurumun giderilmesi ve kalitenin artırılması açısından hâlâ yetersizdir (European Commission, 2023a). Kırsal ve uzak alanlar da dahil olmak üzere bağlantıya yatırım yapmak, özellikle Dijital Haklar ve İlkeler Bildirgesi ile uyumlu olarak, giderek daha yüksek hız gerektiren dijital fırsatlara ve faaliyetlere eşit erişim sağlamanın anahtarıdır. Şu anda, tesise kadar fiber dağıtımındaki ilerlemeye rağmen, kırsal hanelerin %55'ine hâlâ çok yüksek kapasiteli sabit bir ağdan internet hizmeti verilememektedir. Nüfusun yoğun olduğu kırsal alanların %65,3'ü 5G kapsamında değildir ve kırsal hanelerin %9'u herhangi bir sabit ağ kapsamında yer almamaktadır (European Commission, 2023). Dijital altyapıların varlığı konusunda yakınsama düzeyinin düşük olduğu AB'de kapsayıcılık, ortak politikaları uygulama konusunda eksik, toplumsal içerme ise zayıftır (Demirbağ ve Kaya, 2024:32). 2023 yılında Avrupa nüfusunun %2,3'ü günümüz koşullarında hala internete erişim sağlayamamaktadır. Bu oran, yaklaşık 11 milyonluk bir nüfusa denk gelmektedir (Eurostat, 2024).

Teknolojik ilerlemenin hızlandığı toplumsal yaşamdaki dönüşüm süreci, kapitalist anlayışın merkezine yaklaşarak Avrupa kamusal alanlarının güçlenmesinin önünde bir engel oluşturmuştur. İçerik ve altyapı bakımından düzey farklılıklarını artırmıştır. Bu anlamda, ekonomik büyümeye sahip dijital dönüşüm, AB'nin ortak değerlerine zarar vermiş, büyüme ve kamusal alana ilişkin temel değerler arasında bir paradoks yaratmıştır. Ortaya çıkan bu paradoks, kapitalist düzenin tarafları olan yurttaş ve sermaye arasındaki ilişki sürecini de barındırmaktadır. Kapitalist düzende AB'nin ideolojik tercihleri göz önünde bulundurulduğunda, liberal ideoloji çerçevesinde üretim araçlarına sahip kişi ya da kuruluşlar, ekonomi-politik alana

ilişkin karar verici mekanizmalardır. İletişim hangi yollarla sağlanırsa sağlansın, bu kararlar kamuoyuna yansımakta ve kamuoyu yönlendirilmektedir. Tek taraflı yönlendirme anlayışına karşın emeği sermayeden ayıran kapitalist düzen içerisinde AB’de emek ve sermaye arasında bir denge arayışı söz konusudur. Kamusal alan ise bu denge arayışı içerisinde kendine özgü biçimde konumlanmaktadır.

Kamusal alanın konumlandığı bu alan, üretim araçları mülkiyetinin sermayeye sağladığı gücü dengelemek için yurttaşı bir güçle donatmaktadır. Bu güç de kamusal alanın işleyişinin en önemli parçası olan temel haklardır. Bu durumda kamusal alan, yurttaşa insan hakları aracılığıyla sınırlarını çizebileceği bir güç dengesi sağlamakta ve iletişim hakkı da bu güç dengesi içerisinde sorgulamaya dayanak oluşturmaktadır.

2.5. AVRUPA BİRLİĞİ’NDE HAK BAĞLAMINDA DİJİTALLEŞME POLİTİKALARI

AB’de stratejilerin ve ortak hedeflerin, farklı unsurları birbirine bağlayan ve çoğu zaman da karmaşık yapıların anlaşılmasına yönelik araçlar sağlayan birleştirici kavram ve vizyonların üzerine inşa edilmesi beklenmektedir. Kavram ve vizyonlar aracılığıyla açıkça ifade edilen hedefler, kavramsallaştırılarak politik alanda somutlaştırılma imkânı yakalayabilir ve kararların parçası olarak uygulanabilir hale dönüşür (Tarkowski ve Keller, 2021:110).

AB’deki dijitalleşme politikaları da özellikle KOVID-19 krizinin ardından misyon odaklı politika çerçevesi altında açık ve stratejik yön duygusuyla bugünün ihtiyaçlarına ve sorunlarının çözümüne yönelik modeller oluşturmaya çalışmıştır. Misyon odaklı yaklaşımın, politikalara ilişkin sonuçların temel belirsizliğini varsaydığı ve karmaşık sistemleri etkilemeyi amaçladığı iddia ettiği politik yaşamda (Tarkowski ve Keller, 2021:111), AB’nin dijitalleşme politikaları oluşturma çabaları da bu anlayış ekseninde kendine yeni bir oyun alanı açmaya çalışmaktadır.

AB’de dijitalleşme politikasına ilişkin kamu misyonlarının, Birlik için birer strateji ve politika aracı haline gelmesi için tartışmanın tabana yayılması, katkıya açık olması ve halkın katılımının sağlanması önemlidir (Mazzucato, 2018:5). Bu ekseninde, Birliğin dijitalleşme sürecine ilişkin stratejilerini geliştirirken, Tek Pazar’ı güçlendirmesinin yanı sıra kurucu değerleri dikkate alan ve yurttaşların da ihtiyaçlarını

öngören bir dijital ekosistem geliştirmesi bu başlıklar arasında dengenin kurulmasında önemli bir araç olacaktır. Bu bağlam, Birlik için dijital dönüşümü sadece teknoloji ve politik kararlar aracılığıyla geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda dijitalleşmenin toplumsal kurallar ve değerler tarafından da desteklendiğini göstermektedir (Tarkowski ve Keller, 2021:113).

Avrupa'daki dijital dönüşümün amacı, Tek Pazar'ın güçlendirilmesi ve Birliğin üçüncü ülkelere karşı dijital ve ekonomik anlamda dayanıklılığını güçlendirme üzerine süregelenmiştir (European Commission, 2021:1-2). Böylece, dijitalleşmeye bir standart yaratarak bu standardı uluslararası alanda ihraç etmeyi hedeflemektedir. Normatif güç olma arayışı, uluslararası alanda güçlü bir konum elde etmek iken, Birliğin kendi sınırları içerisinde misyon anlayışı ile politik adımlar atmaktan çok, dijital haklara ilişkin bağlayıcı kararlar ve yasalar geliştirmemiş, somut araçlara hizmet eden bildirgeler aracılığıyla kendi dijital ekosistemini güçlendirmeye çalışan referans noktaları oluşturmaya çalışmıştır.

Bu sürecin ilk adımı, 2017 yılında AB Sosyal Haklar Sütunu ile ilgili yayınlanan bildirme ile başlamıştır. Bildirme, Temel Haklar Şartı'nın mevcut haklarını içermekte ve sosyal politika alanlarına ilişkin hakları vurgulamaktadır. Dijitalleşmeye ilişkin temeller, internet erişimi ve eşitsizlik bağlamında sunulmuş olsa da bağlayıcı bir niteliğe sahip değildir (European Commission, 2017:57-61).

Değer temelli dijital yönetişime ilişkin ikinci adım, 2020 yılında yayınlanan Berlin Bildirgesi ile atılmıştır. Bildirme, E-Devlet Eylem Planı 2016-2020'de öne sürülen dijital kamu hizmetleri için temel ilkeleri onaylayan E-Devlet Tallinn Bildirgesi'nin üzerine inşa edilmiştir. Devletlerin yönetiminin ve dijital kamu hizmetlerinin değer temelli dijital dönüşümünü gerçekleştirmedeki temel işlevi, bu bildirgenin merkezinde yer almıştır. AB değerlerine ve temel haklara saygının yanı sıra, kamuda dijital güvenliğin teşviğiyle ilgili politika eylem alanlarında vurgulanan ilkeleri aktarmaktadır (Council of the European Union, 2020:8-14).

Berlin Bildirgesi'nin ardından 2021 yılında Avrupa Birliğı Konseyi'nde imzalanan Lizbon Bildirgesi, dijital kamu hizmetlerinin temel ilkelerini belirlemesinin ötesinde dijital demokrasiye giden süreçte ayrımcılık yapmama, eşitlik, katılım ve kapsayıcılık gibi temel ilkeleri teşvik etmiştir. Böylece, uluslararası düzeyde dijital iş

birliği, yeşil ve sürdürülebilir teknolojiler için dijital ilkeler belirlenmeye çalışılmıştır (Council of the European Union, 2021:1-7).

AB Lizbon ve Berlin Bildirgelerinin ardından, dijitalleşme sürecini eğitim ve istihdamda dijital becerilerin geliştirilmesi, dijital altyapının güçlendirilmesi ve korunması, işletmelerin dijital dönüşümü ve kamu hizmetlerinin dijital araçlarla daha kapsayıcı olmasını içeren dört temel hedef belirlemiştir. Bu hedefler bağlamında da 2030 Dijital Pusula Bildirgesi'ni yayınlamıştır. İlk bakışta, yurttaşlar için kapsayıcı bir anlayışa sahip olduğu düşüncesini yansıtırsa da bildirme, Çin ve ABD ekseninde devam eden teknoloji ve dijitalleşme yarışında AB'nin kendine yeni bir alan oluşturma arayışının bir parçası olmuştur. Komisyon, kendi oyun alanını yapay zekâ, ortak veri altyapı ve hizmetleri, blok zincir, süper bilgisayarlar ve bağlantı altyapıları başlıkları çerçevesinde geliştirmeye çalışmıştır (European Commission, 2021:7-8). Strateji, başta Veri Yönetişim Yasası, Dijital Hizmetler Yasası, Dijital Piyasalar Yasası ve Siber Güvenlik Stratejisi ile başlayan bir dizi politik reform politikaları ile somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Bir dizi teknik ve öneri bağlamında sınırları çizilen bu yaklaşımın Avrupa kamusal alanını nasıl konumlandırığı, dijitalleşmenin iletişim hakkı bağlamında yurttaşlara nasıl bir g sağladığı dört temel hedefe rağmen somutlaştırılamamıştır.

2030 Stratejisi bağlamında, 'Dijital On Yıl'a giden yolda kamusal alanların güçlendirilmesine ve eşitlik temelinde yurttaşlar için dijital dönüşümün sağlanmasına yönelik şu hedefler belirlenmiştir:

İ ve dış tehditlere karşı güvenli ve birlikte çalışabilir dijital teknolojilerin ve hizmetlerin Birlik ilkelerine, haklarına ve değerlerine uyduğu; bunları geliştirdiği, Birliğin her yerinde herkesin erişimine açık, insan odaklı, temel haklara dayalı, kapsayıcı, şeffaf ve açık bir dijital ortamın teşvik edilmesi,

ye lkeler ve yurttaşlar arasındaki dijital uçurumu kapatma noktasında, tüm yurttaşlar için fırsatların teşvik edilerek cinsiyetler ve coğrafyalar arasındaki dengenin sağlanması; mesleki ve profesyonel eğitimde ve yaşam boyu öğrenmede temel ve ileri dijital becerilerin ve yeterliliklerin geliştirilmesi,

Kamu hizmetleri ekseninde dezavantajlı grupların (engelliler, göçmenler, yaşlılar, çocuklar, yoksullar, kırsal bölgelerde yaşayanlar) demokratik yaşama dahil

olması ve kamu hizmetlerinden (e-devlet hizmetleri) yararlanabilmesi için çevrimiçi katılımın herkes için geçerli olması,

Birlik genelinde dijital dönüşüm sürecinde yurttaşlar için adil ve ayrımcılık içermeyen koşulların oluşturulması, özel ve kamu yatırımları ile Birlik ve ulusal fonların kullanımı arasındaki sinerjinin yaratılması; bölgesel ve yerel düzeyleri de kapsayan öngörülebilir düzenleyici ve destekleyici yaklaşımların geliştirilmesi (European Commission, 2022b:14-15).

Dijital On Yıl Politika Programı ekseninde oluşturulan bu hedeflere ilişkin dijital alt hedefler, yine Tek Pazar'ın güçlendirilmesi amacıyla teknik bağlamda somutlaştırılmıştır. Bireylerin dijital becerilerle güçlendirilmesi ve yeni istihdam alanlarına yönelik nitelikli işgücünün oluşturulması, dijital altyapıların güçlendirilmesi, iktisadi işletmelerin dijital dönüşümünün sağlanması ve kamusal hizmetlerin dijitalleştirilmesi gibi başlıklarda bu alan temellendirilmeye çalışılmıştır (European Commission, 2022b:15). Dijital altyapıların, becerilerin ve kapasitelerin geliştirilmesinin yanı sıra işletmelerin ve kamu hizmetlerinin dijitalleştirilmesi arayışı, AB'nin dijital geleceğine ilişkin yaklaşımını tanımlamak için yeterli olarak değerlendirilmemiştir (European Commission, 2021:12). Tüm Avrupalıların dijital fırsatlardan ve teknolojilerden tam olarak yararlanması için insanların öncelikle uygun fiyatlı, güvenli ve yüksek bağlantıya erişiminin olması, herkes için bir hak haline gelmesi gereken temel dijital becerileri öğrenebilmesi ve toplumsal yaşama tam olarak katılmalarını sağlayan diğer araçlarla donatılmış olması gerekmektedir.

Bu noktadan itibaren, 2022 yılında kabul edilen Dijital Haklar ve İlkeler Bildirgesi, Avrupa değerlerine ve temel haklara saygı temelinde dijital geçişi yönlendirmede politika yapıcılar ve özel sektör için bir referans olmayı amaçlamıştır. AB, 2030 Hedefleri bağlamında ortaya koyduğu dijital dönüşüm vizyonu ile yurttaşlarını merkeze koyduğunu iddia ederken Bildirge, insanları dijital dönüşümün merkezine koyma, dayanışma ve kapsayıcılığı güçlendirme, seçim özgürlüğünün önemini yeniden belirtme, dijital kamusal alana katılım, güçlendirme, güvenlik ve sürdürülebilirlik gibi başlıkları AB dijitalleşme hedeflerinin önüne bir pusula olarak sunmuştur (European Commission, 2022c:1-2).

Beyanname, dijital kamusal alana katılım hususuna yönelik sahip olduğu öneriler bağlamında 2030 hedefleri kapsamında sunulan ekonomik ve sektörel

alanlardan uzaklaşarak iletişim hakkına yönelik bir çerçeve oluşturmuştur. Beyanname, bu başlık ekseninde herkesin güvenilir, çeşitli ve çok dilli bir ortama erişim hakkının olması gerektiğini, bu hakkın da kamusal tartışmaya katılım yoluyla demokrasiye katkı sağlamasında olanak tanıyacağını vurgulamıştır. Bu çerçevede, yurttaşların demokratik yaşama katılımını teşvik etmek için dijital teknolojilerin geliştirilmesini ve bu araçların en iyi şekilde kullanılmasının desteklenmesi; özellikle ifade ve bilgiye erişim özgürlüğü noktasında çevrimiçi alanda da temel hakların korunması; insanların dezenformasyona ve diğer zararlı içeriklere karşı korunduğunu çevrimiçi alanların yaratıldığı ortamların sağlanması önerileri, Avrupa dijital kamusal alanlarının güçlendirilmesi için bu beyannamede öneri olarak sunulmuştur (European Commission, 2022c:5). Bu haliyle beyanname, AB Antlaşması, ABİDA, AB Temel Haklar Şartı ve AB Adalet Divanı'nın içtihatları ile ikincil hukukta olmak üzere AB hukukuna dayanmasına rağmen, bir öneri niteliğindedir ve bu haliyle yasal kuralların içeriğini veya bunların uygulanmasını etkilememektedir.

Avrupa yurttaşları için dijital alanda iletişim hakkı, kanunlar aracılığıyla güvence altına alınmaktan çok, beyannameler aracılığıyla politik gündemin bir parçası olma konusunda bir araçtır. Birlik, dijitalleşmeye ilişkin birçok sektörü, aktörü ve politika alanını içine dahil eden kalabalıklaştırılmış bir dijital alan yaratmaya çalışmaktadır. Aktörler ve faaliyet alanları bakımından kalabalıklaştırılan teknik süreç, dijitalleşmenin erişim ve iletişim bağlamında hakları arka plâna itmektedir. Dijitalleşme süreci temel haklar bağlamından incelendiğinde, temel yaklaşım Tek Pazar'ı dijitalle yakınlaştırarak başta rekabet olmak üzere, üretim araçlarının geliştirilmesi, kamu hizmetlerinin verimliliği ve işletmelerin güçlendirilmesi gibi başlıklar ekseninde dijital ekonomiyi güçlendirme hedefine sahiptir.

Özellikle 2020'de yaşanan pandemiden itibaren AB için dijital hedefler ve bu hedeflere ilişkin alt başlıklar, birbirini tekrarlayan ve gittikçe sektör ya da aktör düzeyinde birbirini besleyen hedeflerle süregelmiştir. 2030 hedefleri çerçevesinde sunulan hedefler, AB'yi dijital yarışta üçüncü ülkelere karşı yeni bir pozisyon bulma gayretine zorlamıştır. Bu durum göstermektedir ki Birlik, kendi sınırları içerisinde yaşadığı dijitalleşme sürecine ilişkin eksikliklerini ve potansiyelini on yıllık bir vizyon üzerinden yeniden gözden geçirmektedir.

Birliğin dijital politikalarına ilişkin yaşadığı zorluklar, Avrupa kamusal alanlarının teknolojik gelişimine ilişkin üretken bakış açılarını zayıflatmaktadır. Sorunların çözümüne ilişkin net misyonların olmayışı, salt ekonomi temelli bir perspektifi zoraki olarak güçlü kılmaktadır. Bu noktada, dijital kamusal alan fikri, adil erişim ve kullanım fırsatı sunabilir. Kamusal tartışmalara giden yolda erişim fırsatlarını geliştirerek açık ve çeşitliliğe dayalı bir ekosistemin tasarlanmasında yardımcı olabilir. Fakat, dijital kamusal alan kavramı, bildirgelerin bir parçası olmamalı, toplumsal ihtiyaçları destekleyecek bir pusula olmalıdır. Bu anlayış, altyapısı güçlendirilmiş, üst yapısı ile uyumlu ve aktörleri (medya, yurttaşlar, sivil toplum ve devlet) arasında değerlere sadık kamusal eylem alanları oluşturabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VERİ VE YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın amacına ve problemine uygun olacak biçimde belirlenen araştırma yöntemine yer verilmiştir. Bu kapsamda, nitel araştırma yönteminin prosedürleri ekseninde araştırmanın gerçekleştirilme süreci (veri toplama, analiz etme, yorumlama) ele alınmıştır.

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, PROBLEMİ VE ARAŞTIRMA SORULARI

Bu araştırmanın amacı, AB’de kamusal alanın dijital dönüşüm sürecini iletişim hakkı bağlamında tartışmaktır. 2. Dünya Savaşının ardından Avrupa’da kalıcı barışın tesis edilmesi ve refahın sağlanması için Avrupalı devletler bütünleşme yoluna girmiş ve ortak pazarın kurulması temel bir motivasyon aracı haline gelmiştir. 1950’lerden günümüze kadar gelen bu süreç Birliğin ekonomik bütünleşmesinin yanı sıra siyasal ve toplumsal bütünleşmesinin de ekosistemini yaratmıştır. Bütünleşme sürecine yönelik atılan adımlar, kurucu antlaşmalar neticesinde ve temel değerler bağlamında güvence altına alınmaya çalışılmıştır.

Temel haklar ve değerler üzerine inşa edilmeye çalışılan AB, kurucu antlaşmalarda yer verdiği subjektif haklar aracılığıyla idealize edilmiş ulus-üstü bir yurttaşlık alanının inşa sürecini başlatmıştır. Bu süreç, bireylerin ortak yurttaşlık çerçevesinde politik bilincini artırmayı ve derinlemesine bir bütünleşme sürecini geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu hedefe karşılık 20. yüzyılın son çeyreğinde başlayan küreselleşme ve 21. yüzyılda hızlanan dijitalleşme, serbestleşmeyi ve kuralsızlaştırmayı beraberinde getirmiştir.

Dijital ve medya alanında birkaç şirketin küresel hakimiyeti dijitalleşmenin neoliberal boyutunu ortaya koymaktadır. AB’nin dijitalleşme sürecine yönelik yaklaşımı ve stratejileri ise pazar odaklı ve niceliksel ölçümlere dayalı, ancak Avrupa değerlerine ve yurttaşlarının ihtiyaçlarına odaklanan bir politik yaklaşımdan uzaktır. Bu durum, dijitalleşme sürecinde iletişim hakkına ve politikalarına ilişkin ortak bir rejimi de geliştirememektedir. Dahası teknolojik ilerleme, toplumsal yaşamın dönüşüm sürecini hızlandırmış, Avrupa kamusal alanı sınırlarının geçirgenliğini

artırmıştır. Bu anlamda, rekabet temelli dönüşüm, AB'nin ortak değerlerine zarar vermiş, büyüme ve temel değerler arasında bir paradoks yaratmıştır.

Söz konusu süreç, kamusal alana katılım konusunda yurttaşlara zarar vermekte; yurttaşlar ve bölgeler arasında dijital eşitsizliğin artmasına, neden olmaktadır. Bu bağlamda, AB'de iletişim hakkı çerçevesinde toplum temelli dijital bir kamusal alanın geliştirilip geliştirilemeyeceği meselesi bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Kamusal alan ve dijitalleşme kapsamında incelenen literatür sonrası ulaşılan bilgiler doğrultusunda, araştırmanın problemi ile ilişkili olacak biçimde temalandırılmış araştırma soruları belirlenmiştir.

Kamusal Alan: Günümüzdeki koşullar dikkate alındığında, Avrupa kamusal alanının gelişimine ilişkin temel ihtiyaçlar nelerdir?

Dijitalleşme: Avrupa kamusal alanının gelişimi ve dijital dönüşüm arasında nasıl bir bağlantı söz konusudur?

Avrupa Yurttaşlığı: AB'nin dijitalleşme politikası, ortak kamusal alanların inşasını nasıl sağlayabilir?

Araştırma problemini çözmek ve araştırma sorularına yanıt aramak için bu çalışmada verilerin toplanması nitel yöntem veri toplama teknikleri ile gerçekleştirilmiş ve veriler yorumlanmıştır.

3.2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE YÖNTEMİ

Araştırmanın amacı ve temel problemi kapsamında, bu araştırmanın metodolojisi yorumlayıcı yaklaşıma dayanmaktadır. Yorumlayıcı yaklaşım, bir bütünün ve onu oluşturan parçaların birbirinden ayrı anlaşılamayacağını kabul etmekte ve bütün ile onu oluşturan parçalar arasındaki karşılıklı ilişkiye dikkat çekmektedir (Kuyucuoğlu, 2015:683). Bununla birlikte, yorumlayıcı yaklaşım sosyal aktörlerin kurumlara, davranışlara ve inançlara yükledikleri anlamları açığa çıkarmanın en önemli yollarından biridir. Bu sayede içsel dinamiklerin anlaşılması sağlanabilir (Özcan, 2008:288).

Anlamların açığa çıkarılmasına ilişkin en uygun yöntem ise nitel araştırma yöntemidir (Punch, 2013). Çünkü nitel yöntem doğası itibarıyla gözlem, görüşme ve

doküman analizi gibi veri toplama teknikleri kullanılarak olay ve olguların gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına olanak tanıyan bir araştırma türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2011:38). Nicel araştırma yöntemlerinin aksine, doğrusal değil dönüşlü bir sürece karşılık gelen nitel araştırmalarda, elde edilen verilerden yola çıkarak, daha önceden bilinmeyen olguların birbiriyle ilişkilendirilmesi ve yeni bulgular ile sürekli olarak yeniden yorumlanması söz konusudur. Dolayısıyla nitel araştırma süreci, araştırmacıya esneklik ve elde edilen veriler doğrultusunda araştırma sürecinin problem kapsamında yeniden biçimlendirilmesine olanak tanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:44).

Bu çalışmada, nitel araştırma yönteminin örnek olay incelemesi deseni kullanılmıştır. Örnek olay incelemesi, güncel bir olayı inceleyip ne, nasıl ve niçin sorularıyla veriler toplayan bir nitel yöntemdir (Berg, 2001). Örnek olay incelemesinde, araştırma süreci dört basamaktan oluşur: (i) Araştırma ve görüşme sorularının hazırlanması, (ii) Analiz için verilerin toplanması (bireysel/grup), (iii) Verilerin birbirine bağlanması, (iv) Bulguların yorumlanması. Çalışmada, bu dört basamak takip edilerek, araştırma süreci tamamlanmıştır.

İnanırlık ve tutarlılığı artırmak için araştırmacı tarafından tematik analiz yapıldıktan sonra araştırma problemi, araştırma soruları ve analiz sonucu elde edilen temalar arasında uzlaşının kontrolü için nitel yöntem alanında uzman görüşü alınmıştır.

3.3. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN TOPLANMASI VE ÖRNEKLEMİN BELİRLENMESİ

Çalışma kapsamında birincil ve ikincil veri kaynakları kullanılmıştır. Birincil veri kaynağı, verinin doğrudan araştırma sürecinde elde edildiği ve araştırmacının veri üretim sürecine dahil olduğu veri türüdür. Bu çalışmada, birincil veri kaynağını derinlemesine görüşmeler (mülâkatlar) oluşturmaktadır. Araştırma problemini çözmek için kurum ve kuruluş temsilcileri ile yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşmeler, görüşmecilerin düşünce ve deneyimlerini paylaşımlarının önemli bir aracıdır. Buradaki amaç, anket çalışmaları

veya diğeri veri toplama yöntemlerinin sağlayamadığı derin bilgileri toplamak ve araştırmaya esneklik katmaktır (Erdoğan ve Semerci, 2021:160).

Görüşmecilerle gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde, doğrudan verilerin toplanması, bağlam ve olguların derinlemesine anlaşılması için detaylı betimlemelerin (alıntıların) yapılması, tümevarımcı veri analizi ile elde edilen bilgilerden yola çıkılarak genellemelerin hazırlanması ve araştırma tekniğinin çalışmanın durumuna göre gelişmesi ve değişebilmesi nedeniyle bu veri toplama tekniği seçilmiştir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2016: 244).

Çalışmanın ikincil veri kaynaklarını AB'deki hukuki düzenlemelere ve politik stratejilere ilişkin karar ve politika metinleridir. Bunlar AB kanunları, yönetmelikler ve strateji belgeleridir. Bu metinlerin seçilmesinin nedeni, AB'nin dijitalleşme sürecine yönelik politika yapım sürecinin değerlendirilmeye olanak tanınmasıdır. Söz konusu metinlere ilişkin yorumlamalara, bulgular kısmında değil, tarihsel akışı ortaya koymak için tezin ikinci bölümünde yer verilmiştir.

Araştırma problemi ekseninde oluşturulan araştırma sorularının yanıtlanması için en doğru veriyi sunacak örnekleme erişilmesi hedeflenmiştir. AB kamusal alanının dijital dönüşüm sürecine yönelik, ulusal ve uluslararası düzeyde araştırma ve proje faaliyeti sürdüren çok sayıda üniversite, araştırma ağları, vakıf, dernek, yayın birliği ve medya kuruluşu mevcuttur. Bu kuruluşların bir bölümü, ortak platformlarda ve projelerde bir araya gelerek Avrupa dijital kamusal alanına yönelik ortak çalışmalar yürütmektedir. Dijitalleşme, iletişim hakkı, kamusal alana katılımında çeşitlilik, dijital altyapıların güçlendirilmesi, kamu yayıncılığının desteklenmesi, kültürel mirasın korunması, dezenformasyonla mücadele, telif hakkı, dijital platformların düzenlenmesi ve internet hizmetlerinin çeşitlendirilmesi gibi alanlar bu konularda ortak paydaları oluşturmaktadır. Bu başlıklardan yola çıkılarak, AB kamusal alanlarının dijital dönüşümüne yönelik farklı bakış açılarını sunabilecek kişiler ve temsil ettikleri kurumlar/alanlar bu bağlamda kendi içerisinde çeşitlendirilmiştir. Araştırma ekosisteminin içinde yer alan kurum ve kuruluşların temsilcileri çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Bu bağlamda, çalışmada amaca yönelik tabakalı örneklem seçilmiş ve Avrupa kamusal alanı konusunda çalışan akademik, sivil toplum ve medya sektöründen 10 araştırmacı ile tek tur olmak üzere yaklaşık 60 dakikalık yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Örnekleme de yer alan bireyler,

araştırma sorularının yanıtlanması için ilgili alana yönelik en derin bilgiyi sağlayabilen kurum ve kuruluşlardan seçilmiştir. Yapılan görüşmeler sırasında elde edilen cevapların kendini tekrarlamaya başlaması durumunda mülakatlar sonlandırılmıştır.

Örnekleme yer alan kişiler ile elektronik posta yoluyla ve sosyal medya platformları üzerinden iletişime geçilmiştir. İlgili iletişim mesajının içeriğinde, araştırmacıyı tanıtan bir giriş metninden sonra, tezin konu ve kapsamına ilişkin kısa bir bilgilendirme metni sunulmuş ve çalışmaya katkı sağlamak istemesi halinde, katılımcıdan görüşmelerin gerçekleştirilmesi için uygun randevu tarihi ve saati talep edilmiştir. Her kurumu en az bir kişinin temsil etmesi bakımından, bazı kurumlar için birden fazla sayıda katılımcı ile iletişime geçilmiştir. Araştırmanın örneklem bakımından sınırlılığını en az düzeye indirmek için fazla sayıda kişiden (müdür, proje yöneticisi, araştırmacı) randevu talep edilmiştir. Bu sürecin sonunda toplam 21 kişiden randevu istenmiş, farklı kurumlardan 10 kişi ile yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir (Tablo 2). Görüşmelerin tamamı 13 Şubat-6 Mayıs 2024 tarihleri arasında, çevrimiçi ortamda ve İngilizce olarak yapılmıştır. Görüşmecilerin görüşmeye gönüllü olarak katılım sağladıkları ve ses kayıt cihazının kullanımını ile ilgili sözlü onam alınmıştır.

Tablo 3: Yarı-Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Yapılan Katılımcılar

No	Kurum Adı	Yetkili Adı	Pozisyonu
1	Kamu Hizmeti Medya Politikalarında İnovasyon Araştırma Ağı (InnoPSM)	Klaus Unterberger	Araştırmacı
2	Public Spaces	Hans van der Linden	Program Müdürü
3	Akademisyen	Barbara Thomass	Araştırmacı
4	Council for European Public Space	Michael Bernard Zita	Araştırmacı
5	Stiftung Neue Verantwortung	Dr. Julian Jaursch	Araştırmacı
6	Waag FutureLab	Danny Lämmerhirt	Lab. Lideri
7	Eurozine	Merve Akyel Chiu	Araştırmacı
8	European Public Open	Volker Grassmuck	Araştırmacı
9	Display Europe eG (CBE.media)	Alexander Baratsits	Araştırmacı
10	Reuters Institute	Nic Newman	Araştırmacı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Örnekleme dahil edilen görüşmecilerin özgeçmiş bilgilerine kişisel ve/veya kurumsal web adresleri yoluyla ulaşılmış, özgeçmişleri paylaşımına açık olmayan ile elektronik posta yoluyla iletişime geçilerek özgeçmiş bilgisi istenmiştir. Katılımcıların özgeçmiş bilgisi aşağıdaki şekildedir:

Dr. Klaus Unterberger, akademisyen ve gazetecidir. Viyana Üniversitesi'nde siyaset bilimi ve iletişim bilimi okumuş ve 1995-2007 yılları arasında Viyana Üniversitesi Siyaset Bilimi Enstitüsü'nde öğretim üyesi olarak çalışmıştır. 1983 yılından bu yana televizyon ve bilişim sektöründe çalışmaktadır. Aynı zamanda ORF'de (Österreichischer Rundfunk-Avusturya Radyo Televizyon Kurumu) Kamu Yetkinlik Merkezi'nin başkanıdır. Kalite güvence önlemlerinden, iç ve dış iletişimden ve temel kamu hukuku yetkinliğine ilişkin konularla ilgili uluslararası temaslardan sorumludur. "Yurttaşın Avukatı" (Bürgeranwalt) adlı sivil haklar programının moderatörlüğünü yapmaktadır. Ayrıca 2013 yılından bu yana ORF Etik Konseyi üyesidir.

Hans van der Linden, üniversite hayatında modern tarih ile kütüphane ve bilgi bilimleri eğitimi almıştır. Belçika Flaman Hükümeti Kültür, Gençlik ve Medya Bakanlığı'nda politika danışmanı olarak çalışmaktadır. Dijital kültür ve Europeana konularıyla ilgilenen Linden, Kültürel Miras için Ortak Avrupa Veri Alanı (CEDCHE) Komisyonu Uzman Grubundaki Belçika heyetinin de bir üyesidir. 2017 yılında onaylanan Dijital Çağda Bir Flaman Kültür Politikası vizyon bildirisini koordine etmiştir. Bu vizyon, dijitalleştirme için kültür çapında bir çerçeve geliştirerek ve uygulayarak kültürel sektörü güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Prof. Dr. Barbara Thomass, Ruhr Üniversitesi Medya Çalışmaları Enstitüsü'nde Uluslararası Medya Sistemleri Karşılaştırması Anabilim Dalı profesörüdür. Başlıca ilgi alanları Batı ve Doğu Avrupa'daki medya sistemleri, medya politikaları, medya ve gazetecilik etiğidir. 1998'de İletişim Bilimi alanında doktora derecesini almış ve Hamburg kentindeki çeşitli üniversitelerde, Bremen'de, Viyana'da ve Paris'teki üniversitelerde iletişim bilimi alanında dersler vermiş ve araştırmalar yapmıştır. Doğu ve Güneydoğu Avrupa'nın farklı bölgelerinde gazetecilik standartları ve etiği üzerine dersler de vermiş ve bu alanda uluslararası kuruluşlarla çalışmıştır. Akademik kariyerinden önce gazeteci olarak görev yapmıştır. Aynı zamanda Avrupa

Medya Araştırma Grubu'nun ve Deutsche Welthungerhilfe'nin uzman komitesinin bir üyesidir.

Michael Bernhard Zita, AB hibe destekli eğitim projelerinde on yıldan fazla deneyime, yüksek öğrenim didaktiği ve ders geliştirmede temel yeterliliklere ve uzun yıllar eğitim deneyimine sahip bir proje yöneticisidir. Viyana Üniversitesi'nde iletişim bilimi alanında lisans ve yüksek lisans derecelerini almıştır. Avrupa Kamu Alanı Konseyi'nde araştırmacı ve çeşitli projelerde yöneticilik yapmıştır. Zita, Avrupa değerlerine dayalı dijital bir kamusal alanın teşvik edilmesi ve bu değerlerin akademi, medya, siyaset ve sivil toplumdan paydaşlar nezdinde formüle edilmesi konularında çalışmalar yapmaktadır.

Dr. Julian Jaursch, gazetecilik bölümünden mezun olmuştur. Kuzey Carolina Üniversitesi, Humboldt Üniversitesi ve Berlin Üniversitesi'ndeki Transatlantik Yüksek Lisans Programı'nda Avrupa çalışmalarına katılmıştır. Doktorasını Columbia Üniversitesi'nde siyaset bilimi alanında tamamlayan Jaursch, ABD hükümetlerinin transatlantik ilişkilerini incelemiştir. Dijital Kamusal Alanın Güçlendirilmesi projesinde yürütücülük yapmaktadır. Dezenformasyon ile mücadele ve teknoloji platformlarına yönelik çalışmaların yanı sıra dijitalleşme, dijital politika ve veri koruma konuları ve bu konulara ilişkin politikaların üretimi ile ilgilenmektedir. Aynı zamanda Dr. Jaursch, kâr amacı gütmeyen teknoloji politikası düşünce kuruluşu Stiftung Neue Verantwortung'da (SNV) proje yöneticisidir.

Dr. Danny Lämmerhirt, Siegen Üniversitesi'nde hazırladığı doktora tezinde farklı medya teknolojileri üzerinden veri üretici ve tüketicilerinin çıkarlarının nasıl müzakere edildiğini çalışmıştır. Dr. Lämmerhirt, ayrıca Açık Hükümet Ortaklığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Avrupa Komisyonu ve World Wide Web Vakfı gibi kuruluşlara danışmanlık yapmıştır. Şu anda, Waag Futurelab'daki Future Internet Lab'ın lideridir. Araştırmalarında kamusal sorunları dijital teknolojiler ile çözüme konusuna odaklanmıştır. Aynı zamanda internet teknolojilerinin kamusal olarak tasarlanması ve kullanılmasına yönelik yöntemlerin geliştirilmesi üzerine çalışmaktadır.

Merve Akyel Chiu, Avrupa Kültür Dergileri Ağı ve ortak dergilerinden içerikleri başlıca Avrupa dillerine çeviren ve düzenleyen bir çevrimiçi dergi olan Eurozine'de sanat yönetmeni ve içerik yöneticisidir. Kâr amacı gütmeyen medya

sektöründe yedi yılı aşkın deneyimiyle, mesleki uzmanlığını akademik çalışmalarıyla harmanlamayı amaçlamaktadır. Şu anda, Viyana Güzel Sanatlar Akademisi'nde doktora adaydır ve araştırmasında cinsiyete dayalı şiddetin Türkiye'de yaşayan kadın sanatçıların eserlerinde Türkiye'den nasıl yansıtıldığını incelemektedir ve 1980'lerden günümüze sanata odaklanmaktadır.

Dr. Volker Grassmuck, medya sosyoloğu, serbest yazar ve aktivisttir. Dijital medyanın bilgi düzeni, telif hakkı ve bilgi ortaklığı üzerine Berlin Üniversitesi, Tokyo Üniversitesi, Humboldt Üniversitesi ve São Paulo Üniversitesi'nde çalışmalar yürütmüştür. 2020-2021 yılları arasında Ruhr Üniversitesi Medya Çalışmaları Enstitüsü'nde ders vermiştir. Kamu Hizmeti Medyası 2.0 (2012-2015) başlıklı araştırma projesine liderlik etmiştir. Dr. Grassmuck, 2021-2024 yılları arasında Leibniz Hans-Bredow Medya Araştırmaları Enstitüsü'nde, Avrupa Medya Platformları (EuMePlat) Horizon 2020 Projesi kapsamında doktora sonrası araştırmacı olarak çalışmıştır.

Dr. Alexander Baratsits, gazetecilik ve hukuk eğitimi almıştır. Sivil toplum, medya ve iletişim platformu olan Kültürel Yayıncılık Arşivi'nin (Cultural Broadcasting Archive - CBA) kurucu başkanıdır. CBA, kâr amacı gütmeyen ve bağımsız bir teknik altyapı olarak faaliyet göstererek ifade özgürlüğünü, medya çeşitliliğini ve dijital iletişimi teşvik eden bir platformdur. Baratsits, aynı zamanda Creative Commons Avusturya'nın da yasal lideridir. Creative Commons, telif hakkı sahiplerinin başkalarının materyallerini yasal olarak paylaşmasına, yeniden kullanmasına ve yeniden düzenlemesine izin vermek için yararlanabilecekleri ücretsiz lisanslar ve araçlar sağlayan uluslararası bir kâr amacı gütmeyen kuruluştur. Bu tür girişimleri ile Baratsits, dijital medya ortamının demokratikleşmesine katkı sağlamaktadır. 2021 yılında yayınlanan Avrupa Dijital Kamusal Alanı Oluşturmak: Büyük Teknoloji Platformlarından Kontrolü Geri Alma Stratejileri başlıklı kitabın editörlüğünü yapmıştır.

Nic Newman, BBC'nin internet hizmetlerinin şekillenmesinde on yıldan fazla süredir önemli rol oynayan bir gazeteci ve dijital stratejisttir. BBC News adlı ağ sayfasının kurucu üyesidir. 1997-2001 yılları arasında BBC'de Dünya Editörü olarak uluslararası haberciliği yönetmiştir. BBC News'de Ürün Geliştirme Başkanı olarak bloglar ve podcastler gibi yeniliklerin tanıtılmasına destek olmuştur. Aynı zamanda

haber, spor, hava durumu gibi konularda web siteleri, mobil uygulamalar ve etkileşimli TV uygulamaları geliştiren dijital ekiplere liderlik etmiştir. Newman, Reuters Gazetecilik Çalışmaları Enstitüsü'nde ziyaretçi araştırmacı olarak çalışmıştır.

Araştırma örneğinde yer alan katılımcılar, kamusal alan başta olmak üzere dijital medya, kültür, medya politikası, TV, bilişim, gazetecilik, veri koruma ve kamu hizmeti yayıncılığı konularına ilişkin akademik ve sektörel çalışmalar yürütmektedirler. Katılımcılar, bu alanlara ilişkin AB düzeyinde araştırma gruplarında ve projelerde çalışmalarının yanı sıra, AB'de kamusal alanların dijital dönüşümüne ilişkin sivil toplum platformlarında araştırmacı olarak yer almaktadırlar. Bu bağlamda, araştırmacılardan alınan yanıtlar, araştırma problemi ve araştırma sorularını çözümlenmeye yönelik katkı sağlamıştır.

3.4. GÖRÜŞME SORULARININ HAZIRLANMASI VE ETİK KURUL PROSEDÜRÜ

Araştırmanın temel yapısını oluşturan kamusal alan ve iletişim hakkı bu analiz sürecinde temel kavramlar olarak seçilmiştir. Çalışmaya ilişkin araştırma soruları ve buna bağlı olarak geliştirilen görüşme soruları bu ekseninde oluşturulmuştur. Temel görüşme sorularına ek olarak, görüşmenin seyrine ve katılımcıların yanıtlarına bağlı olarak sonda sorular eklenmiştir. Temel görüşme soruları aşağıdaki şekildedir:

1. “Avrupa Birliği’nde ortak ve dijital kamusal alan” söylemi sizin için ne anlam ifade ediyor? (Görüşmede, bireysel ve kurumsal düzeyde sorulmuştur)
2. Sizce Avrupa Birliği, ortak ve dijital bir kamusal alana neden ihtiyaç duymaktadır?
3. Dijitalleşme süreci düşünüldüğünde, Avrupa Birliği’nin ortak kamusal alan yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?
4. Hak temelli bir Avrupa kamusal alanının inşası için AB, hangi siyasal, ekonomik ve hukuki adımları atmalıdır?
5. AB’de dijitalleşme sürecine ilişkin toplumsal ihtiyaçlar nelerdir? Bu ihtiyaçlar, hangi başlıklarda yoğunlaşmıştır?
6. Avrupa kamusal alanının gelişimine yönelik hangi dijital düzenlemelere ihtiyaç vardır? Neden?

7. Sizce, ortak bir dijital kamusal alan hedefi, Avrupa yurttaşlarını toplumsal ve siyasal açıdan kapsama konusunda nasıl bir potansiyele sahiptir?

8. Dijitalleşme politikası, Avrupa düzeyinde refah seviyesinin artırılmasına katkı sağlayabilir mi? Nasıl?

9. Avrupa yurttaşlığı çerçevesinde, dijital kamusal alana yönelik siyasal bir yaklaşım geliştirilebilir mi? Evet ise hangi adımlar atılabilir?

10. Avrupa dijital kamusal alan kapsamında çalışan bir sivil toplum kuruluşu olarak beklentileriniz nelerdir? Bu beklentiler ne düzeyde karşılanmaktadır? Daha iyi olması için önerileriniz nelerdir?

Tez çalışmasında gerçekleştirilen görüşmeler için etik kurul izni alınmıştır. E-87347630-659-498841 sayılı ve 26.01.2023 tarihli Etik Kurul Raporu Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurul Komisyonu onayı mevcuttur.

3.5. VERİLERİN ANALİZİ

Çalışmada, iki analiz gerçekleştirilmiştir. İlki, görüşmelerden elde edilen metinlere uygulanan *tematik analiz*dir. İkincisi ise araştırma konusu kapsamında ikincil kaynakların incelendiği *doküman incelemesidir*.

3.5.1. Tematik Analiz

Tematik analiz, araştırma problemine uygun olacak biçimde çalışma verilerinin kavramlar üzerinden tema, kategori ve alt kategorilere ayrılmasını ifade eder. Araştırmacı temaları bulmak için, verilerin anlamındaki örüntüyü açığa çıkarmaya çalışır (Creswell ve Creswell, 2021). Tematik analizde tekrarlanan anlam kalıplarının keşfi için bir veri setine ihtiyaç vardır (Çarıkçı vd., 2024:138). Dolayısıyla genellikle yazılı materyaller tematik analizler için önemli kaynaklar olarak kullanılır. Bu tez çalışması kapsamında yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerden elde edilen ses kayıtlarının deşifre edilmesi ile ortaya çıkan ham metin analiz edilmiştir. Toplam 216 dakikalık İngilizce sesli görüşmenin yazıya aktarılması ve İngilizce metinlerin Türkçeye çevrilmesi ile 107 sayfalık metinden oluşan bir veri seti oluşturulmuştur.

Clarke ve Braun (2013:120), tematik analizin nitel veri setlerini yorumlamada kapsayıcılığına dikkat çekmektedir;

Tematik analiz, çeşitli araştırma soruları ile insan deneyimleri ve ideolojilerinde gömülü olan olguların tespitinde kullanıma elverişlidir.

Kuram veya veri odaklı analizler üretmeyi sağlar.

Veri setinin küçük, orta, büyük ölçekli olması konusunda araştırmacıya esneklik sunar.

Mülakatlar, odak grup görüşmeleri gibi birincil veri setlerinden medya kaynakları, raporlar gibi ikincil veri setlerine kadar farklı türden verilerin analizine imkân tanır.

Bu nedenle, veri odaklı gerçekleştirilen tematik analiz, nitel araştırma yöntemlerinde sıkça kullanılır. Bu tez çalışmasında gerçekleştirilen tematik analizde tümevarımcı yaklaşım benimsenmiştir. Buna göre, kodlama çerçevesi oluşturulurken veri ve temalar arasında bağlantının olmasına dikkat edilmiş ve “in-vivo”¹ kodlama yapılmıştır.

Veri aşinalığı, kodlama, temaların aranması, temaların gözden geçirilmesi, temaların isimlendirilmesi ve yazma/raporlama olmak üzere 6 aşamada gerçekleşir (Clarke ve Braun, 2013). Bu çalışmada da görüşmelerin deşifre edilmesiyle oluşturulan 107 sayfalık ham metin veri aşinalığının sağlanması ve kodlama işleminde tutarlılığın oluşması için araştırmacı tarafından sık tekrarlar ile okunmuştur. Mülakatların tamamını araştırmacı tarafından gerçekleştirilmesi tematik analizin yapılmasında hem veri aşinalığını sağlamış hem de kodların tanımlanmasını kolaylaştırmıştır. Metin boyunca oluşturulan tüm kodlar doc.x uzantılı word dosyasında oluşturulan tabloya aktarılmıştır. Temaların aranması ve gözden geçirilmesi aşamasında birbiri ilişkili kodlar kategorileri, birbiriyle ilişkili kategoriler ise temaları oluşturmuştur. Bu bağlamda ham veriye uygulanan tematik analiz sonucunda 3 temel tema ve bu temalarla ilişkili kategoriler belirlenmiştir (Tablo 2). Tematik analizin aşaması olan yazım aşamasında ise nitel araştırmanın doğasına uygun olacak şekilde, yarı yapılandırılmış görüşme sorularına verilen cevapların inanırlılığını ve tutarlılığını artırmak için görüşmecilerin doğrudan ifadelerine (alıntılarına) yer verilmiştir.

---

¹ Veri kodlaması yapılırken, kavramın değiştirilmeden/doğrudan kodlanması.

3.5.2. Doküman İncelemesi

Doküman incelemesi, yazılı materyallerin sistematik bir biçimde incelenmesini kapsar (Watch, 2013:1). Basılı ve elektronik materyaller olmak üzere, metin formatındaki tüm kaynakların doküman incelemesinde veri oluşturmaya yardımcı olur (Kıral, 2020:173). Doküman incelemesi, nitel araştırma yöntemlerinde sıklıkla kullanılan veri toplama tekniklerindedir. Biyografi, otobiyografi, arşiv belgeleri, yasa ve yönetmelikler vb. tüm yazılı materyaller doküman analizinde veri sunan kaynaklar arasında değerlendirilir. Politika belgeleri, hukuki materyaller ve anlaşmaların tamamı kurumsal dokümanlar olarak tanımlanır (Corbetta, 2003: 300-301).

Bu tez çalışmasında, verilerin tutarlılık ve inanırlılığını artırmak için veri çeşitlemesi yapılmış ve ikincil kaynaklar kullanılarak doküman incelemesi de gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın soyut olan kavramsal çerçevesini somut hale getirmek ve araştırma problemini çözümlenmeye yönelik güçlü bir arka plan oluşturmak için konu kapsamındaki kurumsal dokümanlar incelemeye dahil edilmiş ve tez çalışmasının 2. bölümünde bu metinlere yer verilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

İletişim hakkı bağlamında, AB’de kamusal alanın dijital dönüşümüne yönelik aktör ve söylem, ihtiyaç ve düzenleme ile fırsat, beklenti ve katkı bağlamında üç tematik alan oluşturulmuştur. Bunlar kamusal alan, dijitalleşme ve Avrupa yurttaşlığıdır. AB kamusal alanının dijital dönüşümüne ilişkin süreç, bugüne kadar politika metinleri başta olmak üzere, strateji belgelerinde ve akademik çalışmalarda ele alınan Avrupa kamusal alanının dijital dönüşümüne yönelik arka planı ortaya koymakla başlamıştır. Kavrama ve hedeflere ilişkin aktör ve söylem bazlı yaklaşımların ötesinde, dijitalleşme sürecine ilişkin iletişim hakkı bağlamında Birliğin ve yurttaşların ihtiyaçlarının neler olabileceği, bunun için hangi düzenlemelerin oluşturulması gerektiğine dair Avrupa kamusal alanı konusunda çalışan akademik, sivil toplum ve medya sektöründen 10 araştırmacının fırsatlar, beklentiler ve katkılar ekseninde görüşleri alınmıştır.

Çalışma kapsamında akademisyenler, sivil toplum temsilcileri ve uzmanlarla yapılan görüşmeler neticesinde AB’de dijital dönüşüm bağlamında kamusal alanın, dijitalleşmenin ve Avrupa yurttaşlığının kodları çıkarılmıştır. Bu kodlar, hak temelli kamusal alanların oluşmasına ilişkin genel tematik kodları oluşturmaktadır (TABLO 4).

Tablo 4: Avrupa Kamusal Alanına İlişkin Temalar

Kamusal Alan Kodları	Dijitalleşme Kodları	Avrupa Yurttaşlığı Kodları
Medya algısı	Medya ekonomisi	Tüketen birey odaklı medya
Demokrasi	Koruyucu düzenleme	Sosyal uyum
Kamu potansiyeli	Açık platform	Eşit erişim
Bilginin paylaşımı	Dijital kamusal alan	Medya okuryazarlığı
Kapsayıcılık	Pazar fikrine odaklanmayan	Yoksulluk ve yoksunluk
Eşit erişim	platformlar	İfade özgürlüğü
İfade özgürlüğü	Bağımsız ve rekabetçi	Kapsayıcılık
Açıklık ve şeffaflık	dijital alan	Bilinçli yurttaşlık
Siyasal iletişim		Topluluk, yerellik ve çeşitlilik

Ulus üstü kamusal alan	Şeffaflık ve hesap	Dijital eşitsizlik
Ticarileştirilmiş kamusal alan	verebilirlik	Adalet
Demokratik iletişim	Finansal eşitlik	Refah
Bağımsız yayıncılık	Fon desteği	Katılım
Ortak dijital alan	Uygulanabilirlik	
Yurtaş gazeteciliği	Bölgeler arası demografik değişim	
Özgür erişim	Reklamcılık ve gözetim	
Katılım fırsatı	kapitalizmi	
Kamu yararı	Standartlaştırılmış ürünler	
Demokratik sistem için tamamlayıcılık	AB altyapısı için fon desteği	
Çoğul kamusal alanlar	Uluslararası platformlarla rekabet	
Doğrudan katılım	Egemen Avrupa altyapısı	
Bilgi edinme		
Parçalanmış kamusal alan		
Medya özgürlüğü		
Ulusal dilde erişim		
Dezenformasyon ve güvenlik		

Kaynak: Çalışma verileri kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.

4.1 SÖYLEM VE İHTİYAÇ EKSENİNDE AVRUPA KAMUSAL ALANINDA DİJİTAL DÖNÜŞÜM

AB’de kamusal alanların dijital dönüşüm sürecine ilişkin söylemin özü, Birliğin dijitalleşme, medya ve iletişim politikaları konusundaki güncel politikalarına ve bütünleşme sürecinin getirdiği ihtiyaçlarına bağlı olarak teknik bağlamda süreklilik ve tutarlılık göstermektedir. Ancak bu yaklaşım, ikinci bölümde de ifade edildiği üzere, Tek Pazar’a ilişkin ekonomik düzlemde bütünleşmeyi öngörürken, Avrupa kamusal alanı üzerine çalışmalar yürüten akademi, sivil toplum ve medya sektöründeki aktörlerin söylemi, Avrupa temel değerlerini öngören bir çerçevede ilerlemektedir. Bu çerçevenin genel sınırlarını da demokrasi ve kamusal iletişim kavramları

oluşturmaktadır. Bu iki kavram, Birliğin dijitalleşme ekseninde kamusal alanlarının geliştirilmesine ve güçlendirilmesine ilişkin meselenin olumlu ve olumsuz yanlarını barındıran önemli kilometre taşlarıdır. Bu bağlamda, Dr. Klaus Unterberger, AB’de ortak dijital kamusal alan söyleminin özünü şu şekilde değerlendirmektedir:

Avrupa kamusal alanının kamuya ait olduğu fikri her zaman önemlidir. Dijital dönüşümün etkisinden öte medya ekonomisinde ve medya algısında bozulma vardır. Bu bozulma, demokrasiyi baltalamaktadır. Bir avuç şirketin pazara hâkim oluşu, orta çağdaki senaryoya benzer olarak dijital feodalizmin etkili olduğunu göstermektedir. Aristokratlar gibi birkaç şirket tüm medya teknolojisine ve ekonomisine sahipken, diğer şirketler de bu şirketlere bağlıdır. Dolayısıyla, kamu kontrolü olmadan şu anda sahip olduğumuz internet demokrasiyi baltalamaktadır. İnsanların demokrasiye olan güveni her geçen gün azalmaya devam ettiğinden dolayı, kamusal iletişim birkaç devin eline bırakılmamalıdır ve feodalizmin gelmesine izin verilmemelidir.

Dr. Unterberger, medya alanında var olan problemin Avrupa demokrasisini baltadığını ve dijital medya alanındaki oligopol yapının günümüzün modern feodal düzenini de beraberinde getirdiğini aktarmıştır. Bu sorunsala karşı *kamusal misyon* ve *kamusal kontrol* bağlamlarında kamu hizmeti medyasının Avrupa kamusal alanlarını güçlendirmede etkili olabileceğini savunmuştur.

Aynı soruya ilişkin Hans van der Linden, dijitalin genelde herkese hitap ettiğini, yokluk ve varlık meselesi düşünüldüğünde temel hedefin yurttaşlar olması gerektiğini aktarmıştır. Linden’e göre Avrupa dijital alanı, kapsayıcı olmalıdır ve farklı ekonomik ve sosyal düzeye sahip insanların kamu hizmetine erişebilirliğini desteklemelidir.

Prof. Dr. Barbara Thomass, ortak dijital kamusal alan söylemi dikkate alındığında demokrasinin kurucu unsuru olan siyasal iletişim kavramının ön plâna çıktığını aktarmıştır. Bu eksen de kamusal alanın siyasal iletişimde önemli bir çerçeve olduğunu belirterek Avrupa’daki durumu şu şekilde özetlemiştir:

Artık Avrupa’daki durum göz önüne alındığında, ulusal düzeyde alınan kararların ve hatta ulusal düzeyde kabul edilen yasaların giderek daha fazlası AB yasa ve düzenlemelerinden etkileniyor. Burada siyasi süreçte daha yüksek düzeyde uluslar üstü karar alma gücüne sahibiz. Dolayısıyla, eski zamanlarda ulusal bir fikir olan kamusal alanın uluslar üstü düzeye yükseltilmesi gerekiyor. Buna ek olarak kavram, eski ve geleneksel olarak medyanın kurucu unsur olduğunu gösteriyor. Ancak bugünkü ihtiyaçları düşündüğümüzde, kavramı dijitalle dönüştürmemiz ve kamuoyunun sesini çıkarması için mevcut olan bu dijital araçlardan herhangi birini kullanmamız gerekiyor.

Prof. Dr. Thomass, bütünleşmenin siyasal alanda getirdiği ortak karar alma düzeyindeki değişimin ortaya koyduğu ihtiyaçlar çerçevesinde kamusal alanların da

AB düzeyine çekilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu söylem, AB'nin bütünleşme sürecinde ortak iletişim ve medya politikasına ilişkin belirlediği hedefler ve attığı adımlar çerçevesinde uyumludur. Ancak dijital dünya ile ortaya çıkan sınırsızlık hali, farklı alanlarda bölünmüş kamusal alanları oluşturmaktadır. Bu da dijital araçların tüm olanaklarının Avrupa düzeyinde ve dijital alanda demokratik kamusal alanın hizmetine sunulmasını gerektirmektedir.

Michael Bernard Zita, AB'de ortak dijital kamusal alana giden yolda medya alanındaki *topluluk* kavramının önemine dikkat çekmiştir. Medyadaki topluluk kavramının niteliği itibariyle ulus devletlerdeki topluluklardan farklı olduğunu ifade eden Zita, AB'de birçok ülkeyi kapsayan ortak ve dijital kamusal alanlara ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır:

Avrupa kamusal alanı, ortak bir kamusal alanın sonucudur. Brüksel'de olup bitenler tüm Avrupa'yı ilgilendirmektedir. Bunun yanı sıra, Fransızların Alman politikası hakkında ne düşündüğü, Almanların da Fransızlar hakkında düşüncelerini paylaşması, aynı zamanda ortak bir kamusal alanın parçalarını oluşturmaktadır. Bu ekseninde, ülkeler ve toplumlar arasındaki bilgi alma ve haberdar olma arayışı, Avrupa kamusal alanlarının kurulması üzerine fazlaca düşünüldüğünü göstermektedir.

Zita'ya göre kavram, niteliği itibariyle ulus devletlerdeki topluluklardan farklıdır. Buradaki ortak kamusal alan, ülkeler arasındaki farklı kültürel, sosyal ve ekonomik farklılıklara rağmen ortak medya ve iletişim anlayışı ile bütünleşmenin temel parçasını oluşturan yurttaşlar arasındaki iletişim alanını güçlendirmektedir. Bu bağlamda gelişebilecek sorgulamalar ve eleştiriler, kamusal alanların AB üye ülkeleri ve bölgeleri arasında da gelişeceğine işaret etmektedir.

AB'de ortak dijital kamusal alan söylemine yönelik Dr. Volker Ralf Grassmuck, Avrupa demokrasisinin ortak kamusal alan ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Bu yaklaşım, Dr. Unterberger'in demokrasi vurgusu çerçevesinde benzerlik göstermektedir. Bu cevaba ek olarak, Dr. Grassmuck, Avrupa demokrasisinin kamusal alana ihtiyacını iç ve dış faktörler ekseninde kategorize ederek vurgulamıştır. Dr. Grassmuck, Birliğin bütünleşme sürecine vurgu yaparak şu ifadeleri kullanmıştır:

Avrupa demokrasisinin bir kamusal alana ihtiyacı olduğu gerçeği yadsınamaz. Bunun için de çoğul kamusal alanlara ihtiyaç vardır. Burada demek istediğim, geleneksel Habermasçı fikir doğrultusunda, demokrasinin varlığı için parlamentonun ve siyasal parti mekanizmalarının siyasal tartışmalara katılımı ve temsili dışında, yurttaşların da toplumsal meseleler hakkında bilgilendirilmesi, tartışmalara katılması, kendi görüşlerini özgür bir şekilde

sunması için alanların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu özgürlük alanları, demokrasinin önemli bir parçasıdır ve AB'nin kuruluşunda da bu vardır.

Dr. Grassmuck'un ortak kamusal alanların gelişimine yönelik paylaşmış olduğu diğer bir husus, Tek Pazar ekseninde ortak medyanın gelişimine yönelik vurgusudur. Özgürlükler bağlamında paylaşmış olduğu idealist anlayış, ekonomik temelle desteklenmiştir:

Tek Pazar merkezli bir ekonomik birlik olarak AB'ye çok güçlü bir şekilde odaklanılması gerekmektedir. Dolayısıyla dijitalleşmenin sağlayacağı katkıyla gelişecek Tek Pazar, kamusal alanların gelişimine teknik olarak daha fazla katkı sağlayabilir. Bu husus göz önüne alındığında, AB kendi içinde bir devlet ya da federatif bir düzen olmamasına karşın, bütünleşmenin gerektirdiği şekilde büyümeye devam ediyor. Bu durum, ortak ekonomik alanın demokrasi ile güçlendirilmesini önemli kılıyor ve demokratik sistemin tamamlayıcısı olarak kamusal alanları zorunlu hale getiriyor. Bu gereklilik karşısında, tabii ki yeni bir sorunsal ortaya çıkıyor: Kaliteli, kontrollü, güvenilir, olgusal bilgiler sağlayan medyanın gerekliliği ile aynı zamanda yurttaşların dijital alanlarda da kendilerini ifade edeceği ortak alanların inşa edilmesidir.

AB için Tek Pazar'ın varlığının yanı sıra, uluslararası ölçekli dijital platformlar da Birliğin ortak dijital kamusal alan konusunda önemli dayanak noktası olmuştur. Bu husus, Dr. Grassmuck için dış faktörün bir parçasıdır. Dr. Grassmuck, uluslararası ölçekli dijital platformların Avrupa demokrasisine karşı pozisyonunu şöyle aktarmaktadır:

İnternet dünyasında önce Amerikan ardından da Çin menşeli platformlar, bilgi edinme ve paylaşma alanı olarak ortaya çıktı. Dolayısıyla Meta, X ve TikTok gibi mega platformlar daha fazla kâr optimizasyonuna karşı demokrasiyi optimize etmediği için yurttaşlar arasında tartışmalar yaratıyor. Aslında, kâr optimizasyonu hedefinin oldukça zararlı olduğunu biliyoruz. Benimsedikleri temel iş modeli reklamcılıktır. Bu durum, kullanıcıları gözetlemeleri ve onlar hakkında daha sonra reklam verenlere satabilecekleri kapsamlı profiller oluşturmayı gerektirmektedir. Platformlar, gözetim kapitalizmi çerçevesinde kullanıcılara kendi alanlarının kullanımı konusunda olanak sağlamış ve bu anlayışla kendi alanını inşa etmiştir. Böylece, bu platformların sorunlu olduğunu ve bu nedenle AB'nin bu konuda adım atması gerektiğini öğretmiştir.

Dr. Grassmuck, küresel platformların Avrupa bütünleşmesinin inşa etmeye çalıştığı ortak değerlerin geçirgenliğini artırarak yurttaşları birer meta haline dönüştürmeye çalıştığını ifade etmektedir. Buradaki işleyiş, küresel platformlar için tüketiciyi de meta haline getirmenin bir adımıdır. Bu durum, dijitalleşmenin iletişim araçlarına sağladığı bu mobilite ve erişilebilirlik imkânına karşılık bu kolaylığın aslında bir bedelinin de olduğunu göstermektedir.

Araştırmacıların AB'nin ortak ve dijital kamusal alanların geliştirilmesinde ortaya çıkan ihtiyaçlara yönelik verdiği cevaplar, demokrasi, kamusal iletişim ihtiyacı ve dış tehditler bağlamında şekillenmiştir. Dijitalleşmenin küresel ölçekli oligopol şirketlere sunduğu kuralsız faaliyet alanı, bugün AB'de ulus üstü düzeyde tam olarak sağlanamayan kamu hizmeti yayıncılığının ve gerekli düzenlemelerinin eksikliğini ortaya koymaktadır. Bu eksiklik, topluluk anlayışının gelişiminde ülkeleri birbirine yakınlaştırmayı engellemekte, Birlik düzeyinde kamu hizmeti yayıncılığının da gelişimine engel olarak Avrupa yurttaşları için varlık ve yokluk ekseninde erişim sorunsalını ortaya koymaktadır.

AB'de ortak ve dijital kamusal alan söyleminin arka planını oluşturan, Birlik üyelerini kapsayan birleşik ve dijital olarak entegre edilmiş kamusal alanların kurulmasında söz konusu olabilecek gereksinimler değerlendirildiğinde, AB düzeyli bir üst yapının dayatılmasından öte, mevcut platformlara karşı alternatiflerin geliştirildiği, küçük girişimlerin desteklendiği, yerleşme hususunun ön plâna çıkarıldığı ve bunlar yapılırken de Birlik için dijitalleşme sürecinin ekonomik bir temele sahip olarak meşruiyet alanına ihtiyaç vardır. Araştırmacılar bu gereksinimlere ilişkin farklı bakış açıları sunmakla birlikte yukarıdaki hususlar ekseninde kesiştikleri noktalar oluşmuştur. Dr. Unterberger, bu ihtiyaç alanını sosyal, teknolojik ve politik bağlamda sınıflandırmıştır:

Ulus devletlerin demokrasi statülerinin farklı olduğunu ve medya yapılarının da buna bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini biliyoruz. Dolayısıyla bu gerçekliğe mutlaka uymak gerekir. Tüm Avrupa'ya bir üst yapı dayatmak, ticari medyaya ve hatta Google'a karşı mücadele etmek dijital düzeyli bütünleşmiş kamusal alanların kurulmasının bir parçası değildir. Buradaki fikir, tüm Avrupa yurttaşlarının erişebileceği güvenilir bir bilgi kaynağına sahip olması gerektiğidir. Bu çerçevede, dijital devleri düzenlemeye gücümüzün yetmeyeceğini ve kendi girişimlerimizi geliştirmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Sadece Avrupa anlatısına odaklanalım... Avrupa, AB'nin başlangıcından bu yana Avrupa anlatısının nerede olduğunu soruyor. Ne olmalı? Buna ilişkin halkla ilişkilere muazzam miktarda para harcıyorlar ama açıkçası işe yaramıyor. Demokrasi, sadece bir iş modeli değildir. Sorun sadece medyanın piyasayla uyumlu olması değil, aynı zamanda demokrasi ve toplumla da uyumlu olması meselesidir. Bu nedenle biz sadece tüketici değil, her şeyden önce yurttaşız ve bu büyük bir fark yaratmaktadır. Şu anda internetteyiz ve sosyal medya devleri kurdukları platformlarla sadece bireylere ve tüketicilere hitap etmektedir.

Avrupa yurttaşları, kişisel verilerinin siyasi ya da ticari nedenlerle kötüye kullanılmadığından emin olabileceği, ticari çıkarların ötesinde güvenli bir yerde birbirleriyle bağlantı kurma fırsatına sahip olmalı ve mevcut platformlara alternatifler yaratmamız gerekmektedir.

Dr. Unterberger'in bu yaklaşımı, AB'nin dijitalleşme sürecinde kamusal alanlarını koruma ve güçlendirme noktasında ekonomik veya teknolojik anlamda küresel şirketlerle mücadeleden öte Birliğin içerisinde mikro düzeyde iletişim ağı sağlayacak ve girişimleri destekleyen bir anlayışın olması yönündedir. Bu husus da özellikle yerelleşme ve bu yerelleşme ile toplumsal ihtiyaçları anlama noktasında eşik bekleliği yapmaktadır. Yerelleşmenin Avrupa yurttaşlarına söz hakkı tanıyacağı olumlu senaryoda, demokratik alanların oluşması ve bireylerin tüketici noktasından yurttaş noktasına ilerlemesinde güçlendirici bir faktör olacaktır.

Hans van der Linden, bu hususa yapay zekâ gibi son yılların önemli teknolojik gelişmelerinden biri ile ayrı bir perspektif sağlamıştır. AB'nin yapay zekâ ile dijital teknolojinin en iyi şekilde kullanılması istediğini belirten Linden, bu birlikteliğe ilişkin hukuki düzenleme ve politik çerçeve açısından şunları paylaşmıştır:

Hukuki düzenlemelerin ve politik çerçevenin sivilleri bir şekilde dijital teknolojinin kötüye kullanılmasına karşı koruduğunu düşünüyorum. Örneğin, medyada tekelleşmeye karşı AB'nin düzenleyici uygulamaları bu süreçte etkili bir yere sahiptir. Bu düzenlemelerle tekellere karşı hareket kabiliyeti artmakta, dijital teknolojinin yurttaşlar için demokratik bir şekilde kullanılmasında yol göstericidir.

Linden, hukuki düzenlemeler ile yurttaşların teknolojik gelişmelere bağlı olarak *hak* bağlamında korunmasına ve güvenlik bağlamında Avrupa yurttaşlarının ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin bir argüman sunmaktadır. Bu argümana karşılık, düzenlemelerin ülkeler bazında uygulanabilirliği, üçüncü ülkelere ve küresel şirketlere karşı gücü bağlamında tartışılabilir.

Linden'in dijitalleşme ve yapay zekâ bağlamı üzerinden verdiği örnek ile Birliğin birleşik ve dijital olarak tasarlanmış bütünleşmiş kamusal alanlarının kurulması için gereksinimlerine ilişkin Zita, yapay zekâyı da içine alan daha geniş kapsamlı bir cevap sunmuştur. Zita, kamusal alanların dijital platformlar üzerinden geliştirilmesi konusunda yapay zekânın önemine dikkat çekmiştir. Yapay zekâ teknolojileri aracılığıyla farklı dillerdeki medya içeriklerinin kendi ulusal dillerine çevrilmesinin mümkün olacağını ve bu içeriklerin de tüm Avrupa yurttaşları için anlaşılabilir olacağını vurgulamıştır. Ancak bu noktada da Birlik yurttaşları için yeni bir sorunsalın baş gösterebileceğini belirtmiştir. Bu sorunsal kültür-pazar-yerellik bağlamında ele almaktadır:

Şu anki süreçte, yalnızca dilleri çevirerek ilk adımları atmış olursunuz. Bir içeriğin neyle ilgili olduğunu gerçekten anlamak için diğer kültürü anlamaya istekli olmanız gerekiyor. Ancak bu noktada, ortak bir dijital platformun oluşturulması noktasında birçok tartışma var çünkü çalışmaları ve araştırma makalelerini okuduğumda Avrupa stratejisi pazar odaklı ve ortak dijital platformların oluşturulmasına yönelik sürekli ölçümlere dayanıyor. AB, esas olarak ekonomik birlik fikri üzerinden bu alanda da hareket ediyor.

Doğal olarak tüm bu mevzuat sayesinde ortak pazar ve bunun gibi şeyler ilk akla gelen fikirdi. Ancak şu anda gördüğümüz şey, özellikle Dijital Avrupa'yı da finanse eden yeni çağrılara bakarsanız ortak bir Avrupa pazarı için bir platform oluşturmanın yeterli olmadığını görüyorlar. Ama doğal olarak bu tür platformların Avrupa'da çeşitliliği de sağlaması, farklı sesleri bir araya getirmesi, aynı zamanda siyasi katılımı ve bunun gibi şeyleri de sağlaması gerekiyor.

Dolayısıyla burada küçük bir değişim vardır. Mesele artık Avrupa pazarını kurmakla ilgili değildir. Bunun yerine, dijital platformlar üzerine inşa edilebilecek küçük sivil toplum aktörlerini bir araya getirirsek, daha fazla yerel sese, daha fazla çeşitliliğe ve diğer şeylere sahip olacağımızı söylüyorlar. Dolayısıyla şu anda yasallaştırmada önemli bir değişiklik görüyoruz.

Avrupa'yı bir araya getirebilmemiz için ortak platformumuzu oluşturmamız gerekiyor. Eğer, AB fikirlerimizi finanse ediyorsa, güçlü bir ekonomik bileşen oluşturmalıyız ki girişimlerimiz en azından kendi kendine sürdürülebilir hale gelebilsin. Bu, şu anda AB düzeyinde göremediğimiz bir adım. AB'nin tam tersine, temel olarak pazar fikrine odaklanmayan tanıtım platformları geliştirmeyi deneyebiliriz. Çünkü dijital bir Avrupa kamusal alanına sahip olmamızın önemli olduğunu biliyoruz.

Kamusal alanın yaratılmasında Brüksel'in beklentisinden ziyade yerellik esastır. Daha da önemlisi, tüm bu farklı yerel sesleri bir araya getirmek, daha küçük topluluklara ulaşmak adına önemlidir. Dolayısıyla bu yaklaşım, ortak bir kimlik bularak değil, çeşitliliği benimseyerek bir Avrupa kamusal alanı oluşturmaya çalışıyoruz. Bu, benim bu konudaki yerel bakış açım.

AB'de pazar odaklı dijitalleşmeye karşı ve yerelleşmeye ilişkin benzer bir söylem, Julian Jaursch tarafından da paylaşılmıştır. AB'de birleşik ve dijital olarak bütünleşmiş bir kamusal alanın kurulması için hukuki, ekonomik ve coğrafi faktörlerin bir arada olması gerektiğini vurgulayan Jaursch, dijitalleşme sürecinin ekonomik bir temelini olması gerektiğini belirtmiştir. Bu alandaki ekonomik desteklerin sadece tek bir pazarın güçlendirilmesi için değil, aynı zamanda haber medyasının niteliğinin, gazetecilerin ve yurttaşların habere ve bilgiye özgürce erişiminin gerektiğini vurgulayan Jaursch, ihtiyaçlar bağlamında ortak kamusal idealine ilişkin şu hususları vurgulamıştır:

Teknik ve ekonomik düzenlemelerin yanı sıra, ortak kamusal alanın günlük yaşamda uygulanabilir olması da gerekmektedir. Ortak bir Avrupa alanında bir Avrupalı olma ideali, bana çok çekici geliyor. Ancak bu fikre rağmen, günlük haber tüketiminde yalnızca Almanya ve Fransa gibi belli başlı ülkeler hakkında haberler okuyorum. Kamusal alanlarımız, Avrupa genelinde yerleşmiş değiller. Burada ortaya çıkan soru, yerelin daha geniş Avrupa düzeyine nasıl

bağlanacağıdır. Eminim ki, ortada birçok proje ve fikir vardır ancak bunları insanların günlük yaşamlarına bağlamak bence en büyük adımlardan biri olacaktır.

Dr. Grassmuck, AB’de dijital kamusal alanların gelişiminde ve buna bağlı ihtiyaçların oluşmasında arz-talep meselesinin ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Ancak bu hususun Avrupa’da olgunlaşmadığını aktaran Dr. Grassmuck, Avrupa yurttaşlarının AB ile ilgilenmediğini ve bu nedenle de Avrupa medyasının olmadığını altını çizmiştir. Bu yokluk durumu, kamusal alanların gelişiminde bir kısır döngü yaratırken, ulusal siyasetin çıkarları tarafından yönlendirilmektedir. Birliğin kuruluşundan bu yana bütünleşme adımları dâhil edilse bile, Avrupa siyaseti ve kamuoyunun ulusal çıkarların bir parçası olduğunu tekrar yineleyen Dr. Grassmuck, Avrupa siyaset alanına ilişkin şu hususların altını çizmiştir:

Ulusal kamusal alanlarda, AB’nin (Brüksel merkezli siyasetin) üye ülkeler için kötü olduğu ve yalnızca ulusal siyasi alanın sorunlarla ilgilendiği, buna bağlı olarak da ulusal liderlerin yurttaşları için iyi şeyler yaptığı algısı yaratılıyor. Ve bu bir anlamda hala sıkışıp kaldığımız bir sorun. Dolayısıyla, bu çeşitli krizlerden sonra bazı yeni değerlendirmeler söz konusudur; yurttaşlara doğrudan ulaşmaya, onlara daha fazla güç vermeye ve aynı zamanda süreçleri etkilemeye yönelik yeni stratejiler düşünmeliyiz. Dijitalle de güçlendirilmiş halk meclislerini ulusal ve/veya AB konularında oluşturmalı ve nihai kararlar öncesi onların da fikirlerini geniş çaplı olarak dinlemeliyiz. Ancak bu şekilde bütünleşmenin ruhuna bağlı olarak demokratik kamusal alanların gelişimine şans verilebilir.

Dr. Grassmuck, birleşik ve dijital kamusal alanın kurulmasına ilişkin temel önerisini yurttaş katılımını da ön plâna çıkaran karma bir anlayış ekseninde sunmaktadır. Bu yaklaşım, ulusal ve ulus üstü düzeyde kamusal alanların dijital araçlar yoluyla birbirine bütünleşmiş bir şekilde kurulumuna yönelik bir çözüm önerisi sunmaktadır. Fakat sunulan öneri, katılım düzeylerini belirleme noktasında genel ifadeler ile sunulmuştur. Diğer katılımcıların bu noktada sunduğu görüş, yereli de sürece dahil eden kapsayıcı bir anlayış ekseninde gelişmiştir.

Avrupa’da birleşik ve dijital olarak bütünleşmiş bir kamusal alanın kurulması konusunda Dr. Alexander Baratsits, AB’nin iki temel engelle karşı karşıya olduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilki dil, ikincisi ise ulusal çıkarlardır. Bu iki engelin yanı sıra, bazı üye ülkelerdeki medya özgürlüğünün de yok olmasını diğer bir sorun olarak atfetmektedir. Dijitalleşme sürecine ilişkin ise çok fazla düzenleme olmasına rağmen, bu düzenlemelerin yeterli olmadığını vurgulayan Dr. Baratsits, ihtiyaçlar ve zorunluluklar bağlamında, “Bana göre AB, egemen Avrupa altyapısına fon yaratmak

zorundadır. Çünkü ABD’li ya da Çinli teknoloji platformları, bizim kontrolümüz altında değillerdir. Ben, egemen Avrupa altyapısına sahip olmamızın demokrasimiz için gerçekten gerekli olduğunu düşünüyorum” demiştir.

Söylem ve ihtiyaçlar ekseninde Avrupa kamusal alanlarının dijital dönüşümüne ilişkin katılımcıların yaklaşımları farklılık göstermekle birlikte, dijitalleşme bağlamında sorunlar ve tehditler karşısında yer alan yegâne husus *demokrasi* kavramı olarak vurgulanmıştır. Demokrasi, sadece bir kavram olmaktan ziyade, eşitliği de kendi içerisinde barındırmaktadır. Avrupa demokrasinin tehdit altında olması bir sonuç, medya ekonomisi ve medya algısındaki bozulmalar, dijital medya alanında küresel oligopol yapının getirdiği feodal düzen, Avrupa değerlerinin ve siyasetinin Birlik üyeleri arasındaki kapsayıcılık konusundaki yetersizliği, Avrupa’da yerelliğin pazar karşısında azalması ise nedenler olarak sunulmaktadır.

4.2. HAK TEMELLİ DİJİTAL KAMUSAL ALANLARIN İNŞASINA YÖNELİK TEMEL DİNAMİKLER

AB’de demokrasi ve kamusal iletişim sınırları ekseninde ele alınan dijital dönüşüm, bütünleşme sürecinin getirdiği iç dinamiklerden, küreselleşme ve küresel rekabet bağlamında dışsal bir niteliğe bürünmüştür. Bu durumun Avrupa siyasetine ve toplumsal değerlerine karşı oluşturduğu potansiyel etkileri karşısında, Birliğin kendi dijital kamusal alanlarını inşa etmesine yönelik temel dinamikleri sorulduğunda araştırmacılar; aktörlerin alacağı rol ve sorumluluklar, toplumsal ihtiyaçların karşılanması ve sosyal uyumun tesis edilmesi ile fırsat eşitliğinin sağlanması konusunda temel şartlar öne sürmüşlerdir. Bu şartlar, teknik ve ekonomik bir özellik taşımaktan öte, Avrupa değerlerini barındıran özellikler ekseninde vurgulanmıştır. Araştırmacılar, Avrupa’da hak temelli kamusal alanların oluşturulmasında hangi adımların atılması ve nasıl bir kamusal alan yaklaşımının benimsenmesi konusunda farklı pencerelerden yanıtlarını sunmuştur. Bu noktada Dr. Unterberger,

Dijitalleşme sürecinde, sadece olumsuz etkiye odaklanmanın doğru olmadığını düşünüyorum. Bir bilim insanı olarak yurttaşlığı ve demokrasiyi destekleyen bir kamusal alanı nasıl yaratabileceğimizin potansiyelini değerlendirmemiz gerekiyor. Medyada ve kamusal iletişimde paylaşma fırsatına sahip olmamız gerekiyor. Bunun büyük bir görev olduğunu biliyorum ama eğer bu kamusal alanın potansiyelini değerlendiremezsek bu asla gerçekleşmeyecek.

Öncelikle, bunu gerçekten yapabileni belirlemek gerekiyor, bu nedenle onlara tüm Avrupa'da zaten mevcut bir altyapıya sahip olduğumuzu, bunun da açıkça kamu hizmeti medyası olduğunu dikkate almalarını şiddetle tavsiye ediyorum. Kamu hizmeti medyası, Avrupa genelinde milyarlarca dolarlık bir altyapıdır. Bu nedenle, Avrupa'nın halihazırda mevcut bir yapıya sahip olduğunu dikkate alması gerektiğini düşünüyorum.

Dr. Unterberger, aktör ve sahip olduğu güç bağlamında AB'nin önemli bir potansiyele ve güce sahip olduğunu vurgulamıştır. Ancak Avrupa'da kamusal alanların temel haklar ve demokrasi çerçevesinde nasıl yaratılabileceği konusunda görev ve sorumlulukların paylaşımının da netleştirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Bu görev ve sorumluluğun paylaşılmasında ise yol gösterecek özel bir Avrupa hukukunun olmadığını ancak kamu hizmeti medyasının kilit bir oyuncu olması gerektiğini aktarmıştır:

Ulusal gündeme fiilen müdahale edebilecek bir Avrupa hukuku yok ancak Avrupa politikasının bu tür bir kamusal alanın değerlendirilmesinde ve yaratılmasında aslında kamu hizmeti medyasını kilit bir oyuncu olarak kullanması gerektiğini düşünüyorum. Avrupa Medya Özgürlüğü Yasası ve Dijital Hizmetler Yasası gibi küresel medya pazarına yönelik devam eden tüm düzenlemeler, piyasanın düzenlenmesinde oldukça faydalıdır. Ancak Avrupa politikasında bir bakış açısı değişikliği olmalıdır. Avrupa politikasının medya politikasını bir tür rekabet yasası olarak değerlendirdiğini düşünüyorum. Nitekim, 20 yıldır böyle oldu. Fakat yaptıkları tek şey, kendi deneyimleriyle piyasanın bozulmasını önlemektir. Ama artık toplumu, toplumun çarpıklığından korumanın zamanının geldiğini düşünüyorum. Bu yüzden, Avrupa politikasının paradigmayı değiştirmesi gerektiğine inanıyorum.

Dr. Unterberger, dijitalleşme sürecine yönelik Birlik tarafından üretilen politikaların ve alınan kararların piyasanın ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda geliştirildiğini, ancak katılımcı demokrasinin güçlendirilmesi ve yurttaşın kamusal alanda söz sahibi olması için Birliğin toplumsal ihtiyaçları anlamada yaklaşımını değiştirmesi gerektiğini aktarmıştır:

AB'de dijitalleşme sürecine yönelik toplumsal ihtiyaçlar; sosyal ihtiyaçlar ve sosyal uyumla ilgilidir. Sosyal uyum olmadan demokrasi olmaz. Popülizmden ve toplumdaki kutuplaşmadan bunu öğreniyoruz. Şu anda gördüğümüz şey, Avrupa çapında bir ayaklanmadır. Yeni politika arayışları da otoriter zihniyete karşı ayaklanmadır.

Toplumsal ihtiyaçlardan bahsederken, dijitalleşme sürecinin bir iş modeli olmadığını farkında olmamız gerektiğini düşünüyorum. Bu, bir nevi kamusal görevdir. Dolayısıyla, bu tür sorunları piyasanın takdirine bırakamayız. Tam tersine, en azından dengelenmemiş gereken şeyin hissedar değeri yerine kamusal değer olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla, toplumsal ihtiyaçların bir paradigma değişikliğine ihtiyacı olduğunu savunuyorum.

Bu ihtiyaçları anlama noktasında, dijitalleşmenin yurttaşlık değerleri ile düşünülmesi gerektiğini belirten Dr. Unterberger, dijitalleşme ile mesafelerin birbirine yaklaştığı noktada, yerel girişimlerin desteklenerek kamu yararının gözetilmesini belirtmiştir:

AB, bir bakıma ortak yurttaşlığı Avrupa değerleriyle eşitlemeye çalıştı. Bunlar demokrasi, özgürlük ve yurttaşlar arasındaki eşitlik. Dolayısıyla, AB’de yurttaşlıkla ilgili değerleri ve diğer yandan dijitalleşmeyi düşünmemiz gerekiyor. Yani ortak kamusal alanı yaratmak ve yurttaşlar ile AB arasındaki dijitalleşmeyi nasıl konumlandırıyoruz? Dijitalleşmenin iletişim konusunda büyük bir rolü vardır. Çünkü mesafeler birbirine yakındır.

AB kurumlarının gizli algoritmalarından ve yapay zekâdan bağımsız, dijital devlerin tekliflerinin ötesinde, Avrupa değerleriyle uyumlu sosyal medya tekliflerine ihtiyacı olduğu bilinmeli. Dijital devler, dijital dönüşüm yoluyla toplumu yok ederken, tüketiciler olarak mutlu olabileceğimize inandıran bu tür neoliberal paradigmaya karşı kamu yararının yeniden ön plana çıkarılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu eylem, toplum ve demokrasi konusunda bir rönesansa sahiptir. Önerim, süper platformlara karşı 10-20 yıl içerisinde süper bir düzenleme yapmak yerine platform girişimlerini ve farklı lokasyonları yürürlüğe koymak ve güçlendirmektir.

Dr. Unterberger’in ortak kamusal alanın inşasına yönelik temel vurgusu, AB’nin küresel medya anlayışına hizmet eden ve bu düzenin bir parçası olan düzenlemeler ve uygulamalardan vazgeçerek, kendi içerisinde kamusal alanları oluşturacak ve temel değerlerle koruyacak girişimlere fırsat verilmesi yönündedir. Dijital devlerin daha fazla kâr hedefi amacıyla yurttaşları birer boş zaman tüketicisi olarak konumlandığı günümüz medya koşullarında bu adımın uzun vadede daha güçlü Avrupalı girişimlerin oluşturulmasında bir fırsat olacağını vurgulamaktadır. Ancak burada bu platformlara karşı Avrupa menşeli platformların girişimler aracılığıyla oluşturulması fikri, iletişim hakkına yönelik nasıl bir katkı sunacak ya da tüm yurttaşlar için fırsat eşitliği yaratacaktır. Buradaki anlayış, AB’nin girişimler vasıtasıyla rekabet ortamının geliştirilmesi yönündedir.

Medya ve iletişim politikalarına ilişkin yasal düzenlemelerin piyasa mantığı ekseninde küresel firmalara karşı bir mücadele aracı olarak kullanılması konusunda Dr. Unterberger’in savunduğu bakış açısı değişikliğine yönelik önerisi, Zita tarafından da vurgulanmıştır. Zita, hak temelli kamusal alanların inşa edilmesi konusunda erişim sorunsalını ön plâna çıkarmıştır. Bu erişim meselesi, sadece medya araçlarına erişimi değil, aynı zamanda AB’nin bütünleşmenin bir parçası olarak sunduğu temel hakları da barındırmaktadır. Zita, hak temelli Avrupa kamusal alanlarının oluşturulmasındaki dinamikleri şöyle aktarmıştır:

Tarihsel olarak bakıldığında medya mevzuatı ve medya hukuku, her zaman ulusal düzeyde düzenlenmiştir. Almanya'ya bakarsanız, eyaletler düzeyinde bile Bavyera kanunu ve bunun gibi düzenlemeler var. Ancak günümüzde, Macaristan ve Polonya gibi ülkelerde, siyasilerin kendi destekçilerinin çıkarlarına hizmet edecek politikaları söz konusu olabiliyor.

Ulusal siyaset üzerindeki etkiniz, siyasal ve toplumsal yaşam üzerinde yozlaştırıcı bir etkiye sahip olabiliyor. Viktor Orban'ın sahip olduğu medya gücü, Macaristan yurttaşlarına Orban'ın istediği siyasal iklimi ve bakış açısını gösteriyor. Bu durum, AB'de temel hakların ve özgürlüklerin korunması ve medya özgürlüğünün tesis edilmesi konusunda önemli soru işaretleri barındırıyor. AB de son yıllarda bunun farkına vardı.

Zita'nın bu açıklaması, ulusal ya da lider çıkarları ile Birlik çıkarları arasındaki çatışmanın boyutunu ortaya koymaktadır. Ulusal çıkarların yanı sıra, uluslararası medya platformlarının da varlığı ve rolü, Birliğin iletişim politikaları konusunda yeni bir cephe açmasına yol açmıştır. Zita'ya göre, Birlik tarafından oluşturulan Dijital Medya Yasası ve Dijital Hizmetler Yasası'na rağmen artık ulusal olarak düzenlenemeyen ve kontrol edilemeyen bu büyük platformlar, Birlik için sorun olmaktadır. Rekabet, dezenformasyonla mücadele, veri ve bilgi güvenliği konusunda Birliğin bu platformlarla mücadele etmesi gerekmektedir.

Bunun yanı sıra, AB'nin Avrupa Medya Yasası ile artık Avrupa düzeyinde bir medya mevzuatı oluşturmaya başladığı görülmektedir. Bu sürecin bütünleşmenin bir parçası olarak devam edeceğini belirten Zita, piyasa mantığının ötesinde medyaya ilişkin Avrupa denetiminin gerekliliğini vurgulamaktadır:

Ulusal düzenlemelerin varlığı da göz önüne alındığında işlevsellik konusu sorun olmaya devam edecektir. Zamanla bunun nasıl sonuçlanacağını göreceğiz. Çünkü şu ana bakarsanız, AB'nin bu konuda kanunları olamaz diyen birçok dava var ve bu davalar ile kanunlara bakmamız gerekiyor. Biraz önce tartıştığımız gibi medya çalışmaları piyasa fikrinden geçiyor ancak ortak bir Avrupa pazarı varsa doğal olarak bu pazarlar üzerinde ortak bir Avrupa denetimine ihtiyacınız var demektir.

Birliğin bütünleşme hedeflerine katkı sağlama bağlamında yasal düzenlemeler yoluyla üye ülkelerin antidemokratik uygulamalarına ve küresel aktörlerin sınır tanımayan yaklaşımına karşı bir sınır çizilmesi, dijital iletişim alanında zorunlu bir adım olarak görülürken, bu adımlar politik işleyişin teknik boyutunu aktarmaktadır. Ancak Zita'nın hak temelli kamusal alanların inşasındaki en önemli ifadesi, fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır. Birlik, dijital medya ve iletişim alanlarına yönelik gerçekleştirdiği düzenlemelerde teknik bir altyapı sunabilir ancak Zita, fırsat eşitliği

ilkeleri ve Birliğin temel özgürlük alanlarıyla güçlendirilmiş kamusal alanların inşasının önemine vurgu yapmıştır:

Avrupa kamusal alanını ulusal kamusal alanların üzerinde büyütmek zaten yeterliyse, bu muhtemelen 20 ve 30 yıl içerisinde görebileceğimiz bir şey olacaktır. Evet, Avrupa düzeyinde kamusal alanlar var; orada özgürce tartışabilirsiniz ve oraya katılabilirsiniz. Böylece, her Avrupa ülkesinden gelen sesleri duyabilirsiniz. Ancak burada bir fırsat eşitliğinin sağlanmasına ihtiyaç vardır. Bu durum, AB'nin temel özgürlük alanlarıyla benzeşmektedir. Örneğin başka bir Avrupa ülkesine seyahat etmek, başka bir ülkede çalışmak ve başka bir ülkede eğitim görmek bu temel hakların birer yansımasıdır. Ancak Viyana'nın işçi bölgesinde bir işçi çocuğu olarak büyüdüyse, muhtemelen hiçbir zaman Paris'e gidemeyeceksiniz, orada çalışamayacak, Erasmus hareketliliğinizi orada yapamayacaksınız. Çünkü burada önemli bir finansman kaynağı söz konusu olmaz ise bu fırsatlara erişemezsiniz. Şu anda AB'de sahip olduğumuz sorunların birçoğu elit kesimden kaynaklanmaktadır. Elit kesimin tüm fırsatlara erişimleri var ve bu yüzden AB fikrine tam olarak destek sağlıyorlar. Ben şu soruyu kendilerine sorabilirim: Avrupa yurttaşı olarak vergimi ödüyorum ancak hakkımı Brüksel'den istememe rağmen alamıyorum. Bu eşitsiz duruma karşı kamusal alanda ve Avrupa siyasetinde nerede olabilirim?

Mevcut fonlar ve sosyo-ekonomik konular nedeniyle önemli bir bölünme yaşıyoruz. Sadece üye ülkeler arasındaki düzey farklılıkları söz konusu değil, aynı zamanda bir ülkenin kendi içerisindeki bölgeler arasında da farklılıklar ve eşitsizlikler söz konusu. Bu eksenlerde AB'de kamusal alanların yaratılmasında ve gelişiminde iki temel faktör var. Birincisi, ekonomik ve sosyal faktörler, ikincisi ise Avrupa dijital kamusal alanının yaratılmasına yönelik farklılıklar. Bu iki faktörün birlikte geliştiğini düşünüyorum. Sosyo-ekonomik durumunuza göre bazı şeylere erişebilecek, bazı şeylere ise erişemeyeceksiniz. Hepimiz, Facebook ve Instagram'ı ücretsiz oldukları için kullanabiliriz. Bu platformların ücretsiz olmadığını biliyorsunuz ama yine de herkesin erişebildiği iddia edilmektedir. Diğer yandan, bir vergi mükellefi olarak kamu hizmeti medyasına katkı sağlamam gerektiğini söylüyorum. Artık televizyon izlemesem de kamu hizmeti yayıncılığını desteklemek için bu altyapıyı desteklemem gerektiğini düşünüyorum. Bu destek, arabam olmasa bile otoyolların ve sokakların geliştirilmesi konusundaki finansal desteğine benziyor. Her ne kadar birileri neden otoyollarımız olduğunu daha kolay anlayabilse de muhtemelen hoşlanmadıkları programları hazırlayan ve haber yapan gazeteciler için neden bir milyar Avro'ya ihtiyacımız olduğunu anlamıyorlar.

Rekabet temelli piyasa mantığı altında oluşturulan politikaların uluslararası büyük platformlara karşı geliştirildiğini aktaran Zita, kamusal alana katılımında, AB temel hak ve özgürlükleri ile ulusal düzeyde ele alınan medya mevzuatlarının birbirine yakınlştırılması gerektiğini açıklamış ancak, ulusal çıkarların bu konuda daha korumacı olduğunu da vurgulamıştır:

AB tarafından geliştirilen Dijital Haklar ve İlkeler, Dijital Hizmetler Kanunu, Dijital Piyasalar Kanunu ve Genel Veri Koruma Düzenlemeleri eski piyasa mantığı altında oluşturulmuştur. Bu mevzuatlar, çoğunlukla AB dışından gelen büyük platformlara karşı savunma mevzuatı olarak üretildiler. Ancak Avrupa Medya Özgürlüğü Yasası, dijital kamusal alanda hala mevcut olan hakların temel hakları barındırdığını söylüyor. Avrupa Medya Özgürlüğü Yasasının bunun için

yeterli olup olmadığını her zaman tartışabiliriz. Ulusal düzeyde medya düzenlemeleri her zaman daha katıdır. Biz, ulusal medya mevzuatlarını AB içerisinde daha ortak bir seviyeye getirmeye çalışıyoruz. Ancak bunun yakın gelecekte mümkün olup olmayacağını mahkeme kararları gösterecektir. En azından bu konuda umudum yüksek.

Avrupa Medya Özgürlüğü Yasasının sahip olduğu değerler, genel piyasa mantığı içerisinde büyük platformlara karşı bir savunma aracı olduğu görülmektedir. Çünkü hedefler bağlamında ortaya konulan irade, sektörel temelde ilerlerken, yurttaşın iletişim hakkına yönelik yaklaşım ikincil düzeyde kalmaktadır. Zita'nın vurguladığı haklar ve bu haklara ilişkin temel mesele, erişim hakkı ekseninde fırsat eşitliğine ve kamusal alanda varlık sorunsalına odaklanmaktadır. Fırsat eşitliğinin hem ekonomik hem de toplumsal zeminde karşılık bulması, yurttaşların kamusal alanın temelini oluşturan iletişim hakkına sahip olması ve kamusal alanların gelişimi konusunda fırsatlar yaratacaktır.

Danny Lämmerhirt, AB'nin hak temelli kamusal alan inşasında ihtiyaçları ve atması gereken adımlarına ilişkin veri yönetimi açısından bir bakış açısı ortaya koymuştur. Lämmerhirt, klasik tanımına ek olarak kamusal alanı, internet ve iletişim araçlarının kullanımıyla ve aynı zamanda tüm Avrupa yurttaşlarının erişim haklarıyla tanımlamaktadır. Bu konuya ilişkin yasal düzeyde, özellikle düzenleme noktasında daha fazla adımın zorunlu olabileceğini ve veri alışverişi konusunda standartların geliştirilebileceğini öne sürmüştür. Yasal düzenlemelerin getirdiği teknik ve altyapı ihtiyaçlarının karşılanmasında maliyetlerin yüksek olacağını aktaran Lämmerhirt, Birliğin kamusal alanı farklı şekilde düzenleyebilmesi için alternatif teknolojiler üzerinden bir öneri sunmuştur. Bu öneriyi, şu örnek ile somutlaştırmıştır:

Oluşturulmasında çok fazla finansmana ihtiyacınız olacak olan bulut hizmetleri, arama motorları ve sosyal medya ağları geliştirebilirsiniz. Şu anda Avrupalılar, bunu geliştirmek istiyorlar. Diğer yandan da kanunlar yoluyla da dijital piyasada küresel firmalara karşı oyun alanlarını yeniden çizmeye çalışıyorlar. Dijital Hizmetler Yasası bu amacın bir parçası konumundadır. Ancak tüm bunlara karşın ekonomik programlar oluşturulabilir. Buna ETIC deniyor. Bu, şu anda Avrupa Komisyonu içinde açık kaynak teknolojisini desteklemek için geliştirilmekte olan bir finansman aracıdır. Bu ve bunun gibi araç ve programlar aracılığıyla, alternatif teknolojilerin geliştirilmesi desteklenmelidir. Özellikle araştırma kuruluşu olarak hizmet veren, veri noktalarından veri toplayan kuruluşlara daha fazla kamu yatırımı yapılması gerektiğini ve bu kuruluşların daha uzun vadede var olabileceğini, aynı zamanda bir altyapı haline gelebileceğini düşünüyorum.

Birlik tarafından sağlanan finansman araçları başta olmak üzere, serbest girişimcilerin oluşturacağı altyapı girişimleri, projelere ve programların niteliğine göre değişiklik gösterebilirken, hak temelli kamusal alanların inşasına yönelik sürecin kendi içerisinde büyüyen bir harekete bağlı olacağını savunan Jaursch, bu alanda gerçekleşecek değişimin tek bir kararla ve tek bir siyasal veya ekonomik reformla hemen değişmeyeceğini vurgulamıştır:

Yasal açıdan bakıldığında, sınır ötesi medya birleşmelerinin ve hatta medya çalışanı hareketlerinin nasıl yürütüldüğü konusunda bazı değişikliklerin olması gerektiğini düşünüyorum. Ekonomik açıdan konuşursak, eğer AB çapında sınır ötesi medya yayıncıları veya gazete çalışanları oluşturmak istiyorsanız, bunun şu anda ulusal düzeyde mevcut olandan çok daha fazla para ve altyapı gerektireceğini düşünüyorum. Siyasal açıdan bakacak olursak, bunu yapmak için temel bir iradeye sahip olmak gerekiyor. AB çapında ortak kamusal alanı teşvik etmek, medya ve toplumsal düzeyde hak temelli kamusal alanın geliştirilmesi konusunda yol haritasını çizebilecektir. Tarihe baktığımızda, Avrupa Parlamentosu'nun zaman içerisinde nasıl daha fazla yetkiye sahip olduğunu görebiliriz. Ancak bu yetkiye rağmen politik tartışmaların çok fazla çekici olmadığını açıkça görebiliriz. Bu süreç, hak temelli kamusal alanın inşasına yönelik süreç, kendi içerisinde büyüyen bir harekete bağlıdır. Bu alanda gerçekleşecek değişim, tek bir kararla, tek bir siyasal reformla veya ekonomik bir reformla hemen değişmeyecektir.

Dr. Grassmuck, AB'de hak temelli kamusal alanların oluşturulmasında en büyük dinamiğin hukukun üstünlüğüne dayandığını belirtmektedir. Ona göre bu husus, aynı zamanda basın ve ifade özgürlüğü için de geçerlidir. Medyada özgürlük alanına ilişkin Dr. Grassmuck şu ifadeleri kullanmıştır:

Bu özgürlük alanlarının oluşturulması, medyada ekonomik sürdürülebilirlik için de geçerlidir. Örneğin, yeni bir medya aracı kurmaya karar verir ve yatırım yaparsınız, gazetecileri işe alırsınız, bir konsept tasarlar ve başlarsınız. Talep olduğu takdirde, başarılı olursunuz. Ancak ülkelerin ifade ve basın özgürlüğü konusunda sahip olduğu sorunlar, ekonomik yatırımlarınıza zarar verir. Dolayısıyla bu, bir girişimcinin belirli bir pazarda veya belirli bir ülkede hukukun üstünlüğünün varlığından emin olamaması durumunda alamayacağı bir risktir. Bana göre bu, her şeyin mutlak temelidir ve diğer her şey bundan kaynaklanır. Medyada ekonomik dinamiklerin tekellere yol açmaması için dikkatli olmanız gerekir. Kapitalist piyasaların kendi başına bırakıldığında tekelleşmeye yöneldiğini biliyoruz. Dolayısıyla bunu engelleyecek yasal bir çerçevenin olması gerekiyor. Ancak, AB'de medya sektörü için bir rekabet hukuku yoktur.

Araştırmacıların hak temelli kamusal alanların inşası sürecine ilişkin verdiği yanıtlar, üç ana başlıkta öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Avrupa yurttaşlık değerleri ile dijitalleşmenin birlikte düşünülmesi zorunluluğu; ikincisi, AB medya ve iletişim politikalarının rekabet yasası anlayışından uzaklaşarak iletişim hakkı temelinde

geliştirilmesi; üçüncüsü ise ülkeler ve Birlik arasında dijitalleşmeye konu olan politika alanları konusunda iş birliği ve görev dağılımı yapılarak ulusal ve Birlik politikalarının birbirine yakınlaştırılması.

İlk zorunluluk, kurucu değerler ekseninde düşünüldüğünde dijitalleşmenin bugün yurttaşlar arasında kamusal hizmetlere erişim noktasında eşit fırsatlar yaratma noktasında temel bir dinamiğe sahiptir. İkinci zorunluluk, özellikle Birliğin dijitalleşme konusunda gelişen içsel ve dışsal faktörlere karşın rekabet anlayışını bırakarak yurttaşlarını koruyan bir ekseninde hareket etmesini istemektedir. Üçüncüsü ise Brüksel ve üye ülke yönetimleri arasında temel koordinasyonun sağlanarak ihtiyaçların tartışılması ve ortak hedefler ile hareket edilmesi gerekliliğini taşımaktadır. Bu üç temel başlığın ortaya koyduğu ihtiyaç ve zorunluluklar, AB kamusal alanlarının farklı perspektiflerde güçlendirilmesine zemin hazırlayacağı iddia edilmektedir.

4.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DİJİTALLEŞME SÜRECİNE YÖNELİK TOPLUMSAL İHTİYAÇLAR VE HUKUKİ DÜZENLEMELERİN VARLIĞI

Piyasanın işleyişine dair beklentilerden uzaklaşmış, yurttaşların ihtiyaçlarının karşılanmasının kamu kurumlarında uygulanan dijital teknolojilere nasıl yansıtılabileceği hususu, dijitalleşme politikalarını geliştirme noktasında Birlik için önemli bir sorudur. Bu soruya cevap verebilmek ve toplumsal ihtiyaçları karşılayabilmek için üye ülkeler ve yurttaşlar için ortak bir zeminin hazırlanması gerekmektedir. Bu ekseninde, AB'de dijitalleşme sürecini yönlendiren toplumsal ihtiyaçların neler olduğu ve bu ihtiyaçların karşılanmasına ilişkin düzenleyici hukuki çerçeveler tartışılmıştır.

Bu noktadan itibaren, dijitalleşme konusunda toplumsal ihtiyaçlara yönelik ortaya konan fikirler, bugün AB'nin dijitalleşme konusunda politik ve hukuki düzenlemelere ilişkin adımları anlama ve bunlara dair fikirleri sunma açısından katkı sunmaktadır. İlk olarak, diğer başlıklar altında da sıkça dile getirilen piyasa mantığı bu başlık altında da dile getirilmiştir. Piyasa, yani rekabet ve kâr arayışının bu kadar çok dile getirilmesinin temel nedeni, AB'nin ortak pazarının geleceğine dair

planlarıdır. AB, dijitalleşme politikaları kapsamında ortak pazarını da göz önünde bulundurarak bu konuya ilişkin atıflarda bulunmakta ve öncelik vermektedir. Bu ekseninde, eski piyasa mantığı çerçevesinde Avrupa dijital kamusal alanının Avrupa ortak pazarı için büyük bir fırsatı olduğunu belirten Zita, bu pazarı geliştiren temel hususun da Avrupa'da kaliteli medya üzerine kurulu bir dijital kamusal alanın olduğunu aktarmıştır. İdeal anlamda aktif yurttaşlığa sahip olacak bireylerin dirençli bir Avrupa'nın gelişimine katkı sağlaması beklenen bir sonuç olmasına karşılık bazı sorunların da oluştuğuna dikkat çekmektedir:

En büyük sorun şudur ki uluslararası platformlar haberi yaymada ve bireyler arası iletişimi sağlamada çok güçlüdürler. Küresel dijital platformlar, ticarileştirme mantığı çerçevesinde tüm yurttaşlar için manipülasyon ve dezenformasyon potansiyeli taşımaktadır. AB'nin ulusal medyayı düzenlediği gibi kendi dijital platformlarını da düzenlerse bu platformların büyük ölçüde güç kaybedeceğini düşünüyorum. Böylece güvenilir bilgiyi ve haberi yurttaşlar arasında yaymak adına kendi platformlarımızı kurmak toplumumuzun büyük bir adımı olacaktır.

Zita'nın vurgulamış olduğu temel husus, ticarileştirme mantığı çerçevesinde manipülasyon ve dezenformasyonun uluslararası platformlar için bir araç olmasıdır. Manipülasyon ve dezenformasyon, sosyal medya platformu kullanıcılarının bilgilerinin ticari ve siyasi çıkarlar temelinde kullanılması, halkın kamusal konularda kişisel çıkarlar amacıyla yönlendirilmesi ve yanlış bilgilerle yanıltılması önemli sorunları ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle Zita, AB kontrolünde geliştirilen, ticari çıkarlar gözetmeyen ve ortak değerlerle güçlendirilmiş bir platformun kamusal iletişimde halkın ihtiyaçlarını karşılama noktasında faydalı olacağını belirtmiştir.

Zita'nın AB'nin dijitalleşme politikalarına yönelik piyasa temelinde ve güvenlik bağlamında sunmuş olduğu yaklaşıma ilişkin Lämmerhirt, AB'nin dijitalleşme sürecinde yasal düzenleme yapma sürecine dair Birliğin belirli gündem ve siyasi hedeflerinin olduğunu vurgulamıştır. Bu ekseninde, Dijital Piyasalar Yasasının daha güçlü bir pazar alanı yaratarak tekelleri kırmaya çalıştığını, Dijital Hizmetler Yasası ile de kapı eşiği beşikliği rolüyle platformların hesap verebilirliğini ölçmeye çalıştığını açıklamıştır. Bu hususa ilişkin Lämmerhirt şunları aktarmıştır:

Pek çok şeyin aslında piyasalar etrafında çerçeveselendiğini düşünüyorum. Veri Yönetişimi Yasası, Yapay Zekâ Yasası gibi düzenlemelerle platformlar ve kullanıcılar arasında aracı olabilecek kuruluşların oluşturulması veya etkinleştirilmesiyle de ilgili düzenlemeler yapılmaya çalışılıyor. Bu açıdan bakıldığında, bunun daha çok yeni organizasyonlar için de bundan faydalanabilecek bir pazar yaratmakla, sadece pastadan pay almakla ilgili

olduğunu söyleyebilirim. Bu hiç de şaşırtıcı değil çünkü Avrupa Birliği bir serbest piyasa bölgesi.

Ve sık sık şunu söylüyorum, eğer Avrupa değerleri hakkında düşünürsek, Avrupa Birliği'nin çoğunlukla bir serbest ticaret bölgesi olduğunu unutmamalıyız. Ama belki Avrupa Birliği konusunda da şüpheli davranıyorum. Ancak bu, en azından kendimize sorduğumuz bir şey: Aslında bunu nasıl yapıyoruz, kamusal değerler neler? Kamusal değerler bizim için de tartışmalı bir kavram, ne anlama geliyor? Peki bunları dijitalleştirme süreçlerine nasıl dahil edeceğiz?

Lämmerhirt'in bu sorulara ilişkin kamusal değerler fikrini, yasal gerekliliklerle bağdaştırarak ortak bir zeminde tanımlamanın önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu ekseninde değerler konusu, erişebilirlik ve bu erişebilirliğin sağladığı fırsatlar doğrultusunda teknolojinin kullanımına yönelik farklı yorumlamaları da beraberinde getirmektedir. Bu ekseninde Lämmerhirt'in aktarımı şu şekildedir:

Hepimizin teknolojiye farklı bir bakış açısı var ve bu da aslında ortak bir noktaya gelmeyi gerçekten zorlaştırıyor. Teknoloji standartlarına göre, teknolojinin nasıl görünmesi gerektiği, bunun için kalite gereksinimleri ortaya çıkmaktadır. Bunlar her zaman sadece bir uzlaşmadır, değil mi? Ve tavizler açısından, kamusal değerlerin sabitlenmesinin oldukça doğal olduğunu düşünüyorum, yani hepimizin üzerinde hemfikir olabileceği bir şey, ama sonra sadece şu soru var, gerçekte nasıl görünüyor? Ve bence bu, bir standardın tasarlanması ile bunun pratikte nasıl kullanıldığı arasında her zaman biraz gerilim vardır.

Lämmerhirt, yurttaşların dijital kamusal alanların gelişiminde topluluk anlayışını güçlendiren yöntemlere dikkat çekmiştir. Bu çerçevede, dijital platformların yönetiminde katılımcılığı ön plana koyan bir anlayışın oluşmasını ve platformların güven üzerine inşa edilmesini önermektedir.

Dijital araçların gelişiminde piyasa mantığının dışına çıkma arayışı ve yapılan düzenlemeler ile Brüksel'in dijital pazarı güçlendirme arayışı sarkacı içerisinde ilerleyen Birliğin dijital kamusal alanları geliştirme konusunda erişebilirlik meselesini ön plâna koymasına ilişkin görüşler de söz konusudur. Bu hususa ilişkin Merya Akyel Chiu, Avrupa'da birçok insanın İngilizce bilmediğini, kendi evinde ve köyünde sadece bir radyosu olan çiftçinin bir bilgiye ulaşmasının neredeyse imkânsız olduğunu belirtmiştir. Çünkü AB'de kamusal alanların gelişimi konusunda hem dil probleminin olduğunu hem de bilgiye erişimde teknolojik araçlara erişiminin kısıtlı olduğunu vurgulamıştır.

Dil bariyeri ve katılım sorunu üzerinden Baratsits de engelliler ve göçmenler gibi toplumsal grupların kamusal alana katılımına ve ihtiyaçlarına ilişkin görüşlerini paylaşmıştır:

Tartışmaya herkesin katılması zorunluluğu vardır. Yani, yine, bu dil sorunu ortaya çıkabiliyor. Ancak erişim soruları sadece dille ilgili değil, aynı zamanda kullandığı dilin türüyle de ilgilidir. Bu da sağır insanlar veya azınlıklar veya diğer özel erişim faaliyetleri gibi özel ihtiyaçları olan insanlar için de erişilebilirlik anlamına geliyor. Erişebilirlik, engellileri kapsamasının yanı sıra AB’de yaşamayan diğer bireyler için de söz konusudur. Çünkü onların da demokratik sürece dahil edilmesi gerekiyor.

Dijital kamusal alanların geliştirilmesi noktasında, toplumsal ihtiyaçlara ilişkin alınan görüşler, çeşitli dinamikler altında farklılık göstermektedir. Makro düzeyde, Birliğin rekabet ve güvenlik temelinde küresel platformlara karşı oluşturduğu politika alanı, özellikle güvenikleştirme anlayışı ekseninde dezenformasyona ve manipülasyona karşı toplumsal ihtiyacın olduğunu vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra, dijital erişim ve bu erişim aracılığıyla kamusal alana katılım konusundaki olanaklar da erişim farklılıklarına ilişkin genel vurguyu oluşturmaktadır.

İhtiyaçlar ekseninde Avrupa kamusal alanının gelişimini desteklemek için dijital alanda hangi düzenleyici kuralların zorunlu olduğu ve bu düzenlemelerin arkasında yatan nedenlere ilişkin araştırmacılar farklı görüşler sunmuşlardır. Bu ekseninde Jaursch, çevrimiçi platformlara ilişkin kuralları ele alan Dijital Hizmetler Yasası ve rekabet hukukunun bir parçası olan Dijital Piyasalar Kanununun var olduğunu ancak bu yasa ve düzenlemelerin gerçekte ne işe yarayacağını yargılamanın zor olduğunu aktarmıştır. Bunun yanı sıra, yaptırım mekanizmalarının henüz mevcut olmadığını, bu nedenle de Avrupa yurttaşlarını koruma ve destekleme konusunda AB’nin verdiği taahhütleri yerine getirip getiremeyeceğini anlamak için biraz zamana ihtiyaç olduğunu altını çizmiştir.

Jaursch’un ifade ettiği dijital düzenlemelere ilişkin Baratsits’in aktarımı şu şekildedir:

Dijital Hizmetler Yasası, Yapay Zekâ Yasası ve Genel Veri Koruma Düzenlemesi gibi bazı büyük yasalar söz konusu. Bunların kamusal alanların korunmasına ilişkin belirli bir yasal çerçeve oluşturması gerekiyor. Ancak bu düzenlemelerin arkasında yatan temel mantık, bir dereceye kadar bilgi piyasasındaki büyük aktörler için kurallar sağlamaktır.

Ancak daha önce de belirttiğim gibi, bu düzenlemelerin gerçekten de içinde bulunduğumuz durumu çözebileceğini düşünmüyorum. Yani benim bildiğim kadarıyla daha önce ticari medyanın reklamlardan elde ettiği gelirin yaklaşık %50’si büyük platformlara gidiyordu. Ve bu oran giderek artıyor. Öte yandan izleyici dışında da muazzam bir miktar bunu büyük platformlara veriyor. Ve her ikisi de Avrupa’daki medya ortamımızın bir çalkantı içinde olduğu anlamına geliyor. Yani aslında kendimize sormamız gereken boyutta bile bir çarpıklık var, demokrasilerimizin dördüncü sınıfını nasıl kurtarabiliriz? Nasıl ki yargımız varsa, yürütme, yasama ve dördüncü kuvvetimiz de var.

Birliğin mevcut dijital düzenlemelerle kamusal alanlarını koruma konusunda yetersiz olduğunu belirten ve Birliğin elindeki düzenlemelere inanmadığını aktaran Baratsits, ABD ve şirketlerle yaşanan anlaşmazlıklar sonucunda Brüksel'in Meta ve Amazon gibi firmalara ceza verilmesine yönelik kararlarının olduğunu vurgulamıştır.

Araştırmacıların AB'nin dijitalleşme sürecine yönelik toplumsal ihtiyaçlar ve hukuki düzenlemeler bağlamında ortaya koyduğu görüşler, şu anki koşullar altında dijitalleşme politikalarının ve hukuki düzenlemelerin yurttaşların kamusal alana katılımında fırsat eşitliğini yaratma konusunda yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmacılara göre AB, dijitalleşme sürecinde piyasa mantığından uzak normatif bir politik süreç geliştirememekte, dijital yaşamda kamusal alana katılımın en önemli maddesi olan katılımcılık konusunda ise hukuki bir güvence geliştirmekten uzaktadır.

4.4. DİJİTALLEŞMENİN SOSYAL VE POLİTİK KATILIMIN GELİŞİMİNDEKİ ROLÜ VE AVRUPA'DA ORTAK REFAHIN GELİŞİMİNE KATKISI

Görüşmede, Prof. Dr. Thomass'ın toplumsal refahın gelişimine yönelik Dünya Bankasından alıntılanarak paylaştığı, *“Toplum, toplumsal kalkınmanın temel konularını ne kadar açık bir şekilde tartışırsa, bir toplum o kadar refaha ulaşabilir”* ifadesi, bugün AB'nin dijitalleşme politikalarına ve dijitalleşme politikalarının da kamusal alanların ekonomik ve sosyal açıdan gelişimine yönelik bir referans olarak ifade edilebilir. AB kamusal alanlarının dijital dönüşümüne yönelik AB kurumlarının sahip olduğu sorunları, ihtiyaçları ve stratejileri bağlamında görülen sonuçlar, AB'nin bir ortak pazar olduğunun unutulmaması gerektiği ve Birliğin dijitalleşme politikalarını da bu ekseninde geliştirildiği yönündedir.

Kuruluş felsefesi açısından ortak barışı tesis etmeyi ve ortak bir pazar etrafında ekonomik ve toplumsal kalkınmayı hedefleyen AB için dijitalleşmenin ve birleşik kamusal alan hedefinin Avrupa yurttaşları arasında sosyal ve politik katılımı teşvik etme ve kolaylaştırma süreci, eşitlik ilkesi ekseninde iletişim hakkını oluşturmaktadır. Dijitalleşmenin kamusal alanda daha fazla bireyi, ülkeleri ve bütünleşme alanlarını kapsamaması, eşitlik ilkesini somut hale getirmektedir. Eşitlik ilkesinin yasalar aracılığıyla herkesi kapsamaması soyut bir anlam ifade ederken, bu ilkenin kamusal

yaşamın parçalarından iş, eğitim, kültür, siyaset ve sosyal yaşam gibi alanlarda somutlaşması, bireylerin katılım düzeyiyle ölçülmektedir. Ancak dijitalleşme meselesi, kamusal alanların parçası olan bu alanlara yurttaşların erişiminde bir aracı haline gelmiştir. Bu aracı olma hali, kamusal alanlara dolaylı katılımı da beraberinde getirmektedir. Bu durumda dijitalleşme meselesi, sahip olunan imkânlar dahilinde hem bir fırsat hem de bir zorluktur.

Bu başlık ekseninde, AB kamusal alanlarının dijital dönüşümünde dijitalleşmenin Avrupa yurttaşları için sosyal ve politik katılımı teşvik etmedeki rolü ile Avrupa refahına katkısı konusunda görüşler ele alınmıştır. Bu hususa ilişkin araştırmacılardan Chiu'nun sunmuş olduğu argümanlar, Avrupa kamusal alan meselesini özellikle yurttaşlık bağlamında somutlaştırmaktadır.

Chiu'ya göre, Avrupa'daki bölgeler arası ekonomik ve dijital eşitsizlikler, kamusal alanlara katılım konusunda yurttaşlar için engeller oluşturmaktadır. Bu engellerin oluşturduğu sorunlara yönelik bu alanda araştırmalar yapan aktörlerin hayalindeki dijital kamusal alan, Avrupa yurttaşları için toplumsal ve siyasal açıdan nasıl kapsayıcı olabilir? sorusuna karşılık Chiu, Birliğin belirlediği hedefleri projelendirmeye başladığını aktarmıştır. Bu çabanın da dijitalleşme ekseninde daha fazla fırsat eşitliği sunan sonuçlar verdiği takdirde insanların katılımının daha yüksek olacağını altını çizmiştir.

Chiu'nun sunduğu bu yaklaşım, kapsayıcı bir temelde kamusal alanlar için sosyal ve politik katılımın önerisini oluşturmaktadır. Bu öneri de Chiu için ortak yurttaşlık anlayışından geçmektedir. Avrupa kamuoyunda yapılan anketlerde sorulan Sizce Avrupalı olmak ne demek? sorusuna karşılık insanların çoğunluğunun serbest dolaşım dışında verebileceği bir yanıtının olmadığı görüşünü aktaran Chiu için Avrupa kamuoyunda Avrupa yurttaşlığının bir *mit* olduğu düşünülmektedir.

Chiu, bir mit olarak görülen yurttaşlığın daha iyi anlaşılabilmesi için kamusal tartışmalara katılımında açık bir kapının bırakılmasının canlı kamusal alanlar yaratmada bir adım olacağını da belirtmektedir:

Avrupalılar, tartışmalara katılım fırsatı elde ettikçe, kendileriyle ilgili problemleri ve ihtiyaçlarını daha net bir şekilde görebileceklerdir. Bu gelişim, bireylerin bu konularla ilgili çalışan sivil toplum kuruluşlarıyla ve aktivistlerle de birlikte hareket etme konusunda fırsat tanıyacaktır. Kamusal alana ilişkin uygulanan projeler, kampanyalar ve etkinlikler 450 milyon kişinin refahını ve kamusal alana katılımını topyekûn artırmaya da en azından yerel ve bölgesel düzeyde katılımı artıracak bir potansiyele sahip olacaktır.

Bu noktada, Chiu'nun katılım ve ortak hareket etme konusunda ortaya koyduğu iyimser yaklaşıma karşılık Linden ise, dijitalleşme ile Avrupa yurttaşlarının sosyal yaşamdaki geleceğine yönelik potansiyeli tartışmanın yerinde olacağını aktarmıştır. AB'nin dijitalleşmeye yönelik stratejiler aracılığıyla kamusal alanda bir iklim yaratmaya çalıştığını, bu çabanın yurttaşlar için zamanla gelişen erişim ve dijital olgunlukla artacağını vurgulamıştır. Ancak Linden'e göre, erişim ve dijitalleşme noktasında temel husus ekonomik gelişmelerdir. Linden, Birliğin ekonomik gelişmeler ışığında dijitalleşme sürecinde toplumsal alanlara yönelik yeni dinamikler yaratmak zorundadır.

Öte yandan Zita, kaliteli medya üzerine kurulu dijital kamusal alanlara sahip olduğu takdirde, Avrupa yurttaşlarının kamusal alanlara sosyal ve politik katılımı konusunda dayanıklılığının artacağını aktarmıştır. Kaliteli medya aracılığıyla güvenilir bilgi ve habere kaliteli dijital platformlar aracılığıyla ulaşmanın daha sağlıklı olacağını vurgulayan Zita,

Daha iyi haberler aramak için kendi platformunuza gitme fikri, AB için özgürleşmenin büyük bir adımıdır. Büyük platformların paylaştığı hızlı ve tüketilebilir, doğruluğa muhtaç haberlerden daha iyisini arıyorum. Çünkü benim kullandığım bu platformların sağladığı akışlar, çoğunlukla kimin yeterince para ödediği, kimin algoritmayı manipüle etme konusunda daha iyi deneyime sahip olduğuyla ilgilenmektedir. Dolayısıyla bu durum, dünyadaki tüm yurttaşlar için manipülasyon ve dezenformasyon potansiyeli taşıyor.

Büyük platformlar aracılığıyla ticarileştirilen iletişimin ve medya üretiminin geldiği noktada Zita'nın Birlik için önerdiği Avrupa dijital kamusal alanı fikri, para kazanmanın ve yurttaşlarını kontrol etmenin ötesinde bireylerin yurttaş, kullanıcı ve tüketici olması ve bunların hepsinin bir araya gelmesidir. AB'de yurttaşlar için tüm bunların bir araya gelmesi herkes için katılım konusunda önemli bir eşik olacaktır.

Zita için bu alternatif beklenti teorik bir husustur. Öte yandan, ABD ve Çin menşeli platformlara benzer platformların da Avrupa'da yapılabileceğini ancak önerisinin ötesinde kâr odaklı olduğu ve kapitalist olarak kullanıldığı sürece Amerikan platformlarıyla aynı sorunları üretecektir. Zita'nın da altını çizdiği üzere, böyle bir sorunsalın varlığı ve Avrupalı platformların kâr elde etme isteği, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kamuoyunun çok önemli olduğuna karar veren ve kamu hizmeti medyasını destekleyen Avrupa için sorun olmaya devam edecektir.

Dijitalleşme politikasının Avrupa düzeyinde refah düzeyinin artırılmasına katkı sağlama noktasındaki yaklaşımlar, kendi içerisinde soru işaretlerini de içerecek

şekilde katılımcılar tarafından çoğunlukla olumlu yönde ifade edilmektedir. Ancak görüşlere yer vermeden önce, bu başlığın hemen altında Prof. Dr. Thomass tarafından Dünya Bankasından alıntılanmış ifadenin vurgusu önemlidir. Buradaki vurgu, kamusal yaşama ilişkin konuların açık bir şekilde tartışılması ve mümkün olduğunca sonuçlandırılması toplumu refaha ulaştırma potansiyeline sahiptir. Bu yaklaşım, AB’de kamusal alanların dijital dönüşüm sürecini sadece medya ve iletişim teknolojilerindeki dijital dönüşümü teknik açıdan ele almamakta, aynı zamanda bu dönüşümün Birlik ve üye ülkelerin politikaları çerçevesinde ne düzeyde yönetileceğini ve bunun halka nasıl faydalar sağlayacağını da ipuçlarını vermektedir. Prof. Dr. Thomass’ın vurguladığı bu söze ilişkin yaklaşımı, tartışma ve katılım kültürünün sağlıklı altyapılara sahip dijital seviyeye ulaşması durumunda ekonomik potansiyelin de hayata geçebileceği yönündedir. Ancak Prof. Dr. Thomass, bu noktaya gelene kadar AB’de ekonomik perspektifte neler olup bittiğine dair birçok faktörün olduğunu ve bu meselenin somutlaştırılmasının da zor olduğunu belirtmektedir.

Dr. Grassmuck’un dijitalleşmenin ortak refahı geliştirmesine ilişkin üç aktörlü temel yaklaşımı öne çıkmaktadır. Dr. Grassmuck’a göre, bu aktörlerden ilki olan Avrupa şirketlerin ve endüstrilerin dijitalleşme ile rekabet gücünün artacağı yönünde bir iyimser durum söz konusudur. Bu rekabet sürecinde özellikle mobilite, tıbbi uygulamalar ve medya için veri alanlarının yaratılması, bu alanlardaki aktörlerin bir araya getirilmesi ve verilerini paylaşabilecekleri güvenli alanlar yaratmak için dijital strateji önemli bir araçtır. Bu sürecin ikinci aktörü kamu kuruluşlarıdır. Dr. Grassmuck’a göre, yapay zekânın sağladığı üretken alanlar yurttaşlara yönelik kamu hizmetlerini iyileştirme gücüne sahiptir. Bu noktada, kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi aslında üye ülkelerin görevi olmakla birlikte, üye ülkeler arasındaki teknolojik altyapı farklılıklarının ortadan kalkması gerekmektedir. Dijitalleşme sürecinin son aktörünü ise yurttaşlar oluşturmaktadır. Dr. Grassmuck, ulusal siyasetin Avrupa siyasetiyle çatışmalı olduğunu ve bu ekseninde de ulusal düzeyli kamusal alanlarda Birliğe karşı yaklaşımın sertleşebildiğini aktarmaktadır. Bu çatışmalı sürece karşı iyi ile kötü olan arasındaki ayrımın ortak çıkarlar doğrultusunda yapılması gerektiğini aktarmaktadır:

Ancak Avrupa siyasetinin daha iyi olduğu alanlar da söz konusudur. Özellikle AB’nin dijitalleşmeye ilişkin bir fiber stratejisinin olması, ulusal durumları iyileştirme konusunda adımların atılmasını teşvik etmektedir. Dolayısıyla, yoksulluğun Avrupa yurttaşlarını çevrimiçi olmaktan ve iş bulma sürecinde çevrimiçi olanakları kullanmaktan alıkoymamalıdır. Ne olursa olsun gelişmek,

iletifim kurmak, iletifimde olmak, bilgilendirmek ve bilgili yurttaş olmak mümkün olmalıdır.

Dijitalleşme ile ortak refahın gelişimine ilişkin Linden ise Birliğin dijitalleşmeye yönelik karar ve stratejilerinin yol gösterici olabileceğini aktarmaktadır. Bu karar ve stratejilerin çoğunun temelde dış aktörlerle mücadelenin bir paręası olarak değerlendirdiği ağıklamasında, AB geręeęinin göz önüne alındığında ortak refahın gelişimine de katkı sağlayacağını aktarmaktadır. Özellikle Avrupa'da dijitalleşmenin benimsenmesinde bölgeler arası farklılıklara bakıldığında, bu konunun yoksulluk ve yoksunlukla ilgili olduğunu savunan Linden, dijitalleşmenin politika düzeyinde eşitlikle ve bölgeler arası düzey farklılıkları ile ilişkili olması, politikaların da bu anlayışı dayatması gerektiğini vurgulamaktadır.

Nic Newman ise dijitalleşmenin ortak refahın gelişiminde hem olumlu hem de olumsuz güce sahip olduğunu aktarmıştır. Newman, yapay zekâ ile daha fazla verimliliğe ve otomasyona yol ağacak teknolojik bir değişim dalgasının geliştiğini vurgulamaktadır. Bu durum, refahın artırılması açısından bir potansiyele sahip olsa da eşitlikleri de beraberinde getirebilir. Çok sayıda insan işsiz kalabilir ve toplumda daha fazla eşitsizliğe neden olabilir. Bu nedenle Newman, verimlilik açısından dijitalleşmenin faydalarından nasıl yararlandığı ve herkes için erişilebilirliğinin bu süreçte ortak refahın erişiminde belirleyici olacağını belirtmiştir.

Dijitalleşmenin Avrupa'da ortak refahın gelişimine ilişkin Zita, tarihsel bir perspektif sunmuştur. Zita, öncelikle bu dönemin anahtar kelimesinin *soğuk savaş* olduğunu vurgularken, kapitalist sistemli batı demokrasilerinin daha fazla refah ürettiği izlemine kapıldıklarını ifade etmiş ve savaş sonrası dönemin ruhunun da buna uygun olduğunu aktarmıştır. Ancak bugünün dünyasına baktıklarında bu düşüncenin artık kaybolduğunu ve her ülkenin de ekonomik sistemi itibariyle kapitalist sistemin bir paręası olduğunu aktarmıştır.

20. yüzyılın dünya savaşlarını yaşamış ve ardından da uzun süren Soğuk Savaş'ın merkezinde olan Avrupa'ya bakıldığında, bugün ortak çıkarının savunulması beklendiği AB'de sorunlara ve ihtiyaçlara karşı daha iyi çözümler geliştirmeye yönelik söylemin olmadığını aktaran Zita, AB'de kamusal alanın sadece içeriğe erişim anlamına gelmediğini, aynı zamanda bu bilgiyi kullanma becerisine de ihtiyacın olduğunun altını çizmiştir.

Zita için bu durum, Avrupa toplumunun yaşamış olduğu bir meydan okumadır. Bu meydan okumaya karşı Birliğin kamusal alanlarını güçlendirmeye yönelik yurttaşlarının katılımında dijitalleşme aracılığıyla becerilerini güçlendirerek yetkinliklerini artırmayı önermiştir.

4.5. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DİJİTAL KAMUSAL ALANLARIN GELECEĞİNE YÖNELİK ÖNERİLER VE ELEŞTİRİLER

Bu çalışmanın mülakat serisine ilk katılan Dr. Unterberger'in Avrupa demokrasisine yönelik yapmış olduğu *“Avrupa, sadece büyük patronların, CEO'ların ya da siyasilerin elinde değildir. Avrupa, bir demokrasi projesidir ve demokrasi, elbette temsili demokraside var olur”* vurgusu, kendisinden sonra mülakatlara katılan diğer araştırmacılar tarafından da Birliğin dijital kamusal alanlarının geleceğine yönelik değerlendirmelerinde bir pusula görevi görmüştür. Mülakata katılan araştırmacılar, AB'de kamusal alanların dijital dönüşüm sürecine yönelik kendi bilgi ve birikimleri ekseninde yanıtlar vermiştir.

Dr. Baratsits, AB'de kamusal alanın dijital dönüşüm sürecine yönelik iki yönlü beklentisinin olduğunu aktarmıştır. İlk olarak, 2000'li yılların başında kamusal alana ilişkin sorunların çözümünde ulusal hükümetlerin tek başına rol üstelenebileceğini düşünen AB düzeyindeki politikacıların yaklaşık 25 yılın ardından zihniyetinin çok değiştiğini vurgulayan Baratsits, son yıllarda AB bütünleşmesine zarar veren Brexit, terör olayları, yasadışı göç ve aşırı sağın yükselişi gibi olaylardan sonra politikacıların dijitalleşmeden dolayı kamusal alanlarda ortaya çıkan sorunları üye bir devletin tek başına çözemeyeceğini gerçekten öğrendiğini belirtmiştir. Bu nedenle, kamusal alanların dijital dönüşüm sürecine yönelik politikaların daha kapsayıcı düzeyde gelişeceğini ifade etmektedir.

İkinci olarak, AB'nin gelecekte bilgi güvenliğine ilişkin daha fazla sorunla karşılaşacağını altını çizen Dr. Baratsits, Avrupa kamuoyunu etkileyen dış politika eksenli dezenformasyona karşı güvenlik yatırımlarının artırılması gerektiğini vurgulamıştır. Özellikle küresel medya platformlarının oluşturduğu bu tahribata karşı egemen bir altyapının oluşturulmasının sorunların çözümü konusunda faydalı olacağını yineleyen Dr. Baratsits, mevcut kuralların tüm medya aktörlerine karşı kullanılması ve yurttaşları koruması gerektiğini belirtmiştir:

ABD'de TikTok'u yasaklamayı tartışıyorlar. Bunu neden Avrupa'da yapmıyoruz? Ben yapardım. Ama liberal ekonomik sistem koşulları altında pek çok ülkenin, örneğin Türkiye'nin ve Avrupalı hükümetlerimizin büyük teknoloji şirketlerine temsilcilik açtığını anlıyorum. Çünkü iç siyasi sistemi etkileyen bilgiler dolaşıma kolaylıkla girebiliyor. Bunun ekonomik ve toplumsal düzeyde güvenlikle ilgili çok fazla soru işareti var.

Birçok ülkenin küresel medya platformlarına yönelik yaptığı düzenlemelerin ve denetlemelerin olumlu bir yaklaşım olduğunu aktaran Dr. Baratsits, bu platformları Birlik içerisinde tamamen yasaklamanın ve ağır tedbirler koymanın platformlar üzerinde sert ve güçlü bir baskı olduğunu kabul etmekte ve Birlik düzeyinde normatif gücün caydırıcı olmasını beklemektedir.

Dr. Baratsits'in Avrupa kamusal alanlarını koruma noktasında, küresel medya platformlarını sert önlemler aracılığıyla denetleme önerisine karşı Prof. Dr. Thomass, Birlik içerisinde kamusal alanların dijitalleşme sürecine katkı sağlayacak ticari kaygı gütmeyecek platformların geliştirilmesi gerektiğini önermektedir. Şu anda farklı ülkelerde bu girişimler aracılığıyla kamu hizmeti yayıncılığına ve demokratik iletişimin gelişimine yönelik bir katkının olduğunu vurgulayan Prof. Dr. Thomass, Birlik genelinde tüm bu girişimleri birleştirmek için daha büyük çabaların gerektiğini bu nedenle de AB'nin bunun gerçekleştirilmesi için kolaylaştırıcı bir role sahip olmasını önermiştir.

Lämmerhirt ise ticari kaygı gütmeyen platformların kurulmasında bağımsız araştırmayı desteklemek için daha fazla fon sağlanmasının AB kamu politikası dahilinde olması gerektiğinin altını çizmiş, Avrupa'daki toplulukların kamusal alanların kendi koşulları altında kendi sosyal medya platformlarını da tasarlayabilmelerini savunmuştur. Bu aşamada, serbestinin kuralılaşmaya yol açmaması gerektiğini vurgulayan Lämmerhirt, özellikle veri kullanımı konusunda ayrıcalık yaratacak uygulamalardan kaçınılmasının önemli olduğunu aktarmıştır:

Platformların veri erişimiyle ilgili elde edebileceği hiçbir ayrıcalık olmamalıdır. Aslında, serbest girişimlerin bu kadar teşvik edildiği ortamda serbest platform kurma ve buna ilişkin araştırma süreçleri zorlu bir sürece tanıklık etmektedir. Bu nedenle AB'nin kuruluşlara ve bireysel girişimlere ciddi altyapı kurmaları için fon sağlanarak ekonomik olarak desteklenebilir. Bu sayede, Birliğin denetleme gücü ön plana çıkarılarak veri paylaşımı konusunda standartlar belirlenebilir.

Eşitlik ilkesi temelinde dijital kamusal alanlara erişimin kolaylaştırıldığı koşullarda bilgi ve düşünce paylaşımına yönelik daha fazla alanların gelişebileceğine dikkat çeken Chiu ise Amsterdam'da yaşayan bir gazeteci ile Polonya'nın küçük bir

köyünde yaşayan bir yurttaşın aynı platforma kendi içeriklerini yükleyebilmesi ve düşüncelerini paylaşabilmesinin, eşitlik için güzel bir örnek olduğunu aktarmıştır. Bu temenninin tam olarak gerçekleşmesi konusunda soru işaretleri olan Chiu, en azından böyle bir sistemin olmasına giden yolda eşitlik anlayışı çerçevesinde kâr anlayışından uzak kamusal medyanın geliştirilmesiyle mümkün olacağını vurgulamıştır.

Son olarak, Avrupa kamusal alanlarının dijital dönüşüm sürecine yönelik Nic Newman, yapay zekânın son yıllardaki etkin varlığına dikkat çekmiştir. Özellikle yapay zekâ teknolojisine ilişkin ABD ve Çin menşeli firmaların hakimiyetine karşılık oluşacak teknolojik ve ekonomik dengesizliklerin yıkıcı bir sonuca neden olacağını belirten Newman, Birliğin süreci anlaması için şu ifadeleri kullanmıştır:

Avrupa Birliği bununla rekabet edebilecek bir teknoloji şirketi ve kendi Avrupa teknolojilerini ne ölçüde kurmaya ve desteklemeye çalışıyor? Çin ve ABD ile rekabet halinde bir tür egemen Avrupa yapay zekâ sistemi kurmaya mı çalışıyor? Bunu yapması gerekiyor mu? Veya eşitlik, adalet, demokrasilere zarar vermeme gibi konularda konuştuğumuz bu gerilimleri düzenleme yoluyla yönetebilir mi veya yönetebilir mi? Bence bazı büyük sorunlar var çünkü sosyal medya çağında olup bitenlere, esas olarak ABD merkezli şirketlere bakarsanız, Avrupa Birliği bu teknolojilerin Avrupa versiyonlarını oluşturmayı başaramadı ve aynı zamanda Avrupa'yı da kontrol edemedi.

Birliğin bu süreçte birçok kez yetersiz kaldığını ve başarısız olduğunu belirten Newman, sorunları çözmeye ve rekabeti geliştirme konusunda çözümün kimsenin bilmediğini aktarmıştır. Bu teknolojilerin zamanla yıkıcı hale geleceğini, yabancı olmayan dijital araçlara erişimin zor, bu erişim sürecinde de toplumsal eşitliği sağlayacak anlayışın gelişmesinin yetersiz olacağını da sözlerine eklemiştir.

AB'de kamusal alanların geleceğine yönelik demokrasi bağlamında ve kapsayıcılık ve eşitlik beklentisi ekseninde ortaya konulan görüşler, dijitalleşmenin günümüz mevcut koşulları ve küresel rekabeti ele alındığında, veri güvenliği, küresel platformların rolü ve son yılların ekonomik ve yapay zekâ konusu altında soru işaretlerini ve potansiyel riskleri/tehditleri açığa çıkarmıştır.

Araştırmacılar, dijital dönüşümün geleceğine ilişkin katılım ve paylaşım noktasında idealize edilmiş bir söylem içerisinde olurken, AB'nin yurttaşların kamusal alana katılım, fırsat eşitliğinin sağlanması, uluslararası platformları denetleme ve temel değerlerine ilişkin koruyucu normları oluşturma konusunda soru işaretlerine sahip olduklarını belirtmişlerdir. Araştırmacıların temel yaklaşımı, bir temenniden öte,

Birliğin bütnleŖme mantığı içerisinde kabul edilen haklar ve ilkeler doğrultusunda, Birliğin normatif gücünün korunması yönündedir.

SONUÇ

AB’de kamusal alanların dijital dönüşüm sürecini iletişim hakkı bağlamında tartışan bu tez çalışması, elde edilen bulgular doğrultusunda Birlik için birleşik kamusal alanlar adlı bir kavram önermektedir. Bu kavrama giden süreçte çalışma, kamusal alanların tarihsel süreçteki dönüşümüne ve AB’nin bütünleşme sürecine tanıklık etmiştir.

Günümüzün Avrupa kamusal alanları, 18. ve 19. yüzyıl burjuva kamusal alanlarının bir mirasıdır. AB’nin ulus üstü bir yapı olarak ulusal yönetimleri Birlik çatısı altında toplaması, kamusal alan kavramını ulusal değerlerin ve gündemin ötesine taşıyarak, bütünleşme sürecine bağlı sorgulayıcı bir yaklaşımın geliştirilmesi gerektiğini göstermiştir. Birliğin bütünleşme sürecinde ekonomik, siyasal ve toplumsal alana yönelik her bütünleşme adımı, Brüksel’in Avrupa yurttaşlarıyla iletişimini geliştirmesi ve siyasal meşruluğunu halk nezdinde kabul ettirmesini zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluk ise Birliğin iletişim ve medya alanlarında ülkeleri ve yurttaşları da kapsayan politikalarını oluşturmuştur.

AB’de bütünleşmeye bağlı olarak iç dinamiklerin kamusal alanlara yapmış olduğu etki kadar, dış faktörler de önemli meydan okumaları ve fırsatları beraberinde getirmektedir. 1980’lerden itibaren temel değişim araçları olan küreselleşme ve dijitalleşmenin Avrupa siyasetinde, ekonomisinde ve toplumunda yarattığı dönüşüm, farklı normlar altında ulusal değerlerin ve gündemin de ötesine geçerek, AB’de kamusal alanların varlığına dair yeni ve sorgulayıcı bir bakış açısının geliştirilmesi gerektiğini göstermiştir. Çünkü kapitalist anlayışın merkezine yaklaşan dijital dönüşüm süreci, Avrupa kamusal alanlarının güçlenmesinin önünde bir engel oluşturmuştur. Habermas’ın vurguladığı gibi, kamunun yapısal dönüşümünün devlet ve ekonominin dönüşümünün yatağında aktığı gerçeği, bugünün kapitalist anlayışı içerisinde Avrupa toplumunu aktör olmaktan uzak tutmakta, birer izleyiciye dönüştürmektedir.

İletişim alanında dijitalleşme, önce fiziki sınırların kaldırılmasını, ardından da Avrupa kamusal alanlarının fragmanlaşması riskini beraberinde getirmiştir. Bu noktadan itibaren, Avrupa kamusal alanının varlığına ve geleceğine ilişkin tartışmaların gerçekleştirilebilmesi için kamusal alan kavramının ulus üstü ölçekte

kavramsallaştırılması gerekmiştir. Bu kavramsallaştırma süreci, iletişim hakkı bağlamında kamusal alan, dijitalleşme ve Avrupa yurttaşlığı başlıklı üç tema ekseninde gerçekleştirilmiştir. Bu temalar ekseninde, AB kamusal alanlarının dijitalleşme sürecine yönelik söylem, ihtiyaç-düzenleme ve fırsat-beklenti-katkı ekseninde görüşler alınmıştır.

Elde edilen bulgular, AB'nin içsel ve dışsal faktörlere bağlı olarak demokrasi ve temel değerlerinin kapsayıcılığı açısından önemli sorunlar ve tehditlerle karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Avrupa kamusal alanındaki dijital dönüşüm sürecine ilişkin araştırmacılar, medya ekonomisinde ve algısında yaşanan bozulmaların Avrupa demokrasisine zarar verdiğini, kamu kontrolünden uzak, sahip olunan internetin de zararda payı olduğunu aktarmışlardır. Bu bağlamda, kamu hizmeti medyasının bir kez daha önemine dikkat çekmişlerdir. Kamuya hizmet eden medya ve dijital alanın güçlü varlığının, dijitalleşmenin yurttaşlar için kapsayıcı olacağını ve farklı sosyo-ekonomik düzeylere sahip bireyler için kamu hizmetine erişebilirlikte fırsat eşitliği sunacağını iddia etmişlerdir.

Ancak bu noktadan itibaren, kamusal alanların dijital dönüşümüne ilişkin karmaşık ve çatışmalı bir süreç ortaya çıkmaktadır. Avrupa kamusal alanlarının dijital dönüşümüne dair görüş ve öneriler, Avrupa Tek Pazarı süzgecinden geçmektedir. Araştırmacılar, Avrupa'da kamusal alanların güçlenmesinde Tek Pazar'a odaklanılması gerektiğini aktarmıştır. Ancak diğer yandan da kamu hizmeti yayıncılığının güçlendirilmesi, yerelleşmenin sağlanması için mikro düzeyli platformların geliştirilmesi ve bu platformlar için de AB tarafından fon desteğinin sağlanması dile getirilen talepler olmuştur. Bu önerilere karşın, dijitalleşmenin liberal ideoloji çerçevesinde üretim ve paylaşım araçlarına sahip olduğu gerçeği göz önüne alındığında, dijitalleşmenin AB'de emek ve sermaye arasında bir denge arayışının kurulmasından çok, AB'de küçük sermaye girişimleri aracılığıyla dengenin sağlanması öneri olarak sunulmaktadır. AB, dijitalleşmeye yönelik kendi kurallarını teknik düzenlemeler bağlamında ön plana çıkarmaya çalışsa da düzenlemeler, uluslararası dijital medya platformlarına karşı savunmacı bir anlayışı temsil etmektedir. Bu nedenle de yurttaşın bu denge arayışı içerisinde güçlendirilmesini sağlayacak normatif değerler ise arka plâna atılmaktadır.

Araştırmacıların AB'nin dijitalleşme politikalarında gözetlediği Tek Pazar vurgusu, bugün hukuki düzenlemelere de yansımaktadır. Eski piyasa mantığının bir parçası olan bu düzenlemeler, küresel dijital medya pazarında rekabeti sağlamaya yönelik uygulanmaktadır. Ancak araştırmacılar, teknik ve ekonomik bağlamda ele alınan bu düzenlemelerin dijitalleşmenin Avrupa kamusal alanlarının geçirgenliğini kapatmak konusunda yetersiz kaldığının farkındadırlar. Çünkü, kamusal alana katılım konusunda yurttaşı güçlendirecek, iletişim ve medya araçlarına erişimleri noktasında fırsat eşitliğini sağlayacak politikaların ve düzenlemelerin geliştirilmediği görülmektedir. Bu sorunsala ilişkin temel öneriler, dijitalleşme sürecinin Avrupa yurttaşlığı değerleri – aynı zamanda kurucu değerler – ile medya ve iletişim politikalarının iletişim hakkı temelinde düşünülmesi ve ulusal yönetimler ile AB arasında dijitalleşmeye yönelik politika alanları konusunda iş birliği ve görev dağılımının yapılması gerektiği yönünde paylaşılmıştır. Bu öneriler, özü itibarıyla yurttaşlar arasında fırsat eşitliğinin sağlanması konusunda eşik bekçiliği yapmakta, piyasa mantığının ötesinde hak temelli kamusal alanların inşasına yönelik pozitif bir yaklaşım sergilemektedir.

Dijitalleşme ekseninde Avrupa kamusal alanına yönelik ihtiyaçların karşılanması ve sorunların çözülmesine yönelik hukuki düzenlemelerin eski piyasa mantığından uzaklaşarak manipülasyon ve dezenformasyonla mücadelede başat rol oynaması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu durum, Avrupa kamusal alanlarının korunmasında eşik bekçiliği görevine sahip olurken, topluluk anlayışının güçlendirilmesine de hizmet edecektir. İnternet ve medya araçlarına erişimde bölgesel eşitsizliğin gerçeği göz önüne alındığında erişebilirlik hakkı başat hak olarak ön plâna çıkmaktadır. Bu noktadan itibaren, büyük platformlar için oyun alanını belirleyen Dijital Hizmetler Yasası, Yapay Zekâ Yasası ve Genel Veri Koruma Düzenlemesi gibi büyük yasaların ötesinde, kamusal alanların korunmasına ilişkin yasal çerçevenin zorunluluğu görülmektedir.

Erişebilirlik hakkı ile kamusal alanda güçlendirilen Avrupa yurttaşlarının siyasal ve ekonomik yaşamda var olabilmesi, ortak refahı artıran önemli bir faktördür. Erişebilirlik, sadece kamusal yaşama dair tartışmalara katılabilmeyi ve fikirleri paylaşabilmeyi değil, aynı zamanda AB temel özgürlükleri ekseninde yurttaşların ortak ekonomik ve sosyal yaşama dijitalleşme aracılığıyla katılımında da bir araçtır.

Dijitalleşme, ortak yaşamda iş ve eğitim fırsatlarına erişim, kamu hizmetlerinden yararlanılması, kültürel ve sosyal açıdan yurttaşların toplumsal yaşama dâhil olmanın bir aracıdır. Bu açıdan dijitalleşmenin ortak refahı artırmada erişilebilirliğin yanı sıra diğer bileşeni kapsayıcılıktır. Burada da kırsal ya da metropolde yaşayan zengin-yoksul, genç-yaşlı, kadın-erkek, göçmen-yerli bireyler fark etmeksizin kamusal yaşamına katılımında bu değerler gelecekteki dijitalleşme politikalarının birer bileşenini oluşturmaktadır.

Araştırmacıların, tüm dinamikleri göz önünde bulundurarak iletişim hakkı bağlamında AB’de kamusal alanların dijital dönüşümüne ilişkin öneri ve eleştirileri, tehditler ve fırsatlar bağlamında paylaşılmıştır. Bu sürecin en büyük tehdidi, yerleşmeyi bozan ve Avrupa kamusal alanı sınırlarının geçirgenliğini artıran küresel dijital platformların varlığıdır. Bu tehdit karşısında bazı araştırmacılar, platformların yasaklanmasını önerirken, diğerleri ise bu platformlara karşı toplumsal alanları koruyucu yasal düzeyli koruyucu önlemlerin alınmasını ya da alternatif platformların geliştirilmesini önermişlerdir. Ancak bu öneriler, günümüzün liberal dünyasında AB’nin uygulaması konusunda kısıtlı kalabilir. Şu anki koşullarda AB, platformlara yönelik politikaları rekabet piyasası ekseninde ceza ve yaptırımlar uygulamakta, platformların geliştirilmesi konusunda proje bazlı hibe destekleri sunmaktadır. Uygulamaların ticaret politikaları mantığında ilerlemesi, mevcut tehdit ve eşitsizliklerin giderilmesinde bilinçsel farkındalığın ötesine geçememektedir.

İletişim hakkı bağlamında AB kamusal alanlarının dijital gelişiminin arkasındaki en büyük itici güç ise mevcut aktörlerin çeşitliliğidir. Kamu otoritesi olan üye ülkeler ve AB, sermayeyi ve dijital gücü elinde bulunduran medya sahipleri ve bu ikisi karşısında kamusal yaşamda hem üreten hem de tüketen, düşüncesiyle kamusal alanı var eden, seçimleriyle iktidarları meşrulaştıran ve tüm bunlarla ortak alanda var olmaya çalışan yurttaşların dışında sivil toplum aktörleri de bu çeşitliliği zenginleştirmektedir. Sivil toplum, yurttaşların örgütlenerek ihtiyaç ve taleplerine yönelik kamuoyu oluşturabilmekte, savunuculuk faaliyetleriyle yurttaşın haklarını savunabilmekte ve diyalog kanallarını açarak yurttaşlar arasında sosyal ağları kurabilmektedir. Bu nedenlerden dolayı, AB kamusal alanlarının dijital dönüşüm sürecinde Brüksel ile yerel/ulusal arasında köprü vazifesi görebilmektedir.

Dijitalleşmenin toplumsal, sosyal ve ekonomik yaşamda büyük bir değişim ve dönüşüm süreci yaşattığı noktada bu tez çalışması, AB'nin kamusal alanlarını güçlendirmek adına çok uluslu şirketlere karşı reaktif politikalara alternatif olarak birleşik kamusal alan kavramını önermektedir. Avrupa birleşik kamusal alanı, iletişim hakkını tüm yurttaşlar için yasalarca güvence altına alan, çok uluslu medya platformlarından bağımsız, Avrupa değerleriyle güçlendirilmiş ve bölgeler arası dijital boşluğu ortadan kaldıran bir iletişim yapısıdır. Avrupa birleşik kamusal alanı aracılığıyla da iletişim hakkı, yurttaşların bilgiye erişme, üretme, paylaşma ve dijital iletişim araçlarına eşit şekilde ulaşma özgürlüğünü kapsayan ve dijital haklarla güçlenen temel bir insan hakkı olarak ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Adamis, V. (2024). Democracy, Populism, and the Rule of Law: A Reconsideration of Their Interconnectedness. *Political Studies Association*. 44(3):386-399).

Adonnino, P. (07.1985). *A People's Europe*,
aei.pitt.edu/992/1/andonnino_report_peoples_europe.pdf, (22.08.2024).

Auel, K. ve Tiemann, G. (2020). *Europeanising European Public Sphere*. Brussels: European Parliament's Committee on Citizens' Rights and Constitutional Affairs.

Aykutalp, A. (2017). Yurttaşlığın Değişen Yüzü: Ulus-Devletten Küreselleşmeye Yurttaşlığın Dönüşümü. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13: 420-443.

Bärenreuter, C., Brüll, C., Mokre, M. ve Wahl-Jorgensen, K. (2009). An Overview of Research on the European Public Sphere. *Eurosphere Online Working Paper Series*, 3: 1-29.

Beck, M. S. L. ve Morey, D. S. (2007). The French "Petit Oui": The Maastricht Treaty and the French Voting Agenda. *The Journal of Interdisciplinary History*, 38(1): 65-87.

Bee, C. (2008). The 'Institutionally Constructed' European Identity: Citizenship and Public Sphere Narrated by the Commission, *Perspectives on European Politics and Society*, 9(4): 431-450.

Bee, C., ve Guerrina, R. (2013). Participation, Dialogue, and Civic Engagement: Understanding the Role of Organized Civil Society in Promoting Active Citizenship in the European Union. *Journal of Civil Society*, 10(1): 29–50.

Berg, B. L. (2001). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*, Michigan: Allyn and Bacon.

Biesta, G. (2014). Introduction: Civic Learning, Democratic Citizenship and the Public Sphere. *Civic Learning, Democratic Citizenship and the Public Sphere*. (ss. 1-14). Editörler. Gert Biesta, Maria De Bie ve Danny Wildemeersch. London: Springer.

Bijsmans, P. ve Altides, C. (2007). 'Bridging the Gap' between EU Politics and Citizens? The European Commission, National Media and EU Affairs in the Public Sphere. *Journal of European Integration*, 29(3): 323-340.

Brunkhorst, H., Seeliger, M. ve Seignani, S. (2024). The Public Sphere and Democracy in Transformation: Continuing the Debate – An Introduction. *Philosophy & Social Criticism*, 50(1): 3-9.

Butsch, R. (2007). Introduction: How Are Media Public Spheres? *Media and Public Sphere*. (ss. 1-14). Editör. Richard Butsch. New York: Palgrave Macmillan.

Bux, U. ve Maciejewski, M. (11.2023). *The Citizens of the Union and Their Rights*, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/145/the-citizens-of-the-union-and-their-rights>, (15.01.2024).

Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö.E, Karadeniz, Ş., Demirel, F. ve Kılıç-Çakmak, E. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Yayınları.

Calhoun, C. (2011). Civil Society and the Public Sphere. *The Oxford Handbook of Civil Society*. (ss. 311-323). Editör. Michael Edwards. New York: Oxford University Press.

Cammaerts, B. (2007). Citizenship, the Public Sphere and Media. *Reclaiming the Media: Communication Rights and Democratic Media Roles*. (ss. 1-8). Editörler. Bart Cammaerts ve Nico Carpentier. Bristol: Intellect.

Castells, M. (2008). The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance. *The American Academy of Political and Social Science*, 616(1): 78-93.

Clarke, V. ve Braun, V. (2013) Teaching Thematic Analysis: Over-Coming Challenges and Developing Strategies for Effective Learning. *The Psychologist*, 26(2), 120-123.

Commission of the European Communities. (14.06.1985). *Completing the Internal Market*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51985DC0310>, (22.08.2024).

Commission of the European Communities. (13.10.2005). *The Commission's Contribution to the Period of Reflection and Beyond: Plan-D for Democracy, Dialogue and Debate*, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0494:FIN:en:PDF> (16.01.2024).

Commission of the European Communities. (01.02.2006). *White Paper on a European Communication Policy*, https://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com2006_35_en.pdf, (17.01.2024).

Commission of the European Communities. (03.10.2007). *Communicating Europe in Partnership*, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0568:FIN:EN:PDF>, (17.01.2024).

Conrad, M. (2014). *Europeans and the Public Sphere: Communication Without Community?* Stuttgart: Abideme Press.

Corbetta, P. (2003). *Social Research: Theory, Methods and Techniques*. Thousand Oaks: Sage.

Council of the European Union. (08.12.2020). *Berlin Declaration on Digital Society and Value-Based Digital Government*,

https://ec.europa.eu/isa2/sites/isa/files/cdr_20201207_eu2020_berlin_declaration_on_digital_society_and_value-based_digital_government_.pdf, (14.10.2024).

Council of the European Union. (2021). *Digital Democracy with a Purpose: Lisbon Declaration*. (14.10.2024).

Crack, A. M. (2008). *Global Communication and Transnational Public Spheres*. New York: Palgrave Macmillan.

Creswell, J. W. ve Creswell, J. D. (2021). *Araştırma Tasarımı: Nicel, Nitel ve Karma Yaklaşımlar*, Ankara: Nobel Yayınları.

Crowley, J. ve Giorgi, L. (2006). Introduction: The Political Sociology of the European Public Sphere. *Democracy in the European Union- Towards the Emergence of a Public Sphere*. (ss. 1-23). Editörler. Liana Giorgi, Ingmar von Homeyer ve Wayne Parsons. New York: Routledge.

Curran, J. (1991). Rethinking the Media as a Public Sphere. *Communication and Citizenship*. (ss. 27-56). Editörler. Peter Dahlgren ve Colin Sparks. Newyork: Routledge.

Çarıkcı, K., Meral, H., Berkil, S., Çalışır, A., Önala, L. ve Arslan, Ö. (2024). Nitel Araştırmalarda Tematik Analiz. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 10(37), 127–140.

Çataloluk, G. (2008). European Citizenship -Belonging to an “Unidentified Political Object”- European Union and Legal Theory-2. *Annales XL*, 15: 3-35.

Dahlgren, P. (2005). The Internet, Public Spheres, and Political Communication: Dispersion and Deliberation. *Political Communication*, 22(2): 147-162.

Dahlgren, P. (2018). Public Sphere Participation Online: the Ambiguities of Affect. *Les Enjeux de l'information et de la Communication*, 19(1): 5-20.

De Vreese, C. H. (2007). The EU as a Public Sphere. *Living Reviews in European - Governance*, 2(3): 5-17.

Demirbağ, S. ve Kaya, Ş. (2024). Avrupa Birliği'nde Dijital Dönüşümün Ekonomi Politikası. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 31-41.

Dragomir, M., Rodríguez Castro, M. ve Aslama Horowitz, M. (2024). Public Service Media and Platformization: What Role Does EU Regulation Play? *Journalism and Media*, 5(3), 1378-1394.

Dumlu, H. (2023). Kamusal Alana Eşit Katılımın Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Özelinde Tartışılması. *Felsefe Arkivi*, 58: 39-60.

Erdoğan, E. ve Semerci, P. (2021). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri İçin Bir Rehber: Gereklilikler, Sınırlılıklar ve İncelikler*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

European Commission (20.07.2005). *Action Plan to Improve Communicating Europe by the Commission*, <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/better-informed-about-europe.html>, (21.01.2024).

European Commission (Nisan 2007). *E-Communications Household Survey*, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/567>, (18.09.2024).

European Commission (24.04.2013). *Green Paper - Preparing for a Fully Converged Audiovisual World: Growth, Creation and Values*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0231>, (19.08.2024).

European Commission (29.04.2017). *Commission Recommendation (EU) 2017/761 of 26 April 2017 on the European Pillar of Social Rights*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32017H0761>, (14.10.2024).

European Commission, (Temmuz 2021). *E-Communications in the Single Market*. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2232>, (17.09.2024).

European Commission, (09.03.2021). *2030 Digital Compass: the European Way for the Digital Decade*. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:12e835e2-81af-11eb-9ac9-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF, (10.10.2024).

European Commission, (19.02.2022). *Shaping Europe's Digital Future*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0067>, (16.09.2024).

European Commission (2022a). *Digital Economy and Society Index (DESI) 2022 Digital Infrastructures*.
DESI_2022_Thematic_chapters__Digital_infrastructures_A6wbEgvtCYTxttoQHwHqX2PnOiE_88766.pdf, (17.09.2024).

European Commission (2022b). *Decision (EU) 2022/2481 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 – Establishing the Digital Decade Policy Programme 2030*. eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D2481, (13.10.2024).

European Commission (26.01.2022c). *European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade*. <https://ec.europa.eu/newsroom/dae/redirection/document/94370>, (13.10.2024).

European Commission (27.09.2023). *2030 Digital Decade: Report on the State of the Digital Decade 2023*. <https://digitalstrategy.ec.europa.eu/en/library/2023-reportstate-digital-decade>, (16.09.2024).

European Commission (2024). *DESI 2024 Indicators*. https://digital-decade-desi.digitalstrategy.ec.europa.eu/datasets/desi/charts/desiindicators?period=desi_2024&indicator=desi_dsk_bab&breakdown=ind_total&unit=pc_ind&country, (16.09.2024).

European Economic Community (30.04.1974). *Sentenza della Corte del 30 Aprile 1974*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61973CJ0155>, (19.08.2024).

European Political Cooperation (1988). *Document on the European Identity Published by the Nine Foreign Ministers*. https://aei.pitt.edu/4545/1/epc_identity_doc.pdf, (21.08.2024).

Eurostat (19.07.2024). *Persons who cannot Afford Internet Connection for Personal Use at Home by Age, Sex and Income Group*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_mddu07a__custom_12880608/default/table?lang=en, (16.09.2024).

Fer, Simona. (19.04.2017). *Communication Policy and Mass Media as Fundamental Means of Access to the European Public Sphere*. <https://ssrn.com/abstract=4422869>, (22.01.2024).

Ferrer, V. V. (2021). *Strengthening Communication Channels between the EU and EU Citizens: An Audience-Centric Approach*. Universitat de Barcelona.

Fleming, T. (2000). Habermas, Democracy and Civil Society: Unearthing the Social in Transformative Learning. *Challenges of Practice: Transformative Learning*. (ss. 303-308). Editörler. C. Wiessner, S. Meyer ve D. Fuller. New York: Columbia University.

Flonk, D., Jachtenfuchs, M. ve Obendiek, A. (2024). Controlling Internet Content in the EU: Towards Digital Sovereignty. *Journal of European Public Policy*, 31(8), 2316–2342.

Fossi, M., Savikko, A., Hilden, J., Horowitz, M., Jaasaari, J., Karppinen, K., Lehtisaari, K. ve Nieminen, H. Operationalising Communication Rights: The Case of a Digital Welfare State. *Internet Policy Review*. 8(1):1-17.

Fossum, J. E. ve Schlesinger, P. (2007). *The European Union and the Public Sphere: A Communicative Space in the Making?* New York: Routledge.

Frantzioni, E. (09.2016). *A 'Right to Have Rights' in the EU Public Sphere? An Arendtian*, <https://westminsterresearch.westminster.ac.uk/item/9xy3x/a-right-to-have-rights-in-the-eu-public-sphere-an-arendtian-justification-for-the-application-of-the-eu-charter-of-fundamental-rights>, (25.01.2024).

Fuchs, C. (2014). Social Media and the Public Sphere. *Journal for a Global Sustainable Information Society*. 12(1):57-101.

Fuchs, C. (2021). The Digital Commons and the Digital Public Sphere: How to Advance Digital Democracy Today. *Westminster Papers in Communication and Culture*. 16(1):9-26.

Garnham, N. (1992). The Media and the Public Sphere. *Habermas and the Public Sphere* (ss. 359-376). Editör. Craig Calhoun. Cambridge: The MIT.

Goegana, A. (2022). Who Cares About the Public Sphere? *European Journal of Political Research*. 61(1): 230-254.

Goode, L. (2005). *Jürgen Habermas: Democracy and the Public Sphere*. Londra: Pluto Press.

Habermas, J. (1999). On the Internal Relation between the Rule of Law and Democracy. *The Inclusion of the Other – Studies in Political Theory* (ss. 253-264). Editörler. Ciaran Cronin ve Pablo de Greiff. Cambridge: Polity Press.

Habermas, J. (2001). Why Europe Needs a Constitution? *New Left Review*. 11(2): 5-26.

Habermas, J. (2009). Europe: *The Faltering Project*. Cambridge: Polity Press.

Habermas, J. (2018). *Kamusalığın Yapısal Dönüşümü*. Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar. İstanbul: İletişim.

Habermas, J. (2023). *Kamusalığın Yeni Bir Yapısal Dönüşümü ve Müzakereci Demokrasi*. Çev. Tanıl Bora. İstanbul: İletişim Yayınları.

Habermas, J., Lennox, S. ve Lennox, F. (1974). The Public Sphere: An Encyclopedia Article. *New German Critique*. 3: 49-55.

Harcourt, A. (2022). European Media Communications Policy, Development, and Governance. *Oxford Research Encyclopedia of Communication*, Editör. Jon Nussbaum. Oxford: Oxford University Press.

Harrison J. ve Pukallus, S. (2015). The European Community's Public Communication Policy 1951-1967. *Contemporary European History*. 24(2): 233-251.

Hauser, G. A. (1998). Civil Society and the Principle of the Public Sphere. *Philosophy and Rhetoric*. 31(1): 19-40.

Hoffmann, J. (2009). *Communication Rights, Democracy & Legitimacy: The European Union*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Amsterdam: University of Amsterdam.

Iosifidis, P. (2011). Media and Communications Policy in the European Union. *Global Media and Communication Policy*. Palgrave Global Media Policy and Business. (ss. 143-165). Palgrave Macmillan: London.

Iskra, K. A. (10. 2023). *Audiovisual and Media Policy*.

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/138/audiovisual-and-media-policy>. (25.01.2024).

Ivic, S. (2011). European Commission's Plan D for Democracy, Dialogue and Debate: The Path towards Deliberation? *Journal of Law and Conflict Resolution*. 3(2): 14-19.

Ivic, S. (2017). The Concept of European Public Sphere within the European Public Discourse. *Etikk I Praksis – Nordic Journal of Applied Ethics*, 11(2), 79-94.

Janne, H. (1973). *For a Community Policy on Education*. Bulletin of the European Communities. <https://aei.pitt.edu/5588/1/5588.pdf>. (21.08.2024).

Kapeller, J., Gräbner, C. ve Heimberger, P. (2019). Economic Polarisation in Europe: Causes and Policy Options. <https://wiiw.ac.at/economic-polarisation-in-europe-causes-and-options-for-action-dlp-5022.pdf> (28.03.2025).

Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 170-189.

Kohler-Koch, B. (2009). The Three Worlds of European Civil Society – What Role for Civil Society for What Kind of Europe? *Policy and Society, Policy and Society*, 28(1):19-34.

Kohler-Koch, B. (2010). Civil Society and EU Democracy: 'Astroturf' Representation? *Journal of European Public Policy*, 17(1), 100–116.

Kutay, A. (2012). Europeanisation of Civil Society through the Sponsored European Publics, *Javnost – The Public*, 19(1): 19-34.

Kutay, A. (2022). Representing European Civil Society: A Decentred and Political Approach, *Javnost - The Public*, 29(3): 250-266.

Kuyucuoğlu, İ. (2015). Sosyolojinin Kuruluşunu Etkileyen Düşünce Akımları ve Klasik Sosyolojide Yöntem Tartışmaları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(36), 674-687.

Leca, J. (1992). Questions on Citizenship. *Outline of a Theory of Citizenship*. (ss. 17-32). Editör. Chantal Mouffe. London: Verso.

Lehning, P. B. (2000). European Citizenship: Towards a European Identity? *Law and Philosophy*. 20: 239-282.

Levy, A. L. D. (1999). *Europe's Digital Revolution Broadcasting Regulation, the EU and the Nation State*, London: Routledge.

Lichterman, P. (1999). Talking Identity in the Public Sphere: Broad Visions and Small Spaces in Sexual Identity Politics. *Theory and Society*. 28:101-141.

Liebert, U. ve Trezn, H. J. (2009). Civil Society and the Reconstitution of Democracy in Europe: Introducing a New Research Field. *Policy and Society*, 28(1), 1–9.

Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and Social Class*. London: Cambridge.

Mazzucato, M. (2018). *Mission-Oriented Research & Innovation in the European Union. A Problem-Solving Approach to Fuel Innovation-Led Growth*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

McCormick, J. (2008). *Understanding the European Union*. New York: Palgrave MacMillan.

Müller, K. B. (2014). European Civil Society's Conundrum: Public Spheres, Identities and the Challenge of Politicisation. *Central European Journal of International and Security Studies*. 8(1): 6-29.

Nieminen, H. (2010). Towards democratic regulation of European Media and Communication. *Media Freedom and Pluralism: Media Policy Challenges in the Enlarged Europe*. (ss. 3-24). Editor. Beata Klimkiewicz. Budapest: Central European University Press.

Nieminen, H. (2016). Communication and Information Rights in European Media Policy. *Politics, Civil Society and Participation: Media and Communications in a Transforming Environment*. (ss. 41-52). Editörler. Leif Kramp, Nico Carpentier, Andreas Hepp, Richard Kilborn, Risto Kunelius, Hannu Nieminen, Tobias Olsson, Pille Pruulmann-Vengerfeldt, Ilija Tomanic Trivundza, Simone Tosoni. Bremen: Edition Lumière.

Nieminen, H., Padovani, C. ve Sousa, H. (2023). Why has the EU been Late in Regulating Social Media Platforms? *Javnost - The Public*, 30(2), 174–196.

Official Journal of the European Communities. (17.10.1989). *Council Directive of 3 October 1989 on the Coordination of Certain Provisions Laid Down by Law, Regulation or Administrative Action in Member States Concerning the Pursuit of Television Broadcasting Activities*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31989L0552>, (19.08.2024).

Official Journal of the European Communities. (29.07.1992). *Treaty on European Union*. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11992 M/TXT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11992M/TXT), (16.01.2024).

Official Journal of the European Communities. (10.11.1997). *Treaty of Amsterdam*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997D/TXT>. (16.01.2024).

Official Journal of the European Communities. (18.12.2000). *Charter of Fundamental Rights of the European Union*, https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf, (12.01.2024).

Official Journal of the European Communities. (22.06.2001). *Directive 2001/29/EC on the Harmonisation of Certain Aspects of Copyright and Related Rights in the Information Society*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0029>, (20.08.2024).

Official Journal of the European Communities (24.04.2002). *Directive 2002/22/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on Universal Service and Users' Rights Relating to Electronic Communications Networks and Services (Universal Service Directive)*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002L0022>, (16.09.2024).

Official Journal of the European Union. (07.06.2016). *The Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12007L/TXT>, (13.01.2024).

Official Journal of the European Union. (17.05.2019). *Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on Copyright and Related Rights in the Digital Single Market and Amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0790>, (19.08.2024).

Official Journal of the European Union. (17.04.2024). *Regulation (EO) 2024/1083 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 Establishing a Common Framework for Media Services in the Internal Market and Amending Directive*

2010/13/EU (European Media Freedom Act), https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401083, (19.08.2024).

Olatunji, F. O. (2013). Democracy and the Challenge of the Rules of Law in Developing Democratic Society. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 3(2):67-79.

Oleart, A. (2023). The Political Construction of the ‘Citizen Turn’ in the EU: Disintermediation and Depoliticisation in the Conference on the Future of Europe, *Journal of Contemporary European Studies*, 1-15.

Özbek, M. (2004). *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil Yayın.

Özcan, Z. (2008). *İnsan ve Toplum Bilimleri I: Genel Bakış*, İstanbul: Alfa Akademi.

Panizzala, R. (2019). Transparency, Integrity and Accountability in the EU Institutions. Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs Directorate-General for Internal Policies. 2-10.

Papacharissi, Z. (2002). The Virtual Sphere: The Internet as a Public Sphere. *New Media&Society*, 4(1): 9-27.

Papathanassopoulos, S., Giannouli, I., Archontaki, I. ve Karadimitriou, A. (2023). The Media in Europe 1990–2020. *The Media Systems in Europe*. (ss. 35-68). Editörler. Stylianos Papathanassopoulos ve Andrea Miconi. Switzerland: Springer.

Peters, B. (2005). Public Discourse, Identity and the Problem of Democratic Legitimacy. *Making the European Polity: Reflexive Integration in the EU*. (ss. 84-123). Editör Erik Oddvar Eriksen. London: Routledge.

Peterson, P. S. (2022). The Public Sphere of Democracy and the Wisdom Tradition. *Interdisciplinary Journal for Religion and Transformation in Contemporary Society*, 8:133-158.

Piras, E. (2022). Inequality in the Public Sphere - Epistemic Injustice, Discrimination, and Violence. *Democracy and Fake News Information Manipulation and Post-Truth Politics*. Editörler. Serena Giusti ve Elisa Piras. London: Routledge.

Preston, P. ve Metykova, M. (2009). Media, Political Communication and the European Public Sphere. *The European Public Sphere and the Media*. (ss. 34-51). Editörler Anna Triandafyllidou, Ruth Wodak ve Michal Krzyżanowski, M. Palgrave Macmillan, London.

Princen, S. (2011). Agenda-Setting Strategies in EU Policy Processes. *Journal of European Public Policy*. 18(7): 927-943.

Publication Office of the European Union. (05.02.2007). *Evaluation of the European Parliament (2004)*. <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/evaluation-of-the-european-parliament-elections-2004.html>. (12.08.2024).

Punch. K. (2013). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Rasmussen, T. (2013). Internet-Based Media, Europe and the Political Public Sphere. *Media, Culture and Society*, 35(1): 97–104.

Rauchfleisch, A. ve Kovic, M. (2016). The Internet and Generalized Functions of the Public Sphere: Transformative Potentials From a Comparative Perspective. *Social Media + Society*. 2(2):1-15.

Risse, T. (2010). *A Community of Europeans: Transnational Identities and Public Sphere*. London: Cornell University Press.

Rodrigues, J. G. (2022). Publicity, Transparency and Openness in Public Administration. *Revista de Derecho*, 58:9-37.

Rumford, C. (2001). Social Spaces beyond Civil Society: European Integration, Globalization and the Sociology of European Society. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 14(3): 205-218.

Santino, S. F. R. (2016). Habermasian Thinking on Civil Society and the Public Sphere in the Age of Globalization. *Perspective on Political Science*. 47(4): 512-520.

Seçkinelgin, H. (2012). Peoples' Europe and the Limits of the European Public Sphere and Civil Society. *Journal of Civil Society*. 8(3): 267-283.

Somers, M. R. (1993). Citizenship and the Place of the Public Sphere: Law, Community, and Political Culture in the Transition to Democracy. *American Sociological Review*. 58(5): 587-620.

Sommerfeldt, E. J. (2013). The Civility of Social Capital: Public Relations in the Public Sphere, Civil Society, and Democracy. *Public Relations Review*. 39(4): 280-289.

Tarkowski, A. ve Keller, P. (2021). Digital Public Space: A Missing Policy Frame for Shaping Europe's Digital Future. *Building a European Public Space*. (ss. 109-134). Editör. Alexander Baratsits. Berlin: iRights.Media.

Thiel, M. (2014). European Civil Society and the EU Fundamental Rights Agency: Creating Legitimacy through Civil Society Inclusion? *Journal of European Integration*. 36(5): 435-451.

Trenz, H. J. (2009). European Civil Society: Between Participation, Representation and Discourse. *Policy and Society*, 28(1): 35-46.

Wach, E. (2013). Learning About Qualitative Document Analysis.
https://opendocs.ids.ac.uk/articles/report/Learning_about_Qualitative_Document_Analysis/26442637?file=48090622 (03.12.2024).

Warlouzet, L. (2022). The French Referenda of 1992 and 2005: Towards Mainstream Euroscepticism? *Journal of European Integration History*, 28(1): 57-78.

Weintraub, J. (1997). The Theory and Politics of the Public/Private Distinction. *Public and Private in Thought and Practice*. (ss. 1-42). Editörler. Jeff Weintraub ve Krishan Kumar. Chicago: The University of Chicago Press.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.